

Egy francia diplomata a forradalomban

Guy Turbet-Delof 1956-os naplója

EGY FRANCIA DIPLOMATA A FORRADALOMBAN

GUY TURBET-DELOF
1956-OS NAPLÓJA

FRANCIA INTÉZET – 1956-OS INTÉZET
A FRANCIA NAGYKÖVETSÉG KULTURÁLIS, TUDOMÁNYOS ÉS
EGYÜTTMŰKÖDÉSI OSZTÁLYA
BUDAPEST 1996

Szerkesztette, a fordítást
az eredetivel egybevetette és az előszót írta:

LITVÁN GYÖRGY

Fordította:

HAVAS FANNY

H. MAJOR RITA (53–68. old.)

LITVÁN KATALIN (99–106 old.,
valamint a Függelék)

A jegyzeteket készítette:

HEGEDŰS B. ANDRÁS

Köszönet illeti Németh Margitot a magyar kiadáshoz nyújtott
sokoldalú segítségéért.

A könyvben közölt fényképek
ERICH LESSING (Magnum Photos, Párizs) munkái,
amelyeket a művész
bocsátott rendelkezésünkre

A borító HAVAS BÁLINT munkája

© GUY TURBET-DELOF

© ERICH LESSING, MAGNUM

© 1956-OS INTÉZET–FRANCIA INTÉZET (MAGYAR FORDÍTÁS)

Ezt a könyvet
Czóbel Béla festő,
Lajtha László zeneszerző,
Kereszturi Dezső költő
emlékének ajánlom

ELŐSZÓ

Kodály Zoltán daljátéka, a Hány János első jelenetében a színpadot egy többszínű sorompó osztja két részre. A határ egyik oldalán virágban álló gyümölcsfák: ez Magyarország. A másik oldalon egy szomszédos ország területét hó és dér borítja.

Így pillantottam meg az első alkalommal, 1947. április 7-én a „híres kis Magyarországot”. Huszonöt éves voltam. Így látom most már mindörökre, 1956. október 23-át is, oly ragyogó fényű volt az az ősz. S így láttam viszont Magyarországot, 32 esztendei száműzetés után, 1992 augusztusában, amikor 36 fok volt árnyékban.

S ilyen lesz most is, amikor hamarosan – ha Isten is úgy akarja – megint viszontlátom, 40. évfordulóján annak, amit jobb híján, forradalomnak neveznek. Általános fellángolás volt ez, gyűlölet nélküli szárnyalás a tisztességesség, a testvériség, az igazságosság felé.

Mondják, hogy van csodaország (a tükör mögött), van a mosoly országa (Kína), van a tulipánok országa (Hollandia), a tücskök országa (Provence). Ha földrajztudós lennék, nem haboznék Európa közepébe belerajzolni Tavaszországot.

Pessac (Franciaország), 1996. július 15-én

Guy Turbet-Delof

GUY TURBET-DELOF NAPLÓJÁHOZ

Az itt közreadott munka kerek negyven éven át kéziratban maradt, annyira, hogy utolsó részét, mintegy egynegyedét a szerzőnek már nem is állt módjában kézírásból gépbe áttetetni. Négy évvel ezelőtt Turbet-Delof úr a kézirat egy példányát az Országos Széchényi Könyvtárnak ajándékozta. A következő évben a napló egy-egy részlete, magyar fordításban, megjelent a budapesti Világosság, illetve a székesfehérvári Árgus című folyóiratban

Néhányunknak azonban, akik ismertük ezt a művet, régi meggyőződésünk, hogy különleges értékeinél és jelentőségénél fogva feltétlenül megérdemli, hogy teljes egészében napvilágot lásson, méghozzá mind eredeti, francia szövegében, mind pedig magyar fordításban. A magyar forradalom negyvenedik évfordulója látszott erre a legméltóbb alkalomnak, s Jean-Luc Soulé úrral, a budapesti Francia Intézet igazgatójával el is határoztuk, hogy a két intézet mindkét nyelven megjelenteti a Naplót erre az évfordulóra.

Az 1956-os magyar forradalomnak számra és minőségre nézve egyaránt jelentős napló- és memoárirodalma van. A forradalom váratlan kirobbanása, meseszerű győzelme, heroikus pátosza és fordulatos története minden átélő és szemtanú számára azonnal, már az első órákban nyilvánvalóvá tette, hogy itt magával a Történelemmel, méghozzá a nép által közvetlenül és drámaian alakított történelemmel találkozott.

Ezért természetes, hogy Budapesten sokan nyomban hozzáfogtak az események rögzítéséhez, vagy – kevéssel utóbb – a szemtanúk, ha merték, vagy már Nyugaton éltek, megírták emlékeiket. Persze nemcsak magyarok, hanem olyan külföldiek is, akik valamely okból éppen Magyarországon tartózkodtak. Az angol Peter Fryer és a lengyel Wiktor Woroszylski – hogy csak ezt a kettőt említsük – oly hatásosan, hogy

mindkettőjük további életútját is megváltoztatta (az előbbi kizárták a Brit KP-ból, az utóbbi maga lépett ki a Lengyel Egyesült Munkáspártból).

E külföldi beszámolók legtöbbje a forradalom kiteljesedő, diadalmas napjaira szorítkozik, s magyar nyelvismeret hiányában inkább a közvetlen benyomásokon s persze az események nagy vonulatának ismeretén alapul. Guy Turbet-Delof naplójával más a helyzet. Kivételes értékét az adja, hogy szerzője személyében mintegy találkozik a hazai és a külföldi szemlélő csaknem minden erőnye és előnye.

Turbet-Delof 1956-ban nem friss jövevény volt Magyarországon. Csaknem egy évtizede tartózkodott már Budapesten, többszörös minőségben: mint a budapesti francia követség kulturális attaséja, mint az itteni Francia Intézet igazgatója, egyszersmind az Eötvös Kollégium tanára. Jól értett magyarul, alaposan be volt „ágyazódva” a magyar értelmiségnek elsősorban a francia kultúrához kapcsolt köreibbe, és általában elmondható, hogy kiismerte magát a magyar szellemi és politikai életben.

Jórészt ezzel magyarázható, hogy az első perctől fogva nem pusztán rokonszenvezett, hanem lelkes izgalommal azonosult a forradalmi mozgalommal, a magyar szabadság és függetlenség ügyével. Tisztán látta a megmozdulás nemzetközi jelentőségét (ezért is indítványozta 1957-ben egy '56-os nemzetközi kutatóközpont felállítását Párizsban – lásd a Függelékben), s kíváncsi volt minden részletre. Érdeklődése, amint ez világosan kiderül naplófeljegyzéseiből, nem annyira a látványos oldalra, mint inkább az érdemi kérdésekre, elsősorban a munkások aktivitására, a munkástanácsok és a szakszervezetek tevékenységére irányult (ez utóbbiak jelentőségét néha túl is becsülte). Akárcsak más, az átlagnál mélyebben gondolkodó magyar és külföldi, a magyar forradalomban ő is jövőbe mutató, jövőt formáló modellt látott – vagy keresett.

Turbet-Delof ugyanakkor budapesti barátai és ismerősei révén különböző oldalakról rendszeresen tájékozódhatott a történekről és a várható fejleményekről. Ilymódon a magyar események és a szovjet reakciók követésében és értelmezésében csaknem azonos helyzetben volt a jól vagy közepesen tájékozott hazai értelmiségekkel. Volt viszont egy nagy előnye is velük szemben: a nemzetközi távlat és a rendelkezésére álló külföldi hírforrások. Naplóját az teszi kivételesen izgalmassá, hogy egymás mellett szerepel benne, mit újságolt éppen egy házbeli lakó vagy egy fegyveres felkelő a szomszéd utcából – és mit hallott felettesétől, a követtől, mit nyilatkozott Magyarországról a francia külügyminiszter, vagy mit mondanak a bécsi diplomáciai körökben.

A napló másik különlegességét az adja, hogy nem marad abba a

november 4-i szovjet beavatkozás időpontjában (szerzőjét nem lehetett rögtön kiutasítani, mint a legtöbb nyugati megfigyelőt), hanem 1957. január végéig kíséri éber és aprólékos figyelemmel a kádári rendcsinálás és a megtorlás lépéseit, s ezzel párhuzamosan a magyar ügy nemzetközi visszhangját és ENSZ-beli fordulatait (különös tekintettel a francia kormányzat és diplomácia szuezi érdekeltségére).

A napló harmadik megkülönböztető vonása a rendkívüli alaposság. Szerzője nem hagyatkozik pusztán hallomásokra, véletlenszerű hírforrásokra, hanem igyekszik minden hírt és értesülést közvetve vagy közvetlenül ellenőrizni, főként pedig módszeresen összegyűjteni a fontos információkat. Leírja, hogy belvárosi, Szép utcai lakásáról vagy a közeli Francia Intézetből (Károlyi-kert) a város távoli pontján lévő követségre (Lendvay utca) vagy a követ ellenkező irányban fekvő budai rezidenciájára (Csaba utca) menet és onnan jövet mindig más-más útvonalat választott, hogy ily módon minél több városnegyed, kerület helyzetét és állapotát megismerhesse. Rendszeres körsétákat tett az utcai harcok színhelyein vagy azok környékén, sűrű telefonkapcsolatban állt a város különböző pontjain lakó ismerősökkel. Emellett, nem utolsósorban, állandóan hallgatta (vagy munkatársaival jegyzeteltette) nemcsak a budapesti és a párizsi rádiót, hanem lehetőleg minél több vidéki és külföldi adót is, feljegyezve és egymással is összehasonlítva a közleményeket.

Természetesen a naplóba így is kerültek téves információk. Ez elkerülhetetlenül adódott a sokszor áttekinthetetlen helyzetből és a tudatosan félrevezető hivatalos közleményekből. Ezek közül a fontosabbakat a jegyzetekben helyesbítjük, más részük nem jelentős, vagy nem szorul kiigazításra. Figyelemre méltó egyébként, hogy a kétes vagy gyanús hangzó hírek mellé Turbet-Delof maga is kérdőjelet illesztett, vagy egyenesen odaírta: ellenőrizni! Ugyancsak itt hívjuk fel az olvasó figyelmét arra a lehetőségre, hogy a forradalmi napok naplóbejegyzéseit maga is összevetheti 1956 sajtójának több kiadásban is megjelent darabjaival, illetve az akkori rádióadásokat tartalmazó „A forradalom hangja” című kötettel. Megjegyzendő azonban, hogy Turbet-Delof a politikai nyilatkozatokat és beszédeket általában nem szószerint, hanem tömörítve, saját összefoglalásában vagy szavaival, de tartalmilag mindig hűen ismerteti. Ezért a szövegeltérésekre külön nem láttuk szükségesnek felhívni a figyelmet.

Jó néhány esetben utólag sem ellenőrizhetők azok a halálozási, sebesülési adatok, amelyek a naplóban a harci cselekményekkel vagy a megtorló sortűzekkel kapcsolatban szerepelnek. Ezeket természetesen a naplóíró sem

ellenőrizhette, de csaknem kivétel nélkül elfogadta a rádiókból vagy ismerősöktől hallott, többnyire inkább túlzott számokat, ami egyértelművé teszi, hogy a teljes helyzetkép ismeretében a forradalmi Magyarországnak adott hitelt, s naplója morálisan is, akárcsak politikailag, ezt az oldalt igazolja. Talán nem véletlen, hogy munkája utolsó mondatában, egy magyar munkás szép szavaival, a közeli s távolabbi magyar múlttal való szakításról s október 23-a igazi eszményeinek megőrzéséről beszél.

Guy Turbet-Delof egyike a magyar forradalom – szerencsére nem kis számú – igazi és hűséges külföldi barátainak, aki annál is inkább rászolgált nemzetünk hálájára és megbecsülésére, mert odaadó szolidaritásért az elmúlt évtizedekben nem sok jót kapott. A Belügyminisztérium irattárában őrzött, 1959. március 25-én kelt „szigorúan titkos” jelentés tanúsága szerint a politikai rendőrség tisztségében volt a fiatal francia diplomata beállítottságával, s azt a maga nyelvére lefordítva, a maga eszközeivel torolta meg. A jelentés összegező része így hangzik: „Turbet-Delof Guy volt magyarországi francia kultúrattaséval kapcsolatban megjegyezzük, hogy vizsgálati, III/c. és dokumentációs anyagok alapján Magyarországon hírszerzési tevékenységet folytatott. Miután Turbet több magyar kémkapcsolatát őrizetbe vettük – többek között Kosáry Domokos történészt, akit 8 évi börtönre ítélték –, Turbet-t, hogy a magyar hatóságok kiutasítását megelőzzék, a francia kormány hazarendelte.”

Saját curriculum vitae-je szerint még abban az évben, 1958-ban elbocsátották a francia külügyi szolgálatból.

1993-ban a Magyar Köztársasági Érdemrenddel, a következő évben a francia Becsületrenddel tüntették ki.

*Litván György
az 1956-os Intézet igazgatója*

KRÓNIKA

FORRONGÁSOK BUDAPESTEN (1956. OKTÓBER 23-29.)
MINDAZ, AMIT GUY TURBET-DELOF LÁTOTT ÉS HALLOTT

Október 23., reggel: Beviharzik egy képzőművészeti főiskolás az Intézetbe¹, hogy megmutassa a Jövő mérnöke első számát. Az újságban, amelyet a Műszaki Egyetemen nyomtattak és adtak ki még az éjszaka folyamán, más követelések mellett az alábbiakat olvashatjuk:

1. az orosz csapatok azonnali távozása;
2. a jelenlegi címerek kicserélése az 1848-as címerre;
3. az urániumot kizárólagosan Magyarország javára kell kitermelni;
4. Rákosi felett népbíróság ítélkezzen;
5. a Sztálin-szobor lebontása.

A körutakon és főútvonalakon csoportosulások alakulnak ki az autók körül. A műszaki egyetemisták bizottságának sokszorosított követeléseit látni mindenütt kirajszögezve. Ezeken némiképp más szavakkal, de a fenti követelések szerepelnek, kiegészítve néhány továbbiával:

1. a magyar gazdaság új alapokra helyezése és fellendítése;
2. a kormány és a pártvezetők leváltása;
3. a bűnösök felelősségre vonása.

Egy felhívás holnap 15 órára tüntetést hirdet a Műszaki Egyetemen.

10 h: A rádió bejelenti, hogy 14.30-kor az egyetemisták az írószövetség székháza előtt gyülekeznek, és onnan a lengyel követséghez mennek tüntetni, hogy kifejezzék szolidaritásukat a lengyel néppel.

Déltájban: A rádióban beolvassák a belügyminiszter közleményét, miszerint bárminemű tömegmegmozdulást betilt.

1. A Francia Intézetről van szó, amely ekkor az V. kerületi Ferenczy István (azelőtt Károlyi) utcában volt, a Károlyi-kert mellett.

13 h tájban: Úgy hírlik, a délutáni tüntetést mégis megtartják, és megkoszorúzzák Bem tábornok, a '48–49-es magyar szabadságharc hőségének szobrát. Megfogalmazom reggeli feljegyzéseimet.

14.30: A rádió bejelenti, hogy visszavonják a délutánra meghirdetett tüntetések betiltását. Az Apponyi térre² megyek. Szép őszi idő van. Az egyetemisták zárt oszlopokban, magyar és lengyel zászlókat lengetve vonulnak a Petőfi-szoborhoz. A lakosság az ablakokból tapsol. A tüntetők táblákat emelnek a magasba: Szolidaritás Lengyelországgal, Éljenek a lengyel diákok, A lengyel ügy a mi ügyünk, Egyenlőségen alapuló barátságot az oroszokkal.

14.45: A Március 15-e tér csak úgy feketéllik a tömegtől. Egy fiatalember felpattan a Petőfi-szobor talapzatára, szaval, a költő verseit tapssal jutalmazza. A Nemzeti dalt követelik.

*Talpra magyar, hí a haza!
Itt az idő, most vagy soha!
Rabok legyünk vagy szabadok:
Ez a kérdés, válasszatok!*

A tömeg fújja a refrént:

*A magyarok istenére
Esküszünk,
Esküszünk, hogy rabok tovább
Nem leszünk!*

Különösen megtapsolják azt a verset, amely úgy végződik: „Fázunk és éhezünk (...) De szabadok vagyunk”.³

14.45: A tömeg a két nemzeti himnuszt énekli, és azt skandálja: Nagy Imrét a kormányba!... stb.

Valaki fellép a talapzatra, és egy ismeretlen eredetű nyilatkozatot olvas fel. Különösen megtapsolják azt a javaslatot, hogy cseréljék le a jelenlegi katonai egyenruhát. Felszólítás jár körbe: Vonuljunk mindannyian a Bem-szoborhoz!

15 h: A Váci utca zsúfolásig tele, a tömeg a kiskörút felé menetel, és a Marseillaise-t énekli. Nagyon kevés a vörös zászló, a trikolórokról hiányzik a címer „Függetlenséget, szabadságot” – kiabálják. Hatalmas menetoszlop halad a körúton a Nyugati pályaudvar és a Margit híd felé.

2. A későbbi Felszabadulás tér, ma Ferenciek tere

3. Petőfi Sándor: A farkasok dala

Az ablakokból integetnek, jelzik csatlakozási szándékukat. A közlekedés teljesen leállt. A politikai rendőrség⁴ épülete előtt, a Deák téren füttykoncert harsan fel: Rákosit pfújolják. A rendőrök és katonák hangosan nevetve kapcsolódnak be a felvonulásba. Néhányan nemzetiszínű szalagot tűznek a zubbonyukra, és csatlakoznak a tüntetőkhöz.

15.30: A Bazilikánál járok. Döntsük le a Sztálin-szobrot! – kiabálja a tömeg.

15.35: Utolérem a menet élén haladókat. A bölcsészkar tanárai – mind párttagok –, beleértve a rektort, szemmel láthatóan zavarban vannak, feszengenek az első sorban.

15.40: Marx tér. Munkában a rádió és a Filmhíradó, felvételeket készítenek. Örömjongás kíséri őket. A menet élére hirtelen egy hangosbeszélővel felszerelt katonai teherautó⁵ kerül. Ártalmatlan csődület támad az újságosbódék körül, most érkezett meg az esti újság.

16 h: A Margit hídról már látom a Bem teret, ellepi a zajongó tömeg.

16.05: Már a Bem téren vagyok, öt perccel megelőztem a menetet. Legalább tízezren tolonganak itt. A Külügyminisztériumot és a szomszédos laktanyát a tömeg kívánságára nemzetiszínű zászlókkal lobogózzák fel. A Kossuth-címerrel tüntetnek és lyukas zászlókkal. Veres Péter az írószöveget nyilatkozatát olvassa fel, de a taps elnyomja a hangját. Többpártrendszer és szabad választásokat követelnek. Egy agrármérnök hallgató a bűnösök felelősségre vonását követeli. A vörös zászlókat leköpködi. Egy lakatos ragadja magához a szót. Gyerünk a Parlamenthez! – kiabálják.

16.55: A tömeg hömpölyög vissza a Margit hídon Pest felé. Különböző fegyveres erők tagjai csatlakoznak a menethez. A megállított villamosokban asszonyok sírnak. A Belügyminisztérium⁶ előtt kiabálás: Tűzzétek ki a zászlókat! Vonják felelősségre a bűnösöket! Nagy Imrét a hatalomba! Új kormányt akarunk! Szabad parlamentet akarunk! Volt tanítványaim felismernek, karon ragadnak, és franciául kiabálják, hogy tartsak velük.

17.25: A Parlament előtt. Beesteledik. Kiabálás: Le Gerővel! Röplapok

4. A Deák téren a BM Budapesti Főosztálya (rendőr-főkapitányság) működött Kopácsi Sándor r. ezredes parancsnoksága alatt, a politikai rendőrség (ÁVH) nem itt, hanem a Roosevelt téren volt.

5. A hangszórós katonai teherautó valójában a posta által a Petőfi Kör rendelkezésére bocsátott gépkocsi volt.

6. A Belügyminisztérium Jászai Mari téri épülete a Margit híd pesti hídfőjénél, a későbbi MSZMP-székház, ma Képviselői Irodaház („Fehér Ház”).

minden mennyiségben. Az egyiken azt olvasom, hogy „felül kell vizsgálni a Szovjetunióval kötött gazdasági egyezményeket”.

17.27: Egy nagy, közepén kivágott nemzetiszínű zászlót tűznek ki a bal oldali erkélyre. Legalább kétszázezer ember éneklí a Himnuszt.

A vörös csillag kigyullad a kupola tetején. Felhördülés. Némelyek tiltakoznak. Az énekre jelszavak következnek: Ki az oroszokkal! Elegünk van belőlük! Az uránium a miénk! Le kell váltani a kormányt! Nagy Imrét a hatalomba! Le Gerővel! Éljen a forradalom! Az egyetemistákat elnyeli a kavargó tömeg.

18 h: Azt pusmogják, hogy Nagy Imre beszélni fog, a tömeg elcsendesül. Öt perc után újra kiabálni kezdenek.

18.20: A jobb oldali erkélyre is kitűzik a zászlót. Éljenzés.

18.30: Kialszanak a lámpák. A tömeg méltatlankodik: Disznóság! Piszkok! Tiszteljétek a népet! Egyik pillanatról a másikra összecsavart újságokból fáklyák ezrei lobognak fel. Ez a csoda egy negyedóráig is eltart. Szapulják a vörös csillagot. Kiáltozás: Gyertek ki, vagy mi megyünk be! A tömeg egyre nyugtalanabb. Lökdösődnek, taszigálják egymást. Az a hír járja, hogy a kormány erőszakot fog alkalmazni. Nem megyünk innen el! – kiabálják. Addig maradunk, ameddig nem teljesítik, amit akarunk! A fáradt tüntetők hazamennek, de helyükbe fiatalok jönnek, elég nyilvánvalóan a külvárosokból. Ezek az ifjúmunkások, néhányan ipari tanuló egyenruhában – úgy tűnik – igen elszántak, rendszerellenesek. Sok a fiatal lány.

18.45: Távozom a Kossuth térről.

19.20: A követségre érkezem.⁷ A tömeg a Sztálin-szoborhoz vonul, ledöntésére készül. Papírra vetem délutáni feljegyzéseimet.

20.15: A tüntetők már elfoglalták a szobor talapzatát, de Sztálin még áll.

20 h–20.17: A titkárnőm gyorsírással jegyzeteli Gerő beszédét, aki az események után kullog. Bejelentik, hogy a Központi Vezetőség október 31-én ülésezik.

21 h: Géppisztolysorozat a Szép utcában, közel a házunkhoz.⁸

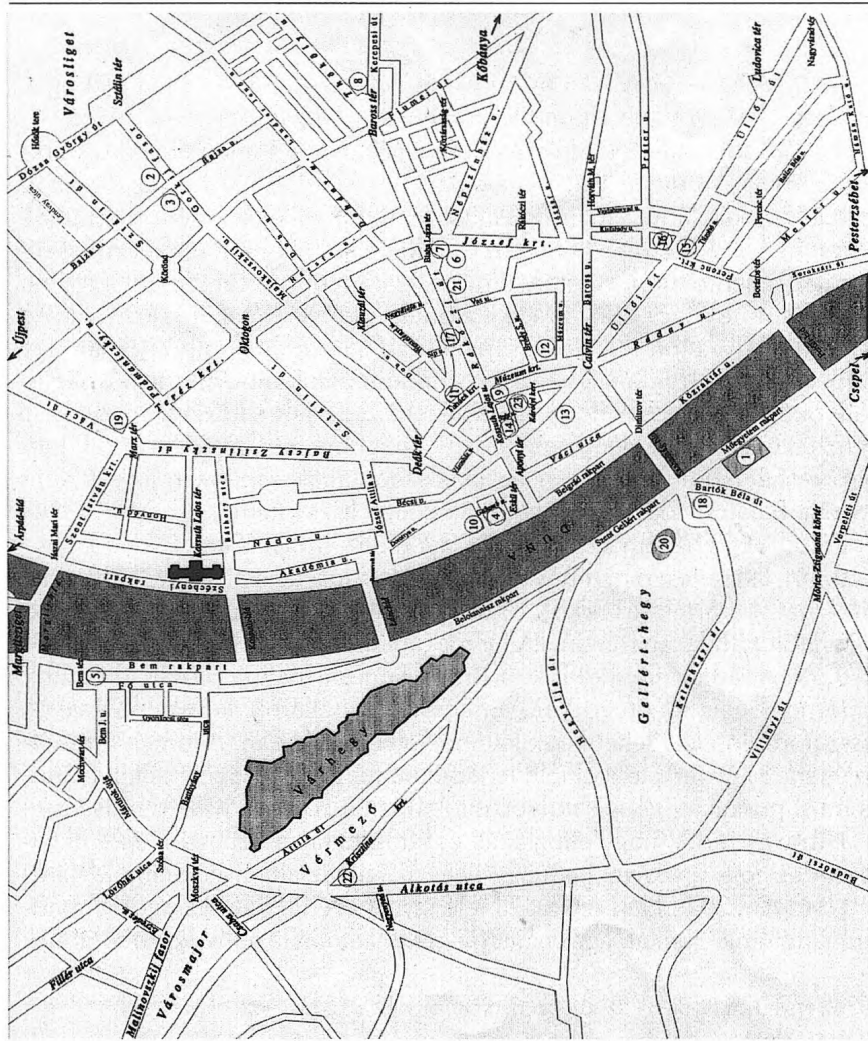
21.15: Egy tüntetőkkal megrakott teherautó húz el az ablakom alatt. Ki az oroszokkal! – kiáltják az utasok. Telefonon hívnak, és megtudom, hogy a Sztálin-szobrot ledöntötték.

21.50: Az ablakomból látom, hogy a Kossuth Lajos utcán menet-

7. A francia követség a VI. kerületi Lendvay utca 27. szám alatt volt és van.

8. A szerző az V. kerületben, a Szép utca 5. szám alatt lakott.

1. Múzszi Egyetem
2. Lengyel Követség
3. Írószövetség
4. Petőfi szobor
5. Bem szobor
6. Szabad Nép
7. Nemzeti Színház
8. Keleti Pályaudvar
9. Astoria Szálló
10. Duna Szálló
11. Adv. mozi
12. Nemzeti Múzeum
13. Jogtudományi Kar
14. Ferenciek temploma
15. Kilián laktnya
16. Corvin mozi
17. Guttman áruház
18. Gellért Szálló
19. Nyugati Pályaudvar
20. Citadella
21. Rókus Kórház
22. Déli Pályaudvar
23. Alliance Française
24. Lendvay utca

oszlopban vonulnak, „Most vagy soha!” – skandálják. 22 h-tól géppisztolysorozatok, puska- és pisztolylövések.

22.24: A rádióban bejelentik, hogy a Központi Vezetőség azonnal összeül. A hírt ötpercenként megismétlik.

24 h: Utolsó híradás a rádióban. Csak külföldi híreket közölnek.

OKTÓBER 24.

0.10: A házból egy lakó megérkezvén azt meséli, hogy a rádiót megtámadták a felkelők, de a politikai rendőrség védi, s hogy sok a halott.

0.15: A főposta előtt, ahová telefonálni mentem a követnek, csoportokkal megrakott teherautók sorjáznak.

0.30: A kiskörúton (Bajcsy-Zsilinszky úton) felkelőkkel teli teherautók vonulnak. „Le Gerővel! Holnap általános sztrájk” – hangzik mindenhol. Mentőautók süvítenek minden irányból. A tömeg egy katonai teherautót üdvözlő ujjongva, a katonák rokonszenvüket fejezik ki. Az Astoria Szálló előtt felkelők csapata fog közrbe, és minthogy csak úgy bámészkodom, zsidónak néznek. Mondom nekik, hogy francia újságíró vagyok. Arra kérnek, hogy követségem rádióján intézzek felhívást a nemzetközi közvéleményhez. Egyikük elmondja, hogy a rádió körüli harcoknak hat halottja van, a műszakiak szabotálták a munkát, az esti adás végét a balatoni kiségitő állomásnak kellett biztosítania.

0.40: Végignézem az Egyetemi Nyomda⁹ elfoglalását.

0.50: Észreveszem, hogy a Kossuth Lajos u. 17. alatti ruhaüzlet kirakatát betörték és kifosztották. A villamosforgalmat leállították. A zendülők megkaparintanak egy magánautót.

0.53: A rádió felé indulok, a Bródy Sándor utcába. Lövéssorozatok söpörnek végig az utcán arra, amerre menni akarok, kénytelen vagyok visszafordulni. Civileket látok katonai egyensapkában. A tömeg tombolva éljenez egy felkelőkkel tele teherautót, fegyvereket szereztek ugyanis, és most puskákat, géppisztolyokat lóbálnak a „Le Gerővel” ritmusára.

1 h: Úgy hírlik, hogy elfoglalták és kifosztották a Szabad Nép¹⁰ helyiségeit, és hogy a szovjet hadsereg beavatkozik az államvédelem oldalán.

1.10: A Szabad Nép székháza felé igyekezvén a Rákóczi úton a rendfenntartó erők ellentámadása állít meg. Két automata golyószóróból lőnek

9. Az Egyetemi Nyomda az VII. kerületi Dohány utca 12-ben volt, és van.

10. A Szabad Nép székháza a Blaha Lujza téren az ún. Sajtóházban volt.

ránk. Futva menekülünk. A golyószórók követnek minket. Néhányan bemenekülnek egy nagy házba, melynek nyitva áll a kapuja, én a Dohány utcában keresek menedéket, és úgy határozok, hogy hazamegyek.

1.20: A Kossuth Lajos utcában a tömeg rendőröket és tiszteket zaklat. A katonák a teherautóban várakoznak, fegyvereiket lábukhoz helyezve barátkoznak a lakossággal.

1.30: Amint hazaérek, telefonálok a követnek, és azonnal nekiülök, hogy írásba foglaljam mindazt, amit láttam és hallottam.

2.30: Folytatódik a lövöldözés, ágyúzás.

3.30: Az ágyúzás, lövöldözés (géppisztollyal, géppuskával, golyószóróval) nem hagy alább. Úgy gondolom, hogy 21 óra után romlott el a helyzet. A tömeg, miután ledöntötte a Sztálin-szobrot, megrészegült a sikertől, és a Thököly út, illetve a Keleti pályaudvar felé kerülve a Szabad Nép székházához meg a rádióhoz igyekezett. A lövések olyan 500 méternyire tőlem, erről a tájékról hallatszottak. Az ágyúszó messzebből jött, talán a nagy munkásfellegvárból, Csepelről?

Előveszem Gerő beszédét, amit a titkárnőm írt le gyorsírással. Elismerve a „múlt hibáit”, Gerő azt kéri, a rendszer eredményeiről se feledkezzenek meg. Türelemre int. A Központi Vezetőség már a júliusi ülésén megvetette az alapokat a majdani munkához. Hamarosan újra összeül azzal a céllal, hogy a legégetőbb problémákat megoldja, mint például a mezőgazdaság szocialista szektorának liberalizálását vagy a kistulajdonosok támogatását.

A beszéd nem tart lépést az eseményekkel, de két bekezdése különös figyelmet érdemel:

1. Nem igaz, hogy a Szovjetunió teljhatalmat gyakorol Magyarország gazdasága és kereskedelme fölött. Ellenkezőleg: nemcsak felszabadított minket, hanem komolyan támogatott, és támogat még ma is – mondja Gerő, válaszul azoknak, akik a Szovjetunióval kötött gazdasági egyezmények felülvizsgálatát követelik.

2. A magyar ifjúság egy része provokátorok befolyása alá került, ez utóbbiakkal ébernek kell lenni.

A megtorlást, amely – úgy tűnik – most van kiteljesedőben, a fenti figyelmeztetés már csírájában magában hordja. De „szándékos provokáció”-nak tekinteni a tüntetést, mint tette Moszkva Poznan esetében,¹¹ túl leegyszerűsített magyarázat, amit egyébként Gomulka erélyesen cáfolt is

11. Poznanban 1956. június 28-án munkásfelkelés robbant ki, amelyet a lengyel fegyveres erők brutálisan levertek.

Vajon mit fognak ismertetni 4.30-kor, erre a szokatlan időpontra jelzett híradásban a Központi Vezetőség ma éjszaka tartott rendkívüli üléséről? Rákosi visszatérése kizárt. Másfelől a diáktüntetés olyan könnyen magával ragadta a tömeget, amelyben pedig minden társadalmi osztály, minden korosztály, minden szakma keveredett, olyan könnyen felkorbácsolta elégedetlenségét, hogy az ellenforradalmi veszély már nem vakláрма. Feltehetően olyanfajta rendcsinálással próbálkoznak majd, mint amilyet Poznan esetében alkalmaztak:

1. a rend helyreállítása;
2. a felkelés vezetőinek letartóztatása válogatás nélkül;
3. lényeges engedmények a közvéleménynek.

4.30: A rádió közleménye így szól: Fasiszta és reakciós elemek kézi fegyverekkel megtámadták a közintézményeket, valamint a rendfenntartó erőket. Ezért a minisztertanács szigorú büntetés terhe mellett gyülekezési tilalmat rendel el.

A harcok folytatódnak. 5-től 7-ig alszom.

8.10: Ismerkedés a Központi Vezetőség újonnan összeállított névsorával, Nagy Imrét a minisztertanács elnökének javasolják.

A környékemen egyre hevesebb harcok dúlnak.

8.48: A rádióban beolvassák a rendkívüli állapotot meghirdető kormányrendeletet, amit a minisztertanács új elnöke, Nagy Imre írt alá.

9 h: Közlemény: Tekintettel a helyzet súlyosságára, amit a rombolás és a felfegyverkezett reakciós bandák garázdálkodása, büntetési idéztek elő, a kormány a Varsói Szerződés értelmében úgy határozott, hogy a Magyarországon állomásozó szovjet egységek segítségét kéri.

9 óra után: Kijárási tilalom lép életbe 14 óráig.

9.30: Képtelen vagyok elmenni hazulról, a kaput kulcsra zárták. A házmesterné és öt lakó utamat állja.

10 h: Harckocsik vonulnak fel-le a Kossuth Lajos utcában. Szüntelen lövöldözés.

10.20: Repülőgépek zaja.

10.30: A felkelők ellenállási központokat szerveztek 150 méterre tőlünk. Elfoglalják az Astoria Szálló és a vele szemközti „órás” ház¹² tetejét.

Egy jugoszláv diplomáciai kocsi képtelen eljutni a követségre, körbe-körbe jár a környékemen.

11.45: A rádió bejelenti: 120 megtévedt fiatal kitűzte a fehér zászlót a

Lánchíd előtt.¹³ Azoknak, akik a végső haladék lejárta előtt leteszik a fegyvert, semmilyen következménytől nem kell tartaniuk.

Egy órára Nagy [Imre] beszédét várjuk, amit közel két órája újra és újra beharangoznak.

12.10: Nagy [Imre] felhívása a rádióban. Amnesziát ígér mindazoknak, akik 14 óráig megadják magukat. Minthogy immár ő a kormányfő, biztosítani tudja, hogy ezentúl semmi se akadályozza programja megvalósítását, úgy, ahogy azt 1953-ban nagy vonalakban felvázolta. Ígéretet tesz arra, hogy kiszélesíti a demokráciát, és azzal az aggodalmas felhívással fordul a lakossághoz, hogy vegyék fel újra a munkát, térjenek meg a békés, alkotó tevékenységhez. Arra kéri a munkásokat, hogy vigyázzanak gépeikre, azok a nemzet kincsei.

A lakosságot arra kérték, hogy készülékeiket állítsák be a lehető leghangosabbra, és helyezték nyitott ablakaik párkányára.

12.20: A Baross téri felkelők megadták magukat, miután tárgyalást folytattak a parlament öt tagjával, akik amnesziát ígértek nekik.

12.25: Az egykori köztársasági elnök, Tildy Zoltán beszél a rádióban, és lényegében a következőt jelenti ki:

„Minden jó hazafi megadja magát, és elősegíti a rend helyreállítását. A legégetőbb problémák megoldása biztosítva van.”

Még kétszer közvetítik Nagy [Imre] felhívását.

12.38: A [Magyar] Nők Demokratikus Szövetségének felhívása. „Akadályozzátok meg, hogy férjeitek és fiaitok részt vegyenek a felkelésben!”

Az Országos Béketanács felhívása: „Ne hagyjuk, hogy a fasiszta bandák feldúlják szép fővárosunkat, és lemészárolják békés polgártársainkat.” A felhívásból megtudjuk, hogy kifosztották a vágóhidat és az élelmiszerüzleteket.

A magyar futballválogatott, valamint a Melbourne-be készülő sportolók szóvivője hazafiasságra szólítja fel a lakosságot. A híres sportriporteréről, Szepesi Györgyről van szó.

12.55: A rádió szerint a felkelők egy csoportja megadta magát a Ráday utcában.

Harcolnak Tatabányán és Salgótarjánban, a bányászat központjaiban.

Az utcám sarkán egy csapat magyar egyenruhás katonát látok futni a rendfenntartó erők tankja elől.

13. A Lánchíd pesti hídfőjénél, a Roosevelt téren a Belügyminisztérium épületéből tüzet nyitottak a felvonulókra.

13.25: A rádió előkészített provokációról beszél. Daninos rendező¹⁴ telefonon hív. A margitszigeti nagyszállóból távcsövön kíséri figyelemmel a fejleményeket a pesti rakparton. Hét nehéz harckocsi nyomul előre, fedezve a felkelők sorait.

13.35: A Műszaki Egyetem diákbizottsága a rádión keresztül nyugalomra szólít fel.

13.43: Csepelen, a nagy munkásfellegvárban kezd helyreállni a rend. A rádió több gyár, üzem nevét is felsorolja, ahol az ellenállás már megszűnt vagy megszűnőben van.

Az én környékemen nem szűnik a fegyverropogás. Látom is, amint az ablakokból lőnek.

13.55: Megismétlik a felhívást. Hamarosan két óra! Mindjárt lejár a határideje annak, hogy még következmények nélkül megadják magukat az ellenállók. (Következmény = a statárium azonnali végrehajtása).

14.10: Újabb fegyverletétel van kilátásban: azoké a felkelőké, akik a rádióstúdiókat foglalták el. Ez azt a hírt látszik megerősíteni, mely szerint az aktuális adásokat egy kisegítő állomás sugározza a Belügyminisztériumból¹⁵. Meghosszabbították az amnesztiát 18 óráig.

14.25: A Sztálin¹⁶ és a Margit híd között, a pesti oldalon, a felkelők tizenöt nehéz harckocsija szovjet egységekkel ütközik meg (Daninos közlése).

14.41: A rádió megerősíti, hogy azok a felkelők, akik a rádió épületében sáncolták el magukat, letették a fegyvert.

Tőlem két fontos tűzfészekre látni. Szikra és törmelékeső az utcánkban. Szélcsend.

14.50: A szovjet egységek felülkerekedtek a Sztálin hídnál, és megkaparintották a felkelők tizenöt tankját (Daninos közlése).

15 h: A rádió bejelenti, hogy a felkelők ellen bevetették a légierőt. A balkonomról hét gépet látok elhúzni.

15.11: A Csepel Autógyár munkásai hajlandóak megadni magukat, amennyiben amnesztiában részesülnek (rádió).

15.15: A közelemben kiújulnak a harcok.

14. Daninos itt és a következőkben minden valószínűség szerint téved, ugyanis arról, hogy a pesti Duna parton dél felé vonuló harckocsik harcba keveredtek volna, semmilyen más forrás nem tud.

15. A rádió kisegítő stúdiója nem a Belügyminisztériumból, hanem a Parlamentből sugározta adásait.

16. Az Árpád híd neve 1949–1956 között.

15.35: Daninos telefonál: A Margit hidat is meg a Sztálin hidat is magyar csoportok és harckocsik foglalják el. A kormányhoz híűek? Csakhogy a szovjet repülőrajok túl alacsonyan szállnak felettük.

16.15: A belügyminiszter bejelenti, a fegyverletétel határidejét meghosszabbították másnap reggel 6 óráig. Addig minden kaput zárva kell tartani. A környékünkön felrobban egy tank.

17.30: Az Astoria Szálló és az Ady mozi¹⁷ lángokban áll. A gépfegyversorozatok megszáporodtak 17 óra óta. Az utcák teljesen kihaltak.

17.45: A határidőt (a holnap reggeli 6 órától) visszatették ma 18 órára. A rádió a Dolgozó Ifjúság [DISZ] kiáltványát, valamint Szakasits Árpád volt köztársasági elnök felhívását sugározza. Az egyik csepeli gyár munkásai bejelentik, sikerült önállóan leverniük a lázadást, és megvédeniük a gépeiket. A volt közoktatási miniszter, Erdey-Grúz professzor kiáltványa. Felhívás a pékekhez, miszerint kéretnek ma éjjel munkahelyeikre menni és munkába állni. A Ganz gépgyár egyik munkásának felhívása. Az Országos Mentő Központ felhívása a segélynyújtás megszervezésére. Dunapentele (volt Sztálinváros) munkásainak felhívása. A Wilhelm Pieck vagongyár¹⁸ munkásainak távirata. Egy hír, miszerint Szegeden normalizálódott a helyzet.

18.10: A lakosságot arra biztatják, hogy gyűjtse össze a felkelők elhagyott fegyvereit, és szolgáltatssa be a legközelebbi fegyveres hatóságnak.

18.20: Daninos szerint a Margit és a Sztálin híd között, a pesti oldalon folytatódnak a heves harcok.

18.30: A Hazafias Népfront felhívása. Horváth Richárd¹⁹ felhívása a katolikusokhoz. A Dolgozó Ifjúság [Szövetsége], a műszaki egyetemisták, a miskolci közlekedési és üzemtechnológiai kar hallgatóinak felhívása. A két utóbbi amnesztiát kér a megtévedt fiataloknak. Különböző üzemek, gyárak és vidéki közösségek egyéb üzenetei.

19.15: Körülbelül egy órája mintha a városnak ebben a részében is helyreállt volna a nyugalom, bár itt-ott még gépfegyverropogás hallatszik, de egyre ritkábban és egyre rövidebben.

19.27: Grósz kalocsai érsek nyugalomra szólít fel.

19.30: Riport a foglyokról. Az derül ki belőle, hogy a pincéket kifosztották. Személyes üzenetek.

19.55: A gázgyár, a telefongyár másnap reggelre behívja munkásait.

17. Mozi a mai Károly körút és a Dohány utca sarkán.

18. A győri Rába gépgyár.

19. Horváth Richárd: a katolikus papok békebizottságának elnöke.

20 h: Hírek. A rádiót hamar megtámadták, már a Parlament előtti nagy tömegtüntetés idején.

20.50: Kádár Jánosnak, a Központi Vezetőség titkárának rendkívüli közleménye: Ha a lázadást letörték, a hallgatóság majd meggyőződhet róla, hogy a rend helyreállítása után vadonatúj politika, a demokratizálódás következik.

20.55: A párt és a kormány ura a helyzetnek, még ha sok helyütt az ellenállás töretlen is (rádió).

21 h: Számos intézmény, iskola hívja be holnap reggelre tagjait. Számos felhívás a mentőknek és az egészségügyiseknek.

21.38: Váratlanul fellángolnak a harcok a mi épülettömbünk közvetlen közelében.

21.50: Nyugalom, amit csak olykor-olykor szakít meg egy-egy magányos lövés. Sűrű köd.

21.55: Beolvassák a rádióban a párttal és a kormánnyal lojális táviratokat.

OKTÓBER 25.

3 h: Üldözés és lövöldözés az utcánkban.

7 h: Szórványos ágyúlövés. A rádió szerint a munka csak helyenként kezdődött meg. Az iskolák zárva maradnak. Felhívás a vészhelyzetekhez.

8 h: Végigjárom a Kossuth Lajos utcát és a kiskörutat. A városnak ez a része meglehetősen vigasztalan látványt nyújt. Üzletek százai betört kirakattal, kiürített polcokkal. A tömeg pedig, amely ma reggel óta szabadon közlekedhet, a fosztogatást az oroszoknak tulajdonítja. Felborított, szétroncsolt villamosok. Felborított, kiégett teherautók. Megtépázott fák. Leszakadt villanyvezetékek. Tankok „szántásnyomai” az utcákon. A részben lángokban álló Nemzeti Múzeum, valamint a rádió egész környékét körülzárták. Számtalan épület – többek közt a Természet-tudományi és Jogi Kar – ugyancsak magán viseli a harcok nyomait, ablakaik mind betörve. Legalább tizenöt szovjet tankot és ugyanennyi páncélautót számolok, amint járőröznek, illetve figyelő-állásban helyezkednek el a kereszteződésekben. Kitűzöm az Intézetre a francia zászlót, mivel alig 50 méternyire tőle ádáz küzdelem folyt, és a Károlyi kertben állomásozó ágyú csöve éppen a mi épületünkkel néz farkasszemet. Az Intézetet azonban semmi kár nem érte, ahogy Váci utcai kirakatunkat sem.

9.20: A Kossuth Lajos utcán végig a Duna irányába tüntetők vonulnak nagy tömegben: kifütyülik az oroszokat, és Gerő leváltását követelik.

9.30: Megtudom, hogy az Astoria Szállodánál a szovjet páncélos különítmény összelepedett a tüntetőkkel, és átengedte nekik tankjait meg automata golyószóróit. Odarohanok, hogy saját szememmel győződjem meg róla, és valóban: a tankokon fűtőkben lógnak a fiatalok nemzetiszínű zászlót lengetve. Cigarettával kínálják a szovjet katonákat, megölelik őket. Hazasietek valami ennivalóért, majd az Intézetbe szaladok, ahol már ott találom első portásomat. Később megjön Monsieur Bargès, valamint a titkárnőm, Halkó kisasszony²⁰ Az intézet ablakai alatt álló két lerobbant szovjet tankot a tömeg zsákmányolta. Egyenruhás magyar katonák, miközben a tömeg bátorítja és eteti őket, azon buzgólkodnak, hogy elindítsák a tankokat. Szórványos lövöldözés.

10.15: Egy kézíratos röpiratot hoznak az egyetemi ifjúságtól: „A Kossuth rádió hazudik. Munkások, veletek vagyunk! Petíciót intéztünk a Központi Vezetőséghez, de nem közvetítik. Kívánságaink:

1. A szovjet csapatok azonnali kivonása.
2. Teljes amnesztia minden felkelőnek.
3. Gerő azonnali leváltása.
4. A katonai hatalom átadása a magyar hadseregnek.”

10.30: Az a hír járja, hogy az ENSZ még ma este foglalkozik a magyar kérdéssel, és Tito Budapestre küldi politikai megbízottait. Kijárási tilalmat hirdetnek ma éjszakára 18 órától holnap reggel 6-ig.

Egy könyvtársküldöttség elérte, hogy az a szovjet egység, amelynek meg kellene támadnia a Nemzeti Múzeumot (ahol az Országos Széchenyi Könyvtár is székel, s amelyet elfoglaltak a felkelők) felfüggeszse a parancs végrehajtását. A múzeum egy része ég.

11 h: Két szemtanú elbeszéli nekem, hogyan zajlott tegnapelőtt este a támadás a rádiónál.

1. A Parlamenttől jövet a tüntetők a rádió előtt tömörülnek, a Bródy Sándor utcában. Egy küldöttség bemegy, és azt kéri, olvassák be a 14 (vagy 16) pontot a mikrofonba.

2. A küldöttség nem jön vissza. Az államvédelmi őrség könnyfakasztó gránátokat dob, majd a tömegbe lő.

20. Bargès: 1949 szeptemberéig tanár a gödöllői gimnáziumban, eltávolítása után a Francia Intézet könyvtárosa

Halkó Marianne: szerző titkárnője, 1957 decemberében letartóztatták, és egy évet töltött fogságban.

3. A tömeg ostromba kezd. 21.15 körül erősítést kap, négy magyar páncélos átáll a tüntetők oldalára. Úgy tűnik, a tömegnek csak a helyiségek egy részét sikerül elfoglalnia.

Tegnap este a rádió azt állította, hogy a tömegből lőttek először.

12 h: A tüntetők tömegesen igyekeznek a Parlamenthez, útközben tankokat és autóbuszokat rekvirálnak. A Teréz körúton²¹ egy menetoszlopot géppuskafészek tartóztat fel. Sok a halott. Egy menekülő az Intézetbe rohan, hogy a követség járjon közben a foglyokért.

Egy lakó a Parlament előtti térről érkezik, ahol a szovjet tankok állítólag körbevették és lőtték a tömeget.

12.40: A rádió bejelenti, hogy a Politikai Bizottság megfosztotta Gerőt minden tisztségétől, többé nem ő a Központi Vezetőség első titkára. Helyére Kádár János került. Kádár és Nagy [Imre] beszédet fognak mondani.

12.45: A rádió arra biztatja a lakosságot, hogy mindent lobogózzon fel nemzeti színekkel, és máris a Himnusz-t játssza.

13.30: Nyugalomra szólítanak fel (a rádió). Arra kéri a lakosságot, hogy hagyja abba a tüntetést, és vegye fel a munkát.

14.40: Egyre Kádár János és Nagy [Imre] nyilatkozatait várjuk. Ez utóbbit másodiknak említik, ami mintha azt erősítené meg, hogy csökkent a népszerűsége, mivel – ha nem is ő hívta segítségül az orosz csapatokat (amelyek már 23-án este akcióba léptek), – a kompromittáló körülmények ellenére elfogadta a hatalmat.

Hamarosan beszámoló-m végére érek, két órája, hogy hozzáfogtam. Elnézést kérek a stilisztikai és gépelési pongyolaságokért. Ahogy Pascal mondta: „Nem volt időm rövidebbre fogni.”

14.45: A rádió megtilt minden tüntetést akár a kormány ellen, akár mellette.

A fontos tüntetéseknek most Pest másik részén kell lenniük, feltehetően a Parlament mellett, mert az Intézet környéke (nem messze onnan, ahol lakom), néhány szórványos lövéstől eltekintve, fél tizenkettő óta nyugodt, vagyis azóta, hogy az ablakaink alatt álló két lerobbant tankot sikerült elindítani.

A rádió tegnapelőtt óta mindig ugyanazokat a lemezeket játssza.

A követség és az Intézet jogi tanácsadója, Doktor Keszthelyi és családja ma reggel hozzám menekült, mivel a lakásuk épp a Nemzeti Múzeummal van szemben.

21. Akkori neve Lenin körút.

15.20: A rádió Kádár, a párt új első titkára és Nagy Imre miniszterelnök felhívását közvetíti. Íme a beszédek kivonata.

KÁDÁR JÁNOS

Nem a szót vesztegetni, hanem cselekedni. A helyzet súlyos. Különböző elemek keverednek benne. Az ifjúság komoly tüntetéséből alakult ki a népellenes elemek fegyveres felkelése. A párt úgy határozott, hogy felveszi a harcot azok ellen, akik a kapitalista rendszert akarják visszaállítani. A rendet kell helyreállítani, az egységet stb. Az ifjúság és a kommunisták vegyenek részt a bomlasztók elleni küzdelemben. Mihelyt helyreáll a rend, a párt megoldja az égető problémákat. A párt kéri fogja a kormányt, hogy a Szovjetunióval, szigorúan mint egyenlő fél, folytasson tárgyalásokat.

Dolgozók! Védjétek meg a néphatalmat!

NAGY IMRE

Ellenforradalmi csoportok fegyvert ragadtak a rend(szer) ellen, a budapesti lakosság egy részére, elkeseredett részére támaszkodva.

Amint helyreáll a rend, a párt és a kormány, az új, megfelelő irányítás alatt hozzálát, hogy kijavítsa azokat a hibákat, amelyekből a súlyos gazdasági és politikai helyzet fakad.

Parlamenti ülést hívunk össze sürgősen, reformprogramot nyújtunk be minden ágazatban. Ünnepelesen felszólítom az egész országot a harcok azonnali beszüntetésére. A reformokhoz rendre van szükség.

Mint miniszterelnök bejelentem, hogy a kormány jelenleg tárgyalást folytat a szovjet kormánnyal az idegen csapatok kivonásáról, és az egyenlőség alapján kialakítandó kapcsolatokról a két nemzet között. A szovjet csapatok visszavonulnak, amint a rend helyreáll. Így új korszak nyílna a Szovjetunió és Magyarország népeinek, kormányainak, pártjainak barátságában és megbonthatatlan szövetségében.

A statáriumot nem alkalmazzák azokra a felkelőkre, beleértve a katonákat is, akik haladéktalanul leteszik a fegyvert.

Azokra viszont, akik tovább harcolnak, szigorúan lesújt a törvény.

16 h: Pest főútvonalain népes tüntető csoportok vonulnak végig nemzetiszínű és fekete zászlókat lobogtatva, és egyre azt harsogják: „Most vagy soha.”

18.45: Háty Gyula író felhívása az ifjúsághoz. Elértétek, amit akartatok, Kádár János, Rákosi áldozata, hatalmon van, menjetez hát haza.

A rádió ismét nyomatékosan felszólít a hazatérésre, mivelhogy a kijárási tilalom jócskán érvényben van.

20.30: Telefonálok az angol követség egyik alkalmazottjának, aki közel

lakik a Parlamenthez. Tájékoztató, hogy a mai harcoknak, amelyek a környéken egészen fél nyolcig elhúzódtak, sok áldozata volt.

Egész este: A rádió rengeteg személyes üzenetet közvetít. Az egyik, amelyet egy diáktothonból küldtek a szülőknek, arról tudósít, hogy csak egy kollégista, az ifjú Puskás lelte halálát az utóbbi 48 óra harcai közben.

OKTÓBER 26.

1.55–2.10: Heves ágyútűz és fegyverropogás Pesten. A továbbiakban egész éjszaka elszórt lövöldözés.

6.45: A belügyminiszter közleménye. A lakosság csak 10 órától 15-ig mehet ki, ellenben kéri, hogy az élelmiszeripar, a gáz- víz- és elektromos művek, a telefonközpontok alkalmazottai személyi irataikkal együtt menjenek be munkahelyükre, és vegyék fel a munkát. A lövöldözés, elszórtan, de folytatódik.

8 h: Tegnap este és ma reggel a Szabad Európa Rádió felkelésre szólít fel, és nyomtatékosan kér mindenkit, hogy ne higgyen Nagy és Kádár ígéreteinek.

8.30: A Szabad Európa Rádió hosszú riportot közvetít az október 23-i eseményekről, valamint a következő napokról. Eszerint:

1. A nép, minthogy nem tudta kötelekkel ledönteni a Sztálin szobrot, darabokra törte kalapácsokkal és egyéb szerszámokkal, amiket a munkások hoztak.

2. A magyar katonák csak akkor álltak át a felkelőkhöz, amikor október 23-án este az orosz csapatok akcióba léptek.

3. A harcok e pillanatban is folytatódnak a Károly-laktanya körül.²²

4.25-én délután a szegedi és győri tüntetéseken a többi közt Mindszenty szabadon bocsátását követelték.

9 h: Szomszédom 15 éves unokaöccse kedd óta eltűnt. Az apja hiába keresi tegnapelőtt óta. A neve nem szerepelt az egy helyen megszámlolt 280 holttest egyikén sem.

10 h: Az Intézetbe megyek, ahol minden nyugodt, de nem messze onnan csatáznak. Az üzletek előtt sorban állnak. Az utcán egy teherautóról kenyeret árusítanak, de látván, milyen végtelen a sor, lemondok a kenyérvásárlásról. Két fiatalember új híreket hoz nekem.

1. Egyikük részt vett ma éjszaka a Vörös Csillag nyomda²³ megtá-

22. Károly laktanya= Budaörsi úti Petőfi laktanya

23. A Bajcsy-Zsilinszky út 78. sz. alatti katonai nyomda, ma Zrínyi Nyomda.

madásában. Ott nyomtatták az új, nemzeti koalíciós kormány nyilatkozatát. A kormányban csak Kádár és Nagy kommunista. Teherautók vitték vidékre a nyilatkozatkötegeket.

2. A másik fiatalember a hadsereg oldalán részt vett két budai államvédelmi laktanya megtámadásában.

Néhány perc múlva visszajönnek a szakszervezetek lapjának, a Népszavának egy példányával, amit ma éjjel nyomtattak kis formátumban, egyetlen lap két oldalára.

A Népszava kivonata:

1. Nem alkalmazták a statáriumot.

2. Délre széles alapokon nyugvó, nemzeti kormány alakul.

3. Ez a kormány arra a programra támaszkodik, amelyet nagy vonalakban a Szakszervezetek Országos Tanácsa Elnöksége vázol fel.

(A magyar szakszervezetek programja azonnali intézkedésekre)

I. Politikai téren

a) A harc beszüntetése. Amnesztia. Egyeztető tárgyalások az ifjúság és a szakszervezetek képviselőivel.

b) Széles alapokon nyugvó új kormány a szakszervezetek és az ifjúság vezetőinek részvételével.

c) Anyagi támogatás a sebesülteknek és a halottak családjainak.

d) A rendőrség és hadsereg megerősítése munkás és ifjúsági fegyveres nemzetőrséggel.

e) Munkásifjúsági szervezet alakítása.

f) Azonnali tárgyalások az orosz fegyveres erők kivonásáról az ország egész területéről.

II. Gazdasági téren

a) Munkások és értelmiségi dolgozók együttes részvételével minden üzemben munkástanács alakítása. A központi tervezés és az állami gazdasági irányítás rendszerének radikális megváltoztatása. „Munkások! Értelmiségiek! Vegyétek át az üzemek irányítását! Hala-déktalanul alakítsátok meg a munkástanácsokat! Ezek a munkástanácsok pedig sürgősen lépjenek kapcsolatba a szakszervezetek központjával!”

b) Béremelés! 800 Ft-ig 15%, 1500 Ft-ig 10%, a felső határ: 3500 Ft.

c) A normarendszer általános megszüntetése, kivéve azokban az üzemekben, amelyekben a munkástanácsok a dolgozók nevében megtartása mellett vannak.

d) Annak a 4 százalékos adónak az eltörlése, amely a gyermektelen felnőtteket sújtja.

e) Az alacsony nyugdíjak felemelése a múltban munkában eltöltött évek alapján.

f) A családi pótlék növelése úgy, hogy a nagycsaládok visszanyerjék anyagi helyzetük egyensúlyát.

g) A magán- és szövetkezeti építkezések támogatása megfelelő politikával. Széles körű társadalmi mozgalom kezdeményezése lakótelepek építésének szorgalmazására.

h) Nagy Imre ígéretének megvalósítása: tárgyalásokat kell folytatni a Szovjetunióval és más országokkal a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok kialakítása érdekében. – A magyar szakszervezeteknek vissza kell szerezniük 1948 előtti befolyásukat. Ezentúl Szabad Magyar Szakszervezeteknek kell magukat nevezniük. Ez a javaslat szerepelni fog a szakszervezetek legközelebbi kongresszusán. Aláírás: A Szakszervezetek Országos Tanácsa elnöksége

4. Az írók kiáltványa: általános amnesztiát követelnek, továbbá azt kívánják, hogy az államvédelem tegye le a fegyvert

5. A Mezőgazdasági Gépészmérnöki Főiskola hallgatóinak és tanárainak kiáltványa: többek közt azt kéri, hogy a dezertáló szovjet katonák kapjanak menedékjogot.

Ezeket a híreket azonnal megtelefonálom a követségnek.

11 h: Az Astoriánál harc. A titkárnőmmel együtt megyek haza, aki Budán lakik, és akit ma éjszakára befogadtam.

11.55: Csoportosulások az utcasarkokon. Alkalmi mentőautókká alakított teherautók száguldoznak.

12 h: A rádióban felolvassák a Szabad Nép vezércikkét. Erről az újságról, amely egyébként a párt lapja, ha igaz, hogy megjelent ma reggel, úgy tűnik, jóval kevesebben tudnak, mint a fentebb ismertetett Népszaváról. Ez utóbbi igen konstruktív álláspontot képviselt, különösen azzal a javaslatával, hogy a munkástanácsok még azelőtt alakuljanak meg, mielőtt a szakszervezeti tanáccsal megtörténne a kapcsolatfelvétel. A Szabad Nép vezércikke megelégszik azzal, hogy könnyes líraiságba fúló felhívást tegyen közzé a rend helyreállítására és a hidegvér megőrzésére, mondván, csak ilyen körülmények közt lehet rendezni az olyan problémákat, mint az amnesztia és az orosz csapatok kivonása, vagy mint a múlt hibáinak kijavítása mellett az igazi ellenforradalmárok megbüntetése.

12.20: Ebből a fantom Szabad Népből egy másik cikket is idéznek a rádióban.

– Az ifjúság követelései jogosak voltak.

– E követelések maradéktalanul teljesültek: Rákosi áldozatai hatalomra kerültek. Abba kell hagyni tehát a harcot.

– Felhívás a katonákhoz: csatlakozzanak a rendfenntartó erőkhöz.

– Az új kormány összetételét azonnal ismertetni fogják.

– A kommunisták vessék be magukat, nyugtassák meg a kedélyeket, adják meg a szükséges magyarázatokat a felbolydult lakosságnak.

12.37: Beolvassák Grósz kalocsai érsek nyilatkozatát, amelyben megerősíti tegnapelőtti felhívását, miszerint véget kell vetni minden vérontásnak, és tiltakozik az ellen, hogy szavait, amint azt a Szabad Európa Rádió tette tegnap, szándékosan félremagyarázzák.

13.05: A rádió bejelenti, hogy Nagy Imre, a minisztertanács elnöke, aki még ma este vagy holnap reggel megalakítja a kormányt a Hazafias Népfrontból, elfogadja és kész megvalósítani a miskolci és diósgyőri munkások 21 pontos programját. Ezt a programot közölte a ma reggeli Népszava. Itt van előttem, és lényegében a következőket tartalmazza:

1. Farkas Mihály pere legyen nyilvános.

2. A kereskedelmi kapcsolatokat felül kell vizsgálni.

3. A gazdasági téren elkövetett hibákat ki kell javítani.

4. A bűnösöket felelősségre kell vonni.

5. A magyar urániumot kizárólagosan magyar hasznosításra kell kitermelni.

6. Legyen béremelés, nyugdíjemelés, családipótlék-emelés.

7. Az árakat csökkenteni kell.

8. Legyen lakásépítési politika.

9. Teljes választási szabadságot a parasztoknak, hogy belépnek-e vagy sem a szocialista szövetkezeti mozgalomba.

10. A rokonszenv jegyében legyen általános politikai elmozdulás a Gomulka-féle lengyel vonal irányába.

11. Ki kell lépni a Varsói Szerződésből.

12. Semmilyen katonai szerződést nem kell kötni.

13. Legkésőbb 1957. január 1-jéig ki kell vonni az orosz csapatokat Magyarországról.

13.20: A követség furgonja, amit M. Chéreau vezet, kenyeret és lisztet hoz nekem. Az a hír járja, hogy a miskolci rádió a hivatalos rádiótól függetlenül sugároz.

14.05: A Rendfenntartó Fegyveres Erők Főparancsnokságának felhívása. Fegyveres fiatalok, adjátok meg magatokat, ne féljete, a kormány teljesíti jogos követeléseiteket, és ígéri, hogy nem alkalmazza a statáriumot.

14.20: Daninos tájékoztatása: magyar és orosz tankok harcolnak a pesti

rakparton, a margitszigeti szállodával szemben. Heves csata dúl. A szigeten nyugalom van. Hiába próbálom fogni ezt a miskolci rádiót, amelynek adásait beharangozták.

15.25: Visszaérkezem a környékemen tett körutamból. Jóllehet a kijárási tilalom 15 óra óta érvényben van, járókelők ácsorognak az utcasarkokon. A követnek, hogy haza tudjon menni, kerülőutat kellett tennie. A Csaba utca alján harckocsik csatáznak.²⁴ A követ azt mondta, hogy a rezidencia körül van zárva. A rádió bejelenti, hogy hamarosan ismertetni fogja:

1. a Központi Vezetőség határozatát;
2. az új kabinet összetételét.

13.20 (Emlékeztető): A rádió közölte, hogy lőnek a mentőkre. Arra buzdítja a lakosságot, hogy segítse a tűzoltókat.

15.40: A rádió bejelenti, hogy az Egyesült Izzóban, a Népszava felhívásának megfelelően, megalakult a munkástanács.

16.10: A környékemen újra géppuskasorozatok. Messzebb, több helyen is ágyúzás.

16.13: A Múzeum körúton felerősödik a harc: ágyúlövések.

16.20: A rádió közli a Központi Vezetőség 15.20-kor meghirdetett nyilatkozatát. Íme a kivonata: Magyarország a két világháború óta nem élt meg ilyen tragédiát, mint ezekben a napokban. Ennek minél hamarabb véget kell vetni. A Központi Vezetőség ennek érdekében az alábbi határozatokat hozta:

1. Azzal a kéréssel fordul a Hazafias Népfronthoz, hogy javasoljon új nemzeti kormányt, amelynek feladata lesz, hogy – kiküszöbölve a múlt hibáit – teljesítse a nép jogos követeléseit.

2. Az új kormány azonnal tárgyalásokat kezdeményez a Szovjetunióval a belügyekbe való be nem avatkozás alapján. A kormány kérni fogja, hogy vonják ki a szovjet csapatokat a magyar területekről, és ennek első lépéseként, amint a rend helyreáll, a csapatok térjenek vissza támaszpontjaikra. Ezeknek a tárgyalásoknak az egyenjogúság jegyében kell folyniuk, mert ez a feltétele annak, hogy a két nép barátsága fennmaradjon.

3. A Központi Vezetőség helyesnek tartja a munkástanácsok megalakulását (vö. a 14.50-es hírekkel).

4. A KV amnesztiát ígér mindazoknak, akik 22 óráig leteszik a fegyvert.

5. Az ellenszegülőket megsemmisítik.

24. A Moszkva téri és a Széna téri harcokról van szó.

6. Előre a demokratikus és szocialista Magyarországért, a nagy országos program megvalósításáért, különös tekintettel a mezőgazdaságra.

16.53: Daninos telefonál, hogy fegyveresek özönlenek a Sztálin hídon, csak azt nem tudja, hogy a pesti rakparton küzdő felek melyikének megerősítésére. Ahogy ő látja, a leghevesebb harcok a Parlament közelében dúlnak.

17.35: Beolvassák a rádióba a statáriumot mai napi dátummal, Dobi Istvánnak, az Elnöki Tanács elnökének aláírásával: Mindenki, aki részt vett az október 23-án kezdődő eseményekben, de október 26-án este 10 óráig leteszi a fegyvert, amnesztiában részesül.

A fegyveres erők főparancsnokságának kommentárját is sugározzák, és ebben gyakorlati útmutatást adnak arra vonatkozóan, hogy milyen módon lehet visszaszolgáltatni a fegyvereket.

17.55: A harc az én körzetemben, a követ lakásának környékén, valamint a Parlamentnél is szünetel.

18.20: A Központi Vezetőség nyilatkozatában, amelyet éppen újra beolvasnak, van egy részlet, amely előzőleg elkerülte a figyelmemet, jelesül, hogy a halottak száma több száz, a sebesülteké pedig több ezer.

18.35: Nagy [Imre] rádióüzenete a pécsi bányászoknak: Megismertem javasataikat, és elfogadom azokat. Az új kormány legelső feladatai közt szerepelnek. Maradjanak a helyükön, folytassák a munkát.

19.10: Közleményt olvasnak be a rádióba: Nagy [Imre] új kormánya a nemzet minden demokratikus követelését megvalósítja, és nem tétovázik feltenni a legkényesebb kérdéseket sem, különösen, ami a felelősséget illeti; Rákosi teljes egészében, Gerő részben felelős. Az új kormány a parlament elé terjeszti részletes reformprogramját, és ígéretet tesz arra, hogy a végrehajtásban érvényesülést szerez a népakaratnak. A Szovjetunióval pedig az egyenlőség elve alapján kell a kapcsolatot alakítani a közelmúltban létrehozott lengyel-szovjet viszony mintájára.

19.15: Újra beolvassák az amnesztiarendeleetet, utána pedig egy közleményben pontosítják, hogy az amnesztiát úgy kell értelmezni, hogy mindenkinek, aki harcolt, megvan a lehetősége a szabad visszavonulásra.

19.30: Felolvassák Tamási Áron népi irányzatú író Magyar Fohász című prózáját. Nem csatlakozásra szólít fel, hanem azt fejtegeti, hogy mit vár a magyar nép a kormánytól. Szerinte, nemzeti politikát.

19.50: A rádió kommentárja a munkástanács-választásról. A Szakszervezetek Országos Tanácsa a következő álláspontra jutott:

1. Minden dolgozó választója saját intézménye tanácsának. A száz

munkásnál kevesebbet foglalkoztató üzemekben a tanácsot a munkások összessége alkothatja.

2. A tanács dönt a gyártást érintő minden kérdésben. Az igazgatóságba öt-tíz tagot küld, akik részt vesznek azokban a döntésekben, amelyek a szervezésre, munkásfelvételre, elbocsátásra, a gyártási tervre, munkabérekre, befektetésekre és a nyereség elosztására vonatkoznak. Felelős a rendért és a biztonságért. Stb. Ilyen tanács alakult Ózdon és a telefontyárban.

20 óra: Több felkelőcsoport is letette a fegyvert a III., a XII. és a XIII. kerületben. Azt jelentik, hogy Szolnokon fegyveres csoportok tűntek föl. (A hivatalos rádió tájékoztatása.)

20.50: A rádió bejelenti, hogy élve az amnesztiarendelettel, újabb fegyveres csoportok szüntették be a harcot a II. kerületben.

20 óra: Az RTF hangosújságja²⁵ semmit sem mond a budapesti helyzetről, viszont érdekes tájékoztatást ad a vidékiről. Azoktól tudják, akik a mai nap utaztak Bécs felé az osztrák–magyar határon át, hogy ez az országrész Budapesttől a határig teljes egészében a felkelők ellenőrzése alatt áll, noha a szovjetek Mosonmagyaróvárott belélték a tömegbe. A parasztok körében kitört lázadás elérte az ipari központokat.

Londonban és New Yorkban azt fontolgatják, hogy az ENSZ-hez folyamodnak magyar ügyben. A francia álláspont árnyaltabbnak tűnik: egyfelől a parlamentben M. Faure a lengyel és magyar nép hősiességét dicsőítette, M. Bouxonne pedig a szovjet haderő kivonását követelte Magyarországról, másfelől M. Pineau²⁶ a maga részéről a sajtóében, ahol ma felszólalt, a legnagyobb óvatosságra intett. A külügyminiszter szerint a nyugati hatalmak, ha segítséget nyújtanak a kelet-európai országoknak abban, hogy elszakítsák azokat a kötelekeket, amelyek összefűzik őket a Szovjetunióval, arra ösztönözhetik ez utóbbit, hogy felülbírálja desztalinizációs politikáját, amelyet pedig Franciaország nagyon is jó néven vesz tőle.

Még mindig Párizs szerint a l' Osservatore Romano mai száma nyugalomra szólítja fel a magyarokat. Ez az álláspont figyelemre méltó, mert Grössz érsekéhez kapcsolódik (lásd október 24., 19.27 és október 26., 12.37).

21.35: A rádió bejelenti, hogy tizenkét teherautónyi fiatal beszüntette a harcot.

25. RTF= Radio(diffusion)-Télévision Française – Francia Rádió és Televízió

26. Maurice Faure: francia külügyi államtitkár

Christian Pineau: francia külügyminiszter

21.50: Háy Gyula író arra szólít fel, hogy a harcot 22 óráig szüntessék be.

21.55: Rádióközlemény: a fegyvereket be lehet szolgáltatni a rendfenntartó erőknek, de ott lehet hagyni az utcán is.

22 h: A határidő lejárt. Az ágyúzás újra kezdődik.

22.05: A kormány rádióközlemény útján tudatja Szolnok város forradalmi tanácsával, hogy indítványait elfogadták.

22.25: Egy egyetemista, aki egy Baross utcai fegyveres csoporttal letette a fegyvert, kijelenti a mikrofonba, hogy az amnesztia igaz, és még mindig nem túl késő élni vele.

24 h: A rádió ismét nyugalomra szólít fel, és bejelenti, hogy további fegyveres csoportok tették le a fegyvert.

OKTÓBER 27.

2.30: Esik az eső. Csapatmozgások.

6.15: A belügyminiszter közleménye: a helyzet megszilárdulóban van. A felkelők többsége letette a fegyvert, de vannak olyan csoportok, amelyek elutasították az amnesztiát, és folytatják a harcot.

6.50: A hadsereg főparancsnokának közleménye: a felkelők többsége élt az amnesztiával, de néhány megátalkodott csoport folytatja a harcot, ezeket meg fogják semmisíteni. A kijárási tilalom az új rendelkezésig érvényben van. A lakosság reggel 10 óráig mehet az utcára, és akkor is csak feltétlenül szükséges esetben. A rendfenntartó erők tüzet nyitnak minden három főnél nagyobb csoportra.

6.10–7.10: Erős ágyúzás és gépfegyverropogás. Mintha a Kálvin tér és a nagykorút közötti negyedből hallanám.

7.30: A rádió szerint újabb munkástanácsok alakultak Pest ipari külvárosában.

8 h: Ötven méterre tőlem, a Kossuth Lajos utcán szovjet harckocsi-oszlop halad végig. Az erkélyemről tizennyolcat számolok. Az utolsónak hátrafele néz a tornya.

8.30–9.30: Titkárnőmmel körbe járjuk a környéket. Élve a lehetőséggel, hogy 10 óráig szabad a kijárási tilalom, néhány háziasszony élelmiszerre vadászik, de hiába. Átmegyünk az Intézetbe, ahol minden sértetlen, kivéve egy lámpaburát az egyik ajtó fölött, ami eltört. Elmerészkedünk egészen a Múzeum körútig, amely tömve van harckocsival, hasonlóképpen a Bajcsy-Zsilinszky út is; aztán a Kálvin térig, ahol harckocsik, páncélautók és tüzérségi eszközök állnak készen bevetésre, dél felé fordít-

va; aztán a rakpartig, ahol páncélosok sorjáznak, s ahonnan látjuk, hogy a Szabadság hídon teherautók várakoznak orral Pest felé. Ezek a komoly szovjet fegyveres erők mintha defenzívában lennének. Egy Csepel vagy Szeged felől érkező támadástól tartanak? Egy férfi, aki, ahogy mondja, három napja közről figyeli az eseményeket, azt állítja, hogy a felkelést leverték – nem a magyar fegyveres erők, hanem az oroszok –, és hogy ezek itt csupán egyszerű biztonsági intézkedést fogadosítanak, addig is, míg teljesen helyre nem áll a rend.

Végigmegyünk a Váci utcán. Az Intézet kirakata sértetlen. A ference-sek templomában tizen négy hívő jelenlétében celebrálják a misét.

9.25–9.35: A hivatalos rádió megszakítja adását.

9.35: A katonai parancsnok közleménye: a legnagyobb óvatosságra intik a lakosságot, mert a felkelők a tetőkről lőnek.

10 h: Beolvassák a Magyar Távirati Iroda jelentését. Tegnap este 10 óra előtt számos csoport tette le a fegyvert, egyikük 800 puskát, a rádió közelében. Ma reggel, még 8 óra előtt felszámolták a Boráros téri ellenál-lási gócot, hasonlóképpen a nagykörúton, valamint a XII. és XIII. kerület-ben (munkáskülváros). Új munkástanácsok alakultak. Az agráregyetem ablakaiból ma éjszaka szovjet harckocsikra lőttek.

A város vezetősége köszönetet mond a közszolgálati és élelmiszer-ipari alkalmazottaknak.

Kérik a házmegbízottakat, hogy jelentsék azokat az ellenállókat, akik az ő épületükbe menekültek, továbbá, hogy szolgáltatassák be az elhagyott fegyvereket a katonai hatóságoknak vagy a rendőrségnek.

10.30: Repülőgépekről röplapokat szórnak. Ezeken nem más olvasható, mint a Központi Vezetőség tegnap 16.20-kor közölt nyi-latkozatának szövege.

10.40: Dr. X látogatása.

Tegnap, október 26. este óta a civil mentőszolgálat kocsijait a közpon-ti állomáson őrzik. Az állomás vezetője azt állítja, hogy a kormánycsa-patok feladatuk teljesítése közben alaposan tönkretették ezeket a kocsikat és felszerelésüket.²⁷

Október 25-én a Parlament előtt a fegyvertelen tömeget lőtték. Az áldozatok között sok volt az asszony.

10.55: Egy volt tüzértiszt, csepeli munkás látogatása.

1. A munkástömegek elvetik a kommunizmust, beleértve Nagy Imrét.

27. Az ÁVH mentőautókat is igénybe vett fegyver és csapatszállításra, ugyanakkor akadályozta a civil mentőszolgálat tevékenységét.

2. A munkások fele csatlakozott a fegyveres felkeléshez.
3. A többiek úgy határoztak, hogy addig folytatják az általános sztrájkot, míg lényeges követeléseiket meg nem valósítják.
4. Nagy Imrének nincs hitele a nép körében.
5. A magyar hadsereg fele várakozó állásponton maradt, attól tartva, hogy a felkelés letörésére kap parancsot.
6. A másik fele csatlakozott a felkeléshez, de szervezetlenül: az ütegek és a páncélosok alulmaradtak a szervezett szovjet csapatokkal szemben.
7. Az orosz csapatok, amelyek tegnapelőtt reggel több helyen is fraternizáltak a felkelőkkel, olyan magatartást tanúsítottak, amely egyáltalán nem tekinthető általánosnak, de talán annál inkább álságosnak, mert az orosz tankok, miközben kitűzték a forradalom zászlajául elfogadott nemzeti lobogót, a tömegbe lőttek.

8. A nép a végsőkig kitart, ellenáll mindhalálig.

11.20: A rádió közvetíti az új minisztertanács összetételét.

Miniszterelnök: Nagy Imre, helyettesek: Apró Antal, Bognár József, Erdei Ferenc, Államminiszter: Tildy Zoltán, Külügy: Horváth Imre, Belügy: Münnich Ferenc, Honvédelem: Janza Károly, Földművelés: Kovács Béla, Pénzügy: Kossa István, Igazságügy: Molnár Erik, Nehézipar: Csergő János, Egészségügy: Prof. Babics, Bányaugy: Czottner Sándor, Külkereskedelem: Bognár József, Belkereskedelem: Tausz János, Vegyipar: Szabó Gergely, Könnyűipar: Nagy Józsefné, Állami gazdaságok: Rudnyánszky Miklós, Élelmiszeripar: Nyers Rezső, Begyűjtés: Gyenes Antal, Építésügy: Apró Antal, Közlekedés: Bebrits, Népművelés: Lukács György, Oktatás: Kónya Albert, Tervhivatal: Kiss Árpád

Bármilyen különös, de ezt a kormányt akár október 23. előtt is meg lehetett volna alakítani. Csupa nem sztálinista vagy tisztára mosdatott kommunistából, opportunistából áll. Az egyetlen valódi engedmény a földművelési és a gazdasági tárcák kiosztása az egykori kisgazdapárt két személyiségének, Kovács Bélának (hosszú ideig volt börtönben) és Kossa Istvánnak²⁸. Legalább négy tárca gazdája maradt a helyén, sőt, Molnár Erik, akit még október 23. előtt megtámadtak a sajtóban, a Legfelsőbb Bíróság elnökéből igazságügyi miniszterré lépett elő.

12.25: A rádió a Szakszervezetek Országos Tanácsának két közleményét közvetíti:

1. Az ipari- és bányaszektorban mindenütt a dolgozók fogják vezetni az üzemeket. Az állami irányítást ki fogják küszöbölni. Az alacsony

28. A szerző téved, Kossa István egész életében kommunista politikus volt.

fizetéseket fel fogják emelni. A munkásoknak el kell ismerniük az új kormányt, és fel kell venniük a munkát.

2. A nemzetgazdaságot újrászervezzük. A kormány minden problémát megvitat majd a munkásokkal, műszakiakkal és a tudósokkal. A szakemberek megint hallathatják a szavukat, tekintet nélkül társadalmi hovatartozásukra.

Egyéni kommentár: A Szakszervezetek Tanácsa, amely tegnap reggel még nagyon liberális álláspontot foglalt el, és amitől a kormány ma, úgy tűnik, ugyancsak visszalépett, azon igyekszik, hogy megnyugtassa a munkásokat, akik, ha a felkelést letörik, még bevethetnek egy fegyvert, az általános sztrájkot.

12.46: Vas Zoltánt kinevezték közellátási [kormány]biztosnak (a minisztertanács közleménye).

Kommentár: Nagyjából Vas Zoltán az egyetlen jelentős kommunista, akit mint embert is tisztelnek, és aki szervezőképességgel rendelkezik.

14.30: Sándor András író, egy dunapentelei (volt sztálinvárosi) küldöttség tagja, rádión keresztül e város lakóihoz fordul, hogy megnyugtassa őket, követeléseik nagy részét elfogadta a kormány, s hogy közölje, ettől fogva rendre van szükség, egyrészt a párbeszéd folytatásához, másrészt az ígéretek megvalósításához. A rákosista tendenciák radikális kiirtása biztosítéka az új kormány nemzeti irányultságának. Visszatérve Dunapentelére, a küldöttség be fog számolni tárgyalásairól a lakosságnak, amelynek azonban meg kell őriznie éberségét.

15.05: Janza Károly, a fegyveres erők főparancsnoka, honvédelmi miniszter parancsa:

1. Az egységeknek folytatniuk kell a rend helyreállítását.
2. A riadókészültségben álló különítményeknek fokozniuk kell éberségüket.
3. Az előző parancsok érvényben vannak.

15.35: Új munkástanácsok alakulása.

16.30: A belügyminiszter bejelenti, hogy az utolsó felkelőcsoportok is beszüntették a harcot, de a kijárási tilalom mindaddig érvényben marad, míg teljesen helyre nem áll a rend.

Délután: Magányos lövések, ritka sortűzek.

Este: Minden nyugodt. De azt híresztelik, amit az USA követsége is megerősített, hogy még az éjszaka folyamán ismét harcolni fognak Budán. Azt hallom, hogy Pesten is harcok lesznek a Kálvin tér–körút közötti neuralgikus szakaszon. Ezeket a híreket látszik igazolni az, amiről a BBC

beszél 18.30-kor, vagyis, hogy a vidéken szervezett nemzeti erők harcban állnak az oroszokkal Mosonmagyaróvár mellett.

A követ ott rekedt a hivatalában, nem tud a rezidenciájára hazatérni.

M. Guényveau²⁹ közli velem, hogy egy francia újságíró érkezett (azt hiszi, a Figarótól), akinek az út utolsó 25 km-ét gyalog kellett megtennie.

A magyar rádió bejelenti, hogy a tatabányai körzetben (kb. 70 kilométerre nyugatra Budapesttől) az oroszlányi bányában munkára fogott foglyokat kiszabadították a nemzeti erők. Bizonyára politikai foglyokról van szó.

20 h: A francia rádió bejelenti, hogy a pápa ma este enciklikát bocsát ki a magyar ügyre vonatkozóan; hogy az ENSZ Biztonsági Tanácsa Párizs, London és Washington kérésére holnap, október 28-án, 15 h-kor összeül, hogy megtárgyalja a magyar ügyet; hogy az osztrák–magyar határon gyűjtött információk szerint Gerőt megölték a felkelők.³⁰

20.30: A követ megerősíti a francia újságíró érkezését. Pierre Macaigne-nak hívják. Mme Dominique Auclères Bécsben vár a vízumára, M. Schreiber³¹ Párizsban.

21.15: A hadügyminiszter közleménye: válaszul egy Baja városából (Dél-Magyarország) érkező információkérésre a miniszter közli, hogy a szovjet katonai erők, „amelyek közreműködtek és továbbra is hatékonyan közreműködnek a rend helyreállításában”, gyakorlatilag ma reggeltől beszüntették a fegyveres intervenciót, és sorra-rendre visszaadják a kezdeményezést a magyar hadseregnek.

Nagy [Imre] miniszterelnök válasza Várpalota (város Székesfehérvár és a Balaton között) lakóinak kérdésére: Azok, akik holnap, vasárnap 7 óra előtt visszaszolgáltatják fegyverüket, amnesztiában részesülnek.

21.35: A kijárási tilalom holnap, vasárnap, október 28-án érvényben marad. Az utcákon 10 h-tól 15 h-ig lehet közlekedni, de csak sürgős esetben, és csoportosulni tilos (a belügyminiszter közleménye).

22 h: A francia rádió tájékoztatása: A győri rádió 17 órakor bejelentette, hogy Győr városa a Dolgozók Tanácsa irányítása alatt szabad várossá nyilvánította magát, ugyanezt tette Vác, Szolnok és Hatvan városa is. Az orosz csapatok, amelyek Győr közelében állomásoznak, tudatták, hogy nem lépnek akcióba, ha a város nyugodt marad.

29. Guényveau: a Francia Követség titkára

30. Az információ téves: Gerő hamarosan Moszkvába menekült.

31. Thomas Schreiber magyar származású francia újságíróról van szó.

Hivatalos brit forrás alapján jelentik, hogy szovjet erősítést indítottak Magyarországra.

A New York Post budapesti külön tudósítója szerint a magyarok az amerikai csapatok bevonulását sürgetik.

Ma esti enciklikájában a pápa Magyarország kapcsán kifejti, hogy a „felborult rendet nem lehet sem a fegyverek hatalmával (...) sem pedig az egyházzal és az emberi jogokkal ellentétes hamis elméletekkel helyreállítani.”

André Stil³² a Nemzetgyűlésben kijelenti: „Ez bizony a magyar lakosság söpredéke, amely a néphatalom ellen fellázadt.”

22.15: Megtudom a követtől, hogy a bécsi rádió szerint a magyar páncélos tiszti iskola (amely Tatán van, a Budapest–Bécs vasútvonalon, kb. 90 kilométerre a fővárostól) csatlakozott a nemzeti erőkhöz.

22.55: Kormányfelhívás, majdnem könyörgő hangnemben a zalai olajkitermelő munkásokhoz: kulcsfontosságú ipar fölött rendelkeznek, ne fosszák meg Budapestet termékeitől.

23.45: A párizsi rádió megerősíti a korábbi híreket. Új események: Hegyeshalomnál (a legfőbb határátkelő az osztrák–magyar határon) a határőrség és a hadsereg csatlakoztak egy forradalmi bizottsághoz; Miskolc városának (északon) ügyeit a Dolgozók Tanácsa intézi, elfogadják Nagy [Imre] személyét, miközben bírálják kormánya összetételét.

0.30: Nyugalom

OKTÓBER 28.

6 h: A párizsi rádió szerint, amely viszont a rebellis győri rádiót idézte, a szovjet csapatok több helyütt is felismerték a forradalom valódi jellegét, és biztosították a nemzeti erőket, hogy ők nem lőnek, ha azok sem lőnek rájuk. A győri rádió mindenestre hozzátette, hogy nagy küzdelem kezdődik a nemzeti ügyért.

Moszkva tegnap este azt a véleményt hangoztatta, hogy a felkelés az USA által pénzelt reakciók műve.

A BBC szerint a szovjet erősítés Miskolcon keresztül és a román határ felől érkezik.

Párizs és London szerint egész Nyugat-Magyarország forrong.

7 h: A budapesti rádió szerint ma éjszaka a Moszkva téren a szovjet erők és a nemzeti erők fegyverszünetet kötöttek.

32. André Stil: francia kommunista politikus és újságíró.

Halkó telefonja: A brit követség alkalmazottainak családjai ma a követ-ségen kapnak menedéket, és holnap Bécsbe evakuálják őket.

A katonai főparancsnok közleménye: Budapesten egy „katonai és egyetemista forradalmi bizottság” folytatja az ellenállást. Amnesztiát kapnak, amennyiben leteszik a fegyvert.

10 h: Tegnap este a párizsi rádió kiemelte azt az amerikai információt, amely szerint Kovács Béla, a kisgazdapárt egykori titkára, aki kilenc évet ült börtönben, és most a Nagy [Imre]-kabinet földművelési minisztere, Pécssett állítólag új kormányt alakított.

Valójában a budapesti rádió tegnap, egy olyan pillanatban, amikor én éppen egy másik állomást hallgattam, közölt egy pécsi hírt, ami úgy szólt, hogy Kovács Béla, akit új kormány alakítására kértek fel, inkább azt képviselte, hogy a Nagy [Imre]-kormányhoz kell csatlakozni, ő ugyanis meg van győződve e kormány demokratikus szándékairól.

10.30: Vértess Andor kanonok, Kőbánya – Budapest egyik külvárosának – plébánosa Krisztus nevében azt óhajtja, hogy legyen béke, és fogadják el az új nemzeti kormányt.

11 h: A rádió közleménye: Két parlament a Kilián laktanya lázadóinak, valamint a Corvin mozi ellenállási fészkeinek képviselőjében kapcsolatba lépett a magyar és szovjet csapatokkal. A feltételeik elfogadhatatlanok. Megbízóik gondolják meg, hogy a 16 pont többségét elfogadják.

11.05: Felolvassák a Szabad Nép ma reggeli vezércikkét: Nem értünk egyet azokkal, akik a történeteket fasiszta puccskísérletnek minősítik. Az egész nép az egyetemistákat követte a demokratikus megmozdulásban, hiszen a demokrácia, amely évekig vegetált, a szabadság első fuvallatára kivirágzott. A felkelés össznépi mozgalom a szabadság és a függetlenség kivívására. Összefogja a parasztokat, munkásokat és az értelmiségieket. Ez az, amit sok magyar kommunista nem értett meg. Ilyen lelkesültség, mint ez a mostani, egy évszázadban csak egyszer adatik meg. Sokan követelik jogosan, hogy ki kell deríteni, hogyan és miért fajult véres harc-cá a nemzeti mozgalom. Gerő beszéde végzetes szerepet játszott benne. Nem volt fosztogatás. A felkelők többsége nem ellensége a népi demokráciának. Bízunk Tildyben, Kovácsban, Babicsban, Lukácsban! A harcok megszünetben vannak, és nem a szovjet hadsereg beavatkozása miatt, hanem azért, mert a többség belátta, hogy a kormány akarata találkozik az övével. Magyarok, szolgáltassátok be fegyvereiteket, váljatok meg azoktól a kétes elemektől, akik veletek harcolnak.

Öt pont:

1. A fő követeléseket elfogadták.
2. A kormány egyetért az orosz csapatok kivonásával a rend helyreállítása után.
3. Demokratizálás. Új gazdasági politika.
4. Azok, akik a végsőig feszítik a húrt, kompromittálják a már elért eredményeket.
5. A népesség arra vágyik, hogy újra nyugalom legyen.

10 h-tól 11.30-ig: A követségre megyek, hogy e krónika oldalait, a 17-től a 34-ig, elvigyem. A követ arra kér, hogy holnap reggel M. Chéreau-val a követség furgonján menjek Bécsbe, egyrészt, hogy elvigyem a postát, másrészt, hogy visszakísérjem a francia újságírókat. Szó van róla, hogy baráti követségek valószínűleg konvojt szerveznek, csatlakozhatnánk hozzájuk. A furgonunknak csupán 30 liter benzinje van. A követségről a Duna Szállóba³³ megyek, ahol egy osztrák újságíróval találkozom, aki úgy hiszi, hogy az ő követsége holnap konvojt szervez. Hazamegyek, de közben útba ejtem az Intézet kirakatát, ahol minden rendben van. Amint hazaérkezem, telefonálok az osztrák követnek. Hat helyet ajánlok fel neki a mi furgonunkban 20 liter benzinért cserébe. Azt válaszolja, hogy örömmel benne lenne, csak hogy egy csepp benzinjük sincs. Pillanatnyilag nem tervezi, hogy konvojt szervezzék.

Szovjet páncélosok, sorban állás az élelmiszerüzletek előtt.

Begyűjtök egy, a hadseregnek címzett röplapot, amit tegnap szórtak repülőgépről. Arra kéri a katonákat, hogy maradjanak lojálisak. Figyelmeztetik őket, hogy akik tőlük magukhoz akarják ragadni a fegyvert, azok a bankárok és nagytőkések visszatérését kívánják. Ez tegnapi szöveg. Úgy tűnik, hogy az a hír, miszerint a Biztonsági Tanács ma 16 órakor összeül, megtette a hatását, ha összevetjük a tegnapi röpirat és mai Szabad Nép vezércikkének hangnemt.

13.05: A rádió egy olyan rendelkezést közvetít, amelyet Nagy Imre jegyez:

„...a további vérontás megszüntetése és a békés kibontakozás biztosítása érdekében elrendeli az azonnali tűzszünetet. Utasítja a fegyveres erőket, hogy csak akkor tüzeljenek, ha őket megtámadják.”

A hadügyminiszter ezt követő közleménye arra szólítja fel azokat az üzemeket és vállalatokat, amelyek hangszóróval rendelkeznek, hogy közvetítsék az előbbieket.

33. A Petőfi téren, a Duna-korzón volt, később lebontották.

13.20: M. Bargès, aki kenyeret hoz nekem, azt meséli, hogy az ő környékén, Budán, tegnapelőtt kiragasztott forradalmi plakátokon, többek közt az államvédelmi hatóság felszámolását követelték. A Móricz Zsigmond körtér mellett utcakövekből barikádokat emeltek, de ezek nem túl hatásosak.

14 h: Felolvassák a rádióban a Szabad Nép egy másik cikkét. Megerősíti a korábban beolvasott vezércikket, de szigorúbbnak mutatkozik Gerővel, akit október 23-i beszéde miatt felelősnek tart a népfelkelésért. A cikk ismerteti az egészségügyi minisztériumtól származó statisztikát, miszerint 3500 sebesültet gyógykezelnek a budapesti kórházakban, és 250 súlyosan sérült halt meg ugyancsak kórházban.

15.30: A rádió bejelenti, hogy a tűzszünetre vonatkozó rendeletet a belügyminiszter és a honvédelmi miniszter is ellenjegyezte, és hogy az Magyarország egész területére érvényes.

16.50: Telefonál a követ, hogy az oroszok most evakuálják családjaikat. Teszek egy kört a városban. Annak a nagy épületnek a házmestere, amelyben a vegyes vállalatok alkalmazásában álló szovjet technikusok családjai élnek, kijelenti nekem, hogy senkit sem evakuáltak.

17.30: Nagy Imre nyilatkozata: Magyarország népe! A közelmúlt szörnyű hibáinak következményeként súlyosabb órákat élünk, mint ezeréves történelmünk során valaha is. A kormány elítéli azokat a nyilatkozatokat, amelyek szerint az utóbbi napok eseményei ellenforradalmi elemek műve lett volna. Nyilvánvaló, hogy voltak reakciós és kétes elemek, akik azon igyekeztek, hogy hasznát húzzanak a helyzetből. De az igazság az, hogy a szemünk láttára bomlott ki mintegy elemi erővel ez az egész népünket átfogó és egyre ellenállhatatlanabbul izmosodó demokratikus és nemzeti mozgalom. A magyar szocializmus fejlődésének a jövőben a következő alapokon kell nyugodnia: nemzeti függetlenség, szuverenitás, a társadalmi, gazdasági és politikai élet demokratizálása. Nagy Imre emlékeztet az elődei által elkövetett hibákra, és így folytatja: A nemzeti egység és a demokrácia megszületett, a kormány elhatározása szilárd, hogy biztosítja az ország függetlenségét, és kifejezésre juttatja a nép akarátát. A népre akar támaszkodni, és a nép ellenőrzése alá veti magát. Meg akarja nyerni a nép bizalmát, oly módon, hogy megvalósítja jogos követeléseit. Nagyon súlyos gazdasági helyzetet örököltünk, a jövő tehát nehézségeket tartogat számunkra. De minden igyekezetünkkel azon leszünk, hogy segítsünk kilábalni a válságból, amely a parasztokat, munkásokat és értelmiségieket sújtja.

A munkásosztályra és az egész dolgozó népre támaszkodva a kormány

egy olyan nagyszabású politikai program megvalósításáról döntött, amely eleget tesz az ország jogos követeléseinek. Mindenekelőtt kötelezettséget vállal, hogy:

1. Rendezi a norma- és bérkérdést.
2. Felemeli a bér-, nyugdíj és családi pótlék minimumát.
3. A szövetkezeti és a magánlakások építésének lendületes politikáját gyakorolja.
4. Bátorítja a munkástanácsok alakulását.
5. Jóváteszi a kollektivizálás és a föld tagosítása során elkövetett igazságtalanságokat.
6. Fellendíti a mezőgazdasági termelést, és visszaadja a munkakedvet a termelőknek.

A kormány a munkásokra, parasztokra, egyetemistákra és az értelmiségiekre akar támaszkodni, és helyesli a decentralizációt, valamint az autonómiát.

Nagy [Imre] újraolvassa a 15.30-kor sugárzott tűzszünetre vonatkozó rendelkezést, és folytatja: Haladéktalanul megalakítják a karhatalmat, amely a honvédség, a rendőrség, a munkásőrségek és az egyetemista alakulatok egységeit fogja össze.

A kormány megállapodásra jutott a szovjet kormánnyal abban, hogy a szovjet csapatok azonnali hatállyal megkezdik a kivonulást a fővárosból, és amikor a karhatalom megszerveződik, be is fejezik az evakuálást.

A kormány tárgyalásokat kezdett a szovjet kormánnyal kapcsolatuk rendezéséről a barátság és jogegyenlőség alapján, továbbá és elsősorban a Magyarországon állomásozó szovjet csapatok kivonásának kérdéséről.

Új államrendőrséget alakítanak, az ÁVH-t megszüntetik.

Nagy [Imre] miniszterelnök azzal fejezi be nyilatkozatát, hogy újra biztosít mindenkit: senkinek sem esik bántódása, aki fegyvert ragadott a felkelés során, a nemzeti ünnep újra március 15-én lesz, a hivatalos címerrel visszatérnek az 1848-ashoz, s végül ha az utolsó 8 év végzetes tévedésekkel volt is terhes, az elmúlt 12 esztendő visszavonhatatlan jótéteményeket is hozott a népnek, amiket nincs miért tagadni.

17.45: A Központi Vezetőség nyilatkozata a ma reggeli ülésén hozott határozatokról. Ezek a következők:

1. Jóváhagyja Nagy Imre nyilatkozatát.
2. Arra kér minden párttagot, hogy támogassa a kormány intézkedéseit;
3. Kijelöl egy hattagú pártelnökséget, melynek tagjai: Kádár János

(elnök), Apró Antal, Nagy Imre, Szántó Zoltán, Kiss Károly, Münnich Ferenc.

20 h: A párizsi rádió úgy értékeli, hogy a nap eseményei a felkelők jelentős sikeréről és a kormány kapitulációjáról tanúskodnak. Párizs röviden összefoglalja Nagy [Imre] nyilatkozatát. Osztrák információk szerint az áldozatok száma eléri a tízezret. A bécsi magyar követ szerint a kőolajipar zöme a nemzeti erők ellenőrzése alatt áll. A győri és zalaegerszegi szabad rádiók ultimátumokat továbbítanak a kormánynak. A hivatalos brit tájékoztatás szerint Győr, Sopron, Szentgotthárd, Mosonmagyaróvár és Miskolc szabad várossá nyilvánították magukat. Puskást, a magyar futballcsapat kapitányát, Csermákot, a kalapácsvetés világbajnokát és egy harmadik ismert sportolót megölték a felkelők soraiban.³⁴ Végül Magyarország tiltakozott az ellen, hogy a magyar ügyet az ENSZ felvegye napirendjére.

20.35: Egy magas rangú tisztviselő telefonál a titkárnőnek, hogy a két Farkast kivégezték a börtönben.³⁵

20.55: Tildy Zoltán lírai felhívása.³⁶

21.10: A rádió jelentést ad a kabinet első üléséről, amelyen a minisztereken kívül részt vett Dobi István, Rónai Sándor, valamint az Elnöki Tanács tagjai. A jelenlévők jóváhagyták Nagy Imre nyilatkozatát, és megvitattak számos problémát. Így az élelmiszer-ellátást, a törött kirakatok cseréjét, a föld tagosításának felfüggesztését, a kisiparosok támogatását, a begyűjtési rendszer felülvizsgálatát, a történelemkönyv azonnali bevonását, más tankönyvek felülbírálatát, számos ország segítségnyújtásának elfogadását.

Az este folyamán: Eldől, hogy holnapután reggel Bécsbe megyek. Egy osztrák konvoj indul holnap 10 órakor, de a posta még nem készül el addigra. A kis kamion 8-10 utast tud szállítani. Egy honfitárs, M. Widerkehr, egy német és két angol iratkozott fel, mind a négyen egy nyomdászkonferenciára jöttek Budapestre.

22 h: A budapesti rádió megerősíti, hogy a szovjet csapatok

34. A felsorolt sportolók halálára vonatkozó híradás tévedésnek bizonyult. Valamennyien részt vettek a melbourne-i olimpián. Hegedűs István birkózó-bajnok viszont az utcai harcok áldozatául esett.

35. Farkas Mihály és fia, Vladimir a forradalom idején letartóztatásban voltak, de nem esett bántódásuk.

36. Lásd A forradalom hangja, Magyarországi rádióadások, 1956. október 23. – november 9., szerk. Kenedi János, Századvég Kiadó – Nyilvánosság Klub, Bp., 1989, 137. oldal

megkezdtek a kivonulást a városból. A Szakszervezetek Országos Tanácsa arra hívja fel a munkásokat, hogy lépjenek be a Nemzetőrségbe (úgy tűnik, ez az új elnevezése a Nagy [Imre] által bejelentett karhatalomnak). Számos vállalat arra kéri alkalmazottait, hogy holnap hajnalban induljanak útnak munkahelyükre.

A belügyminiszter bejelenti, hogy a kijárási tilalmat holnap 9-től 16 óráig feloldják.

Kommentár: A 17.45-kor elhangzott tájékoztatás szerint Nagy [Imre] nyilatkozatát már délelőtt jóváhagyta a Központi Vezetőség. A nyilatkozat tehát az éjszaka folyamán fogalmazódott, de csak 17.30-kor közvetítették. Következtetés: a szöveg megjárta Moszkvát, ahol rábólintottak.

23.45: A párizsi rádió a felkelés végleges sikeréről beszél, és részleteken ismerteti Nagy [Imre] nyilatkozatát. Párizs tájékoztat a győri szabad rádió utóbbi adásairól, melyek szerint Nagy [Imre] nyilatkozata után a városi tanács csatlakozik a kormányhoz, legalábbis, ami a gyakorlati intézkedéseket illeti, azok közül is elsősorban azt támogatja, amelyek a Nemzetőrség megalakítását foglalja magában. Mindemelllett a győri rádió új követeléseket jelent be: többpártrendszerű szabad választást, új alkotmányt, általános amnesztiát, Gerő vád alá helyezését. A párizsi rádió miközben azt hangsúlyozza, hogy a magyar nemzeti erők a jelek szerint nem vetik alá magukat egy egyedüli irányításnak, bizonyos jelentőséget tulajdonít Szigethy Attila személyének mint a Forradalmi Bizottság elnökének. Szigethy az este folyamán állítólag telefonon beszélt Nagy Imrével, és megfenyegette, hogy amennyiben a szovjet csapatok nem hagyják el azonnal a fővárost, Budapestre vonul a nemzeti erőkkal, ahonnan az előőrsek mindössze 30 kilométernyi távolságra vannak. Párizs szerint Szigethy felvette a kapcsolatot a magyar emigráció politikus személyiségeivel.³⁷

Pierre Crenès, az RTF New York-i tudósítója bejelenti, hogy a Biztonsági Tanács helyi idő szerint 16.15-kor, francia idő szerint 22.15-kor M. Cornut-Gentille³⁸ elnökletével összeült. A kifogások ellenére, amelyeket – egyébként udvarias hangnemben – az eljárással kapcsolatban a szovjet küldött emelt, a tanács határozatot hozott, ismételt szavazással,

37. Szigethy Attila és a nyugati emigráció politikai kapcsolata a forradalom idején csupán mendemonda volt. Tényleges kapcsolat a magyar emigráció és a forradalom vezető politikusai között nem jött létre.

38. Bernard Cornut-Gentille: francia diplomata, 1956 októberében Franciaország ENSZ képviselője és a Biztonsági Tanács soros elnöke volt.

9 szavazati többséggel, egy ellenszavazattal (SZU) és egy tartózkodással (Jugoszlávia), miszerint 1. A magyar kérdést napirendre tűzik. 2. A vitát nem halasztják el október 31-re, ahogy a szovjet küldött kérte.

A jugoszláv álláspont a következő: a Szovjetunióval egyetértenek abban, hogy a magyar kérdés belügy, és nem tartozik az ENSZ illetékességébe, a Nyugattal viszont egyetértenek abban, hogy minden idegen fegyveres beavatkozás a magyar helyzetbe, elítélendő.

A szovjet rádió és sajtó továbbra is fasiszta jellegűnek tartja a magyar felkelést, miközben elismeri, hogy a munkások is részt vettek benne. A lengyel sajtó épp ellenkezőleg, nagyon melegen üdvözlí a magyar felkelést, amely – szerinte – döntő csapást mért a sztálinizmusra.

0.15: A budapesti rádió röviden és tárgyilagosan tudósít arról, amit a jelenleg is ülésező Biztonsági Tanács tárgyalásáról tudni lehet.

Ui.: Tekintettel a körülményekre, csak csodálni lehet, ahogy az élelmiszer-ellátás és a közüzemek működnek.

OKTÓBER 29.

2 h: Nyugodt éjszaka. Harckocsik vonulnak, úgy tűnik, elhagyják állásaikat. Nagyon elszórtan fegyverropogás.

6 h: Nyugalom. Elszórtan fegyverropogás.

7 h: Párizs megismétli a tegnapi információkat, és beszámol a Biztonsági Tanács üléséről, ahol a fő esemény a francia küldött beszéde volt. M. Cornut-Gentille, miközben erőteljesen hangsúlyozta, hogy Franciaország nem kíván beleavatkozni egy másik állam belügyeibe, és nem akar bátorítani egyes csoportokat sem, azt állítja, hogy a magyarországi események súlyosan sértik a népek függetlenségének elvét, továbbá, hogy a szovjet csapatok beavatkozása megelőzte a magyarok minden ilyen értelmű kérését. Meggondolt de kemény beszéd. A magyar küldött részt vesz az ülésen, de beéri az elvi tiltakozással, és tartózkodik a vitától, mondván, hogy nem kapott utasításokat a kormányától.

8 h: Egy svájci és két osztrák repülő érkezett Budapestre kötszerekkel.

9.30: Mivel a magyar rádió tegnap bejelentette, hogy azoknak az értelmiségieknek és egyetemistáknak, akik be akarnak lépni a Nemzetőrségbe, ma reggel 9 h-kor meg kell jelenniük a jogi karon, magam is odamentem. A személyi iratok ellenőrzésekor a bejáratnál az ellenőrök felfedezvén, hogy ki vagyok, bevezettek a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságához, amely ugyanebben az épületben székel.

A bizottság megszakította ülését, hogy információkkal lásson el, amiket, az ő elképzelésük szerint, közvetítenem kell a Biztonsági Tanács francia delegációjának. Közöltem velük, hogy én magánemberként jöttem ide, mint óraadó a budapesti egyetemen, akit október 22-től visszahelyeztek állásába. A barátságos fogadtatásra, – vendéglátóim ragaszkodtak hozzá, hogy cigarettával és reggelivel kínáljanak – azt válaszoltam, hogy néhány percre helyet foglalok körükben, és mint magánember, továbbítani fogom a követnek összes útbaigazításukat, amivel most el akarnak látni.

Íme útbaigazításaik közül a legfontosabbak:

1. A tegnapi kormánynyilatkozat kielégíti a felkelés leglényegesebb követeléseit.

2. A Nemzetőrség megalakítása biztosítja az Államvédelmi Hatóság teljes felszámolását.

3. Ez utóbbit felelősség terheli a zendülés leverése során elkövetett atrocitásokért. Ráadásul az ávósok megkaparintották a mentőautókat, és ápolónak álcázva magukat akcióztak.

4. Az ávó a megsemmisülés felé halad a következő módokon: menekülés, bebörtönzés, fizikai megsemmisítés.

5. A Nemzetőrség éppen alakulóban van a következő körökben: hadsereg, rendőrség, értelmiségiek és egyetemi ifjúság (feltételezem, hogy ki kell egészíteni a munkásokkal és szakszervezetekkel).

6. Egyelőre még az alapszervezetek létrehozásánál tartanak. Mihelyt ezeket az egységeket kialakították a különböző körökben, létrehozzák az irányítás és a koordináció központi szervezetét.

7. Vendéglátóim azt hangsúlyozzák, a helyzet „kulcsembere” Nagy Imre. Úgy gondolják, ő az egyetlen személy, aki helyreállíthatja a rendet, még ha kormánya bizonyos tagjai nem népszerűek is.

8. A bizottság ismeri M. Cornut-Gentille beszédét, és méltányolja annak többé-kevésbé békítő hangnemét, „amely a francia diplomáciai hagyomány sajátja, ha közvetítést vállal a szovjet blokk és Franciaország egyes szövetségeseinél olykor jelentkező bizonyos szélsőséges irányzatok között”.

Álljon itt a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottsága tagjainak neve:

1. Az egyetemi hallgatók forradalmi bizottsága: Pózsár István, Molnár József, Varga János

2. Írószövetség: Erdei Sándor

3. Újságírók szövetsége: Haraszi Sándor, Vásárhelyi Miklós, Boldizsár Iván, Fekete Sándor

4. Képzőművészek szövetsége: Bence László, Somogyi József

5. Zeneművészek szövetsége: Szervánszky Endre, Járdányi Pál
 6. Az egyetemi professzori testület képviselői: Nagy Tamás, Major Máté, Kádár Iván, Markos György
 7. Volt népi kollégisták: Kardos László, Tókécs Ottó
 8. Petőfi Kör: Tánczos Gábor, Nagy Balázs
 9. Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége: Libik György
- A bizottság erősen hangsúlyozta, hogy a Nemzetőrség irányító szervezeteiben ott vannak a felkelők képviselői.

11 h: Barátaim orvosának autóján a követségre megyek, és elmesélem a követnek találkozásomat az értelmiség bizottságával.

A követ nagy vonalakban rögzíti bécsi küldetésemet:

1. Mindannyiszor álljak meg útközben, amikor szükségesnek tartom, hogy a közvéleményt szondázzam. Jegyezzem, amit látok és hallok, írjak egy jelentést, amint megérkezem, és kérem meg követünket, M. Seydoux-t, hogy továbbítsa a minisztériumnak (október 30., kedd).

2. Vegyem föl a kapcsolatot azokkal a bécsi vagy párizsi francia újságírókkal, akik valami lehetőségre várnak, hogy Budapestre jöhessenek. Ajánljak fel nekik helyet a követség furgonjában, akkor is ha nincs magyar vízumuk. (október 31., szerda).

3. Egy másik úton jöjök vissza (feltehetőleg Sopron és Veszprém felé), csütörtökön napközben, november 1-jén.

Csak akkor adjak felvilágosítást az újságíróknak, ha biztos vagyok benne, hogy tiszteletben tartják az anonimitásomat. Csak akkor menjek Párizsba, ha erre a minisztériumtól határozott felszólítást kapok.

Indulás holnap reggel 7 órakor a követségről, ahol egy francia magánautó csatlakozik a furgonhoz. Azután elmegyünk a brit követséghez, ahol egy angol kisteherautó csatlakozik hozzánk, majd a Duna Szállodához megyünk, ahol beszáll a mi kereskedelmi attasénk, továbbá egy francia, két angol, két német és egy holland.

10.30: (távollétemben a titkárnőm hallgatta a rádiót)

A hadügyminiszter és a belügyminiszter napiparancsa:

1. A hadsereg és rendőrség szolgálja híven a kormányt.

2. A katonák és rendőrök többé nem elvtársnak, hanem bajtársnak szólítják egymást.

3. A sapkarózsa nemzetiszínű.

Dicsőség a harcban elesetteknek!

12 h: A belügyminiszter közleménye:

Az új rendőrség megszervezése ma kezdődik. Szigorú fegyelmet követelünk. Csak azokat sorozzuk be, akiket múltbeli magatartásuk

alapján méltónak találunk arra, hogy az új rendőrség kötelékébe tartozzanak.

12.10: Felolvassák annak az értelmiségi forradalmi bizottságnak a nyilatkozatát, amelyik ma reggel fogadott:

A bizottság kinyilvánítja, hogy elégedett a tegnapi miniszterelnöki nyilatkozattal, amit úgy tekint, mint a nép győzelmének elismerését. Köszönetet mond azoknak a szovjet katonáknak, akik tartózkodtak attól, hogy a tömegbe lőjenek. Az egész világ haladó erői támogatnak bennünket. Helyreállítottuk a nemzet becsületét. Számítunk annak az ígéretnek a megvalósítására, amely a szovjet csapatok kivonására vonatkozik. Reméljük, hogy a kormány teljesíti közvetlen követeléseinket, amelyek a következők:

1. Kapcsolataink rendezése a Szovjetunióval.
2. Az ország számára hátrányos kereskedelmi szerződések felülbírlata.
3. Általános, titkos választások.
4. Munkásigazgatás a gyárakban és bányákban.
5. Védelem a magánkereskedelemnek.
6. A norma megszüntetése, a bérek, nyugdíjak emelése. A szak szervezeti küldöttek szabad választása.
7. A mezőgazdasági termelés felszabadítása.
8. A begyűjtés eltörlése. A kollektivizálás áldozatainak kártalanítása.
9. Teljes sajtó-, gyülekezési- és szólásszabadság.
10. Október 23. nemzeti ünneppé nyilvánítása.

A délelőtt folyamán: Minden szükséges intézkedést megteszek, hogy az intézet távollétem alatt, ha félárbocon is, de működjön, és különösen gondom van arra, hogy a munkatársak hozzájussanak a bérükhöz, szerencsére nemrégén kaptam meg két gyógykezelésért járó hátralékot.

13 h: Madame Paul-Boncour³⁹ meghívására hatéves Christine lányomat a követségre küldöm, hogy ott töltsen az időt távollétemben.

15 h: A városi vezetés közleménye elsősorban az élelmiszer-ellátással és az egészségügygel kapcsolatban. Bejelentik, hogy a Sztálin híd ezen túl Árpád híd, a Sztálin út Magyar Ifjúság útja a Sztálin tér pedig Dózsa György tér.⁴⁰

39. A budapesti francia követ felesége

40. A Sztálin út a jelenlegi Andrássy út, a Sztálin tér a Dózsa György út egy szakasza.

ELSŐ ÁTTEKINTÉS

I. A felkelés kezdete, október 23–29.

1. Az október 23-i tüntetés

A délelőtt folyamán röpiratok, újságok, csoportosulások, híresztelések. A rádióban 10 órakor bejelentett délutánra tervezett szolidaritási tüntetést Lengyelországgal déltájban betiltja a Belügyminisztérium, de mivel az egyetemisták már elindultak, valamivel 14.30 előtt feloldják a tilalmat.

Találkozó a Március 15. téren, 14.30

Találkozó a Bem-szobornál, 16 h

Parlament, 15.30

2. A felkelés kitörése

A tüntetők még Gerő beszéde előtt a Sztálin-szoborhoz és a rádióhoz vonulnak. De az olaj a tűzre mindenképpen Gerő beszéde és még inkább a rádió ávósainak a tömegre leadott lövései. Felfegyverkezve (a kaszárnyákból beszerzett fegyverekkel) vagy fegyvertelenül a tömeg támadásba megy át, megindul a rádió ellen, a nyomdák ellen stb.

3. A megtorlás

A szovjet csapatok már 23-án este beavatkoznak, jöllehet a kormány csak másnap reggel 9 h-kor jelenti be, hogy segítséget kért az oroszoktól. 24-én 15 h-kor repülők lépnek akcióba. Az első jelentős szovjet erősítés 26-ról 27-re virradó éjszaka érkezik.

Először 24-én 12.10-kor hosszabbítják meg az amnesztia határidejét 14 h-ig. Még aznap 17.45-kor további haladékat adnak 18 h-ig.

4. A magyar hadsereg átállása

A hadsereg egy része akkor kezd fraternizálni a lázadókkal, és akkor is elsősorban abban a formában, hogy nem akadályozza a fegyverraktárak kiürítését, amikor a 23-ról 24-re virradó éjszaka megindul a szovjet áradat.

24-én a pesti rakparton, a Margit-szigettel szemben a lehető legklasszikusabb tankcsatára kerül sor az oroszok és a magyarok között. Hasonló csata zajlik ugyanitt 26-án.

5. A politikai válság

Október 24-én 8.10-kor a rádió bejelenti, hogy a Központi Vezetőség Nagy Imrét javasolta miniszterelnöknek. 12.10-kor hangzik el a rádióban Nagy Imre első felhívása.

6. A vidék mozgolódása

Október 24-én 12.55-kor utal először a hivatalos rádió arra, hogy

vidéken (Tatabánya, Salgótarján) zavargások vannak. Másnap az a hír terjed el, hogy Miskolcon szabad rádió működik.

A 24-ről 25-re virradó éjszaka viszonylagos nyugalomban telik. A tervek szerint másnap felveszik a munkát, és kinyitják az iskolákat.

II. „Le Geróvel” (október 25.)

25-én kora reggel feloldják a kijárási tilalmat. Az utcákon járkáló tömeg felháborodik az anyagi károk láttán. Egyes szovjet katonák fraternizálnak. A tűz lappang (a hamu alatt). A felkelők biztonságosan befészkeltek magukat egyes ellenállási gócbba. Az ifjúság követeléseit tartalmazó röplapokat osztogat.

Az első össznépi felvonulás a délelőtt folyamán. A Parlamenthez vonulnak, s közben azt kiabálják: Le Geróvel! – őt tartják felelősnek a szovjet beavatkozásért. A Teréz körúton tüzet nyitnak a tüntetőkre. Gépfegyversorozat (az ávóé) a Parlament előtt. A harc a Parlamentnél 20 h-ig tart.⁴¹

12.40-kor Gerőt leváltják, majd 15.20-kor Kádár és Nagy beszélnek a rádióban. A lakosságot arra buzdítják, hogy tüzze ki a nemzeti zászlót. A Himnusz sűrűn szólal meg a rádióban. De hiába: 16 óra tájban a tömeg újra tiltakozó menetekbe verődik, és fekete zászlókat lengetve azt kiabálják: Most vagy soha!

A kijárási tilalom ellenére a harc tovább folyik 25-ről 26-ra virradólag az ellenállási fészkek körül. 29-én a Kilián laktanya ellenállói még tartják magukat.

III. A szakszervezetek közvetítése (október 26.)

Az éjszaka folyamán forradalmi kormány megalakítására tettek kísérletet. Ez csődöt mondott, de sikerült kinyomtatni egy nyilatkozatot, amit azonnal továbbítanak vidékre.

Életképesebbnek tűnik a szakszervezetek kísérlete, a 26-i újság (Népszava) közzéteszi a követeléseiket, amelyek megközelítik a legradikálisabb népi követeléseket. A Népszava programjának legkonstruktívabb részlete a munkástanácsok megalakítását javasolja.

13.05-kor – úgy látszik, a szakszervezeteknek kedvez a széljárás – a rádió bejelenti, hogy Nagy [Imre] elfogadja követeléseiket. 16.20-kor – úgy tűnik – a Központi Vezetőség legalábbis részben ura a helyzetnek. Bejelenti, hogy rövidesen új, nemzeti kormány alakul, és ígéretet tesz

41. A Parlament előtti vérengzés délelőtt történt.

arra, hogy az oroszok elhagyják Budapestet, mihelyt helyreáll a rend, továbbá újabb haladékot hirdet az amnesztiára 22 óráig. Nagy [Imre] felhívást intéz a vidékhez, de a hivatalos rádió maga is beismeri, hogy a vidék a teljes forrongás állapotában van.

E nap leglényegesebb hozadéka az, hogy követték a szakszervezetek jelszavait: még az este folyamán bejelentik, hogy megalakultak az első munkástanácsok. A következő napokban nagyon sok munkástanács alakul, s egyre inkább politizálódnak.

IV. Az új kormány (október 27.)

26-ról 27-re virradólag érkezik az első szovjet erősítés, amelyet – úgy tűnik – elsősorban az Üllői úti és Moszkva téri ellenállási gócok felé irányítanak. 27-e délelőttje tragikus. A lakosságnak csak 6-tól 10-ig engedélyezik a kijárást, és nincs élelmiszer. De még előző este megtudhattuk a külföldi adásokból, hogy a nyugati hatalmaknak szándékukban áll az ENSZ-hez fordulni (még aznap este bejelentik, hogy másnapra, 28-ra összehívták a Biztonsági Tanács ülését).

Az új kabinet tehát a lehető legkedvezőtlenebb körülmények között mutatkozik be a rádión keresztül 11.20-kor. Összetétele felettébb nagy csalódást okoz. Maga Nagy [Imre] pedig elvesztette népszerűségét. Egyedül Vas tűnik hatékonynak. A nép elszántan folytatja a sztrájkot és a harcot. Vidéken a Népszava javasolta munkástanácsok forradalmi vezetőségekké alakulnak át. Az este folyamán Nagy [Imre] arra szólítja fel a vidéki városokat, hogy tartsanak ki mellette. De a nép tisztában van vele, hogy a nemzetközi közvélemény a legmesszebb menőig az ő pártját fogja.

V. Nagy [Imre] engedékenyebb lesz (október 28–29.)

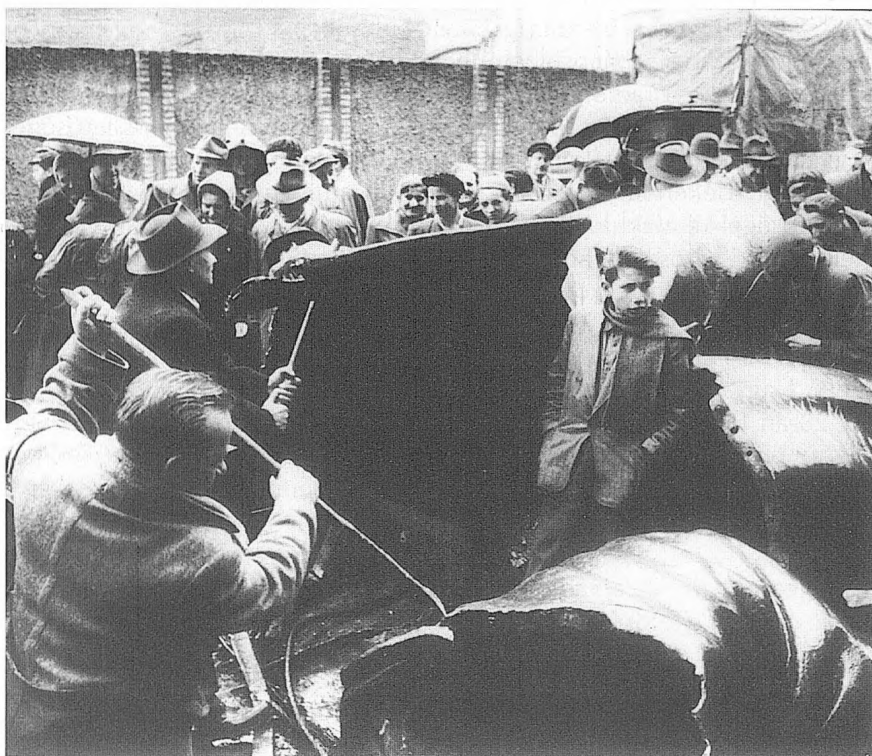
28-án 10-től 15-ig oldják fel a kijárási tilalmat. Megerősítést nyer, hogy egész Nyugat-Magyarország forradalmasodott, az ellenállási központok a többszörösen megígért amnesztia ellenére sem adták meg magukat, a Biztonsági Tanács aznap este ülésezik.

Nagy [Imre] már a 27-ről 28-ra virradó éjszaka belefogott a Szovjetunióval folytatandó nagy játszmába. 28-án este megtudjuk, hogy a Központi Vezetőség délelőtt összeült megvitatni azt a nyilatkozatot, amelyet Nagy [Imre] már minden bizonnyal előző éjszaka megfogalmazott, és amelyet csak 17.30-kor olvastak fel a rádióban. A Szabad Nép azonban 11.05-kor kóistolót adott a nyilatkozatból: a felkelés egyáltalán nem fasiszta jellegű. 13.05-kor aláírják, majd elrendelik, majd megerősítik

és ellenjegyzik a tűzszüneti parancsot. Nagy Imre nyilatkozata 17.30-kor fontos engedményeket tartalmaz, többek közt az ávó megszüntetését, valamint pontosabb ígéretet a szovjet csapatok távozására vonatkozóan.

A 28-ról 29-re virradó éjszaka nyugodtabban telik. A szovjet csapatok mintha visszavonulási hadműveleteket hajtanának végre. 29-én reggel Nagy [Imre] helyzetét a feltételes elismerések – így az értelmiség forradalmi bizottságáé, a bányászoké stb. – viszonylagosan megszilárdítják. Az elismerések új követelésekkel járnak együtt: a szovjet csapatok azonnali kivonását és – mivel még nem történt meg – az általános amnesztia meghirdetését sürgetik stb.

Nagy lendülettel létrehozzák a Nemzetőrséget, amit a 28-i miniszteri nyilatkozatban jelentettek be. Ezek a fegyverek vajon majd Nagy Imrét szolgálják vagy ellene fordulnak?

KRÓNIKA

BUDAPEST-BÉCS-BUDAPEST
1956. OKTÓBER 30.- NOVEMBER 1.

Magyarországi
Francia Intézet

Bécs, 1956. október 30.

M.Turbet-Delof, a magyarországi
kulturális attasé jelentése

Speciális megbízatás: utazás konvojban és információszerzés
Nyugat-Magyarországon

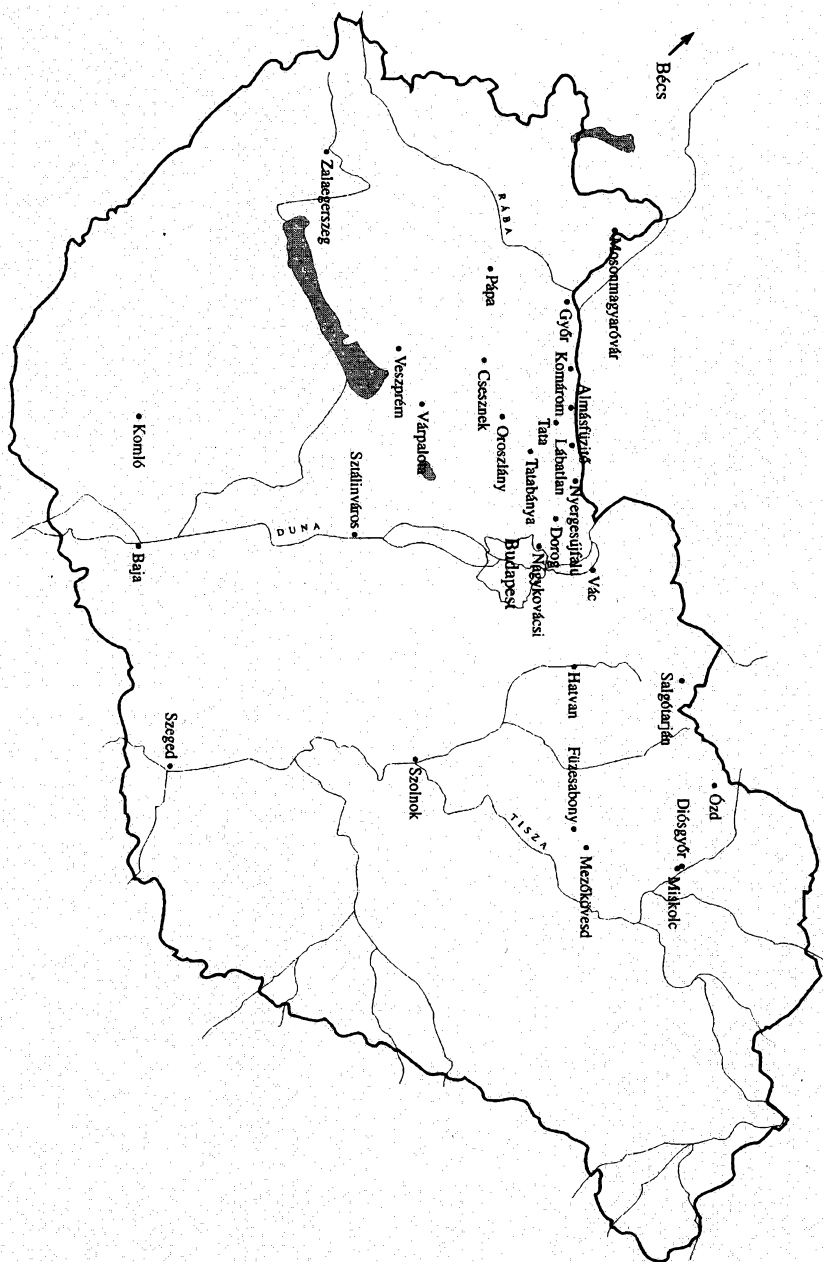
Október 28-án, délután a következő megbízatást kaptam M.Paul-Boncourtól:

1. Szervezzek autókaravánt október 30-án, kedden Bécsbe.
2. Az utazás során a lehető leggyakoribb megállásokkal használjam ki az alkalmat, hogy kapcsolatba lépjek a lakossággal.
3. Jelentés formájában foglaljam össze megfigyeléseimet, és kérjem meg őexcellenciája François Seydoux-t, Franciaország bécsi nagykövetét, hogy továbbítsa azt a minisztériumba.
4. Csütörtökön egy másik útvonalon (pl. Sopron--Veszprém felé) térjek vissza Budapestre, hozzak magammal élelmiszert és gyógyszereket, és szállítsam Budapestre azokat a francia újságírókat, akik erre a lehetőségre várnak Bécsben.

A konvoj

29-én este a konvojban részt vevő járművek listája a következő:

- 1 francia furgon (12 utassal);
- 1 angol furgon;
- 1 francia személyautó;

1 olasz személyautó;

2 jugoszláv személyautó.

Indulás: előreláthatólag holnap, október 30-án reggel 7 órakor.

Az utolsó pillanatban csatlakozott:

4 angol személyautó;

6 amerikai személyautó;

1 olasz személyautó;

1 osztrák személyautó.

Az utasok között vannak csehek, keletnémetek, sőt egy holland és egy egyiptomi is.

Az angolszász részvétel számbeli súlyát konstatálva megegyeztem David repülőezredessel, hogy ő áll a karaván élére. Rögzítettük a menet sorrendjét, a sebességet és a megállókat. Abban is megegyeztünk, hogy a francia furgon zárja a sort, amelyben én is ülök, mert ebben visszük az autók javításához szükséges felszerelést. Azonkívül gondoltam a küldetésem második pontjára is, és tudattam David repülőezredessel azon szándékomat, hogy gyakran megállok majd. Megbeszéltük, hogy ők előre mennek, és mi majd utolérjük őket.

A mi furgonunkat vezető M. Chéreau szakértelmének köszönhetően végül is tizenegy alkalommal sikerült megállnom.

Az utazás (250 km) nyolc órát tartott, és a legkisebb incidens nélkül zajlott le.

Információ

Átutazás Budapesten. – A Lánchíd pesti oldalán szovjet páncélosok és tüzérség. A lakosság (sok béméskodó, az üzletek előtt sorban állók) melegen üdvözlő minket. Az asszonyok sírnak, amint elhaladni látnak minket. A falakon, krétával írva, számos felirat olvasható („Halál az ávosokra”, „Pécs és Miskolc felszabadult” stb.).

Óbudai magyar laktanya. – Tankelhárító ágyú a főváros felé irányítva.

A 15-ös km-nél – Az út mindkét oldalán biztonsági torlasz három szovjet T-34-esből (egy a 3. századból, a másik kettő a 7. századból) északnyugat, délnyugat, délkelet elhelyezéssel.

Pilisvörösvár (19 km). – Megtudom, hogy a helyi forradalmi tanács ülésezik. Kérésemre azonnal beengednek (újságírónak adom ki magamat). A tanács tagjainak nyilatkozata: Követeljük az oroszok távozását; senki sem akarja Nagy Imrét; az ő kormánya nem kormány.

Zömmel sváb származású földművesekről van szó.

24-es km-nél – A pilisi laktanya körkörös védelemre rendezkedett be,

és a környező magaslatokon erősítéseket épített ki. Kérdésekre tisztelyettesek egy csoportja a következőt válaszolja: „Természetesen Nagy Imre mellett vagyunk.” Egy katona azonban, nem messze tőlünk, e szavak hallatára tagadóan rázta a fejét.

A mezők néptelenek, kihaltak. Csak nyájakat lehet látni. A konvoj útját csupán élelmiszer-utánpótlást szállító teherautók és mentősök keresztezik.

Dorog (38 km). – Fontos ipari és bányászati központ. Csak a villamos erőmű kéményei füstölnek.

A régi városi tanács beszüntette működését. Becsengettem az elnökéhez, aki nem nyitott ajtót. Semmilyen forradalmi (vagy nemzeti – mert az elnevezés helységenként változik) tanácsot nem állítottak fel helyette. A munkások üzemi bizottságokba szerveződtek. „Míg az oroszok ki nem mennek”, sztrájkolnak. „Nagy Imre mellett állnak?” Kérdésekre a körülöttem támadt csoportosulásban egyöntetű hallgatás a válasz. Végül valaki azt mondja: „Várunk.” Ezalatt a M. Chéreau-val beszélgető svábok azt mondják, hogy Nagy Imrét le kell mondatni. Mindenki azt akarja tudni, hogy hol vannak az oroszok és mennyien.

Nyergesújfalu (53 km). – A munkások, akik az általános sztrájkkal és az oroszok kivonulásával kapcsolatban nagyon eltökéltek, a Nagy Imrére vonatkozó kérdésekre azt válaszolják, hogy „ez egy nagyon nehéz kérdés”.

Lábatlan (57 km). – Fontos cementgyár, vasút. A vasutasok véleménye: „Nagy Imrének le kell mondania.” A munkások véleménye: „Nagy Imre maradhat, de az oroszoknak menniük kell.” Általános vélekedés: „Sztrájkolunk.”

66-os km-nél – Találkozás egy csapat olasz újságíróval, akik valamilyen közlekedési lehetőséget keresnek Budapest felé.

Egy idős marhapásztort faggatok: „Mi a véleménye a helyzetről?” Válasz: „Maga francia, Budapestről jön, ahova én sohasem jutottam el. Tehát többet tud a dolgokról mint én.”

Almásfüzitő (77 km). – Jelentős alumíniumgyár, sztrájkban. Csoportosulás a furgon körül. Mint mindig, most is újságírónak adom ki magam, és érdeklődöm: „Mi a véleményük a kormánynak nyújtott szovjet katonai segítségről?” Kérdésem hangos felzúdulást vált ki: „Kifelé az oroszokkal!” „És Nagy Imre?” Csend, majd megszólal egy fehér köpenyes ápoló, és azt mondja: „A nép Nagy Imre mellett áll.” Csend, majd egyszer csak felcsattan egy munkás: „Gyáva banda! Elengeditek ezt az idegent anélkül, hogy megmondanátok neki az igazat? Nagy Imrének le kell mondania!” Általános helyeslés.

Az ápoló egy magyar vöröskeresztes konvojhoz tartozik, amely hol előttünk, hol mögöttünk halad. Győrben újra találkozom majd vele, ahol egy idegen a fülembe súgja: „Vigyázzon, ez egy ávós!” Később a magyar határállomáson látom viszont az ápolót, ahonnan az ő konvojukat visszaküldik.

Komárom. – A város aránylag nyugodt. Az orosz helyőrség védekezésre rendezkedett be a laktanyákban, de azért szovjet katonák csoportjai az utcákon is sétálnak. A várost „forradalmi munkástanács” igazgatja. Találkozom egy munkásnővel, aki tagja ennek a tanácsnak. A következőket mondja: „Míg az oroszok ki nem mennek, folytatjuk az általános sztrájkot. A győri rádiót hallgatjuk.”

Termelőszövetkezet Budapesttől 117 kilométerre. – Fiatal lányok húszfős csoportja mellett állítom meg a furgont. Kezükben sarló.

– Dolgoznak?

– 11 órakor abbahagytuk a munkát.

– Mikor kezdik el újra?

– Majd ha az oroszok már kimentek.

– És ha a kormány arra kéri magukat, hogy dolgozzanak, mert élelmezni kell a fővárost?

– Nem fogunk dolgozni.

– Inkább hagyják éhen halni honfitársaikat?

– Majd kiűrtjük nekik az élelmiszerraktárainkat. Nincs túl sok mindennünk, de azt, ami van, jó szívvel elküldjük nekik. De dolgozni nem fogunk.

– És mi a véleményük Nagy Imréről?

Hosszú csend a válasz. Egy öregember lép közelebb:

– Le Nagy Imrével!

A lányok kórusa ráfelel:

– Le Nagy Imrével!

122-es km-nél – A győri szovjet tábor védekezésre rendezkedett be. Az ágyúkat kukoricacsuhéból rakott kazlakkal álcázzák.

124-es km-nél – A magyar hadsereg ellenőrző pontja. 5 magyar tankot pillantok meg, rajtuk magyar zászló, ágyúikat a szovjet tábor felé irányítják.

Győr külvárosa. – Mintegy negyven fiatal tolong a furgonunk körül, amikor megállunk a Műszaki Főiskola előtt. Komolyan kijelentik, hogy mindaddig sztrájkolnak, amíg az oroszok ki nem mennek, és hogy Nagy Imre hatalmon maradhat, de csak akkor, ha átalakítja a kabinetjét.

Győr. – A főtéren hatalmas tömeg, és furgonunk csak nagy keservesen

tud utat törni magának. Az emberek elárasztanak minket kérdéseikkel: Mi a helyzet Pesten? Mit csinálnak az oroszok? stb. Én is kérdegetném őket, de mindenki egyszerre válaszol. A zűrzavar, az izgalom a tetőpontjára hág. A tömeg kijelenti, hogy a Szigethy Attila elnökletével működő nemzeti bizottság tele van kommunistákkal, és hogy Szigethy a Vagongyárat a saját nemzetőrségével őrizteti, a gyár munkásai pedig „Forradalmi Kormányt” akarnak alakítani, „nemzetibbet”, mint amilyen Nagy Imrée és annál is, mint amilyen Szigethy bizottsága.

A városházára megyek. Útközben néhány információt szerzek: a rabokat kiszabadították; szerdán az ávósok belelőttek a tömegbe; tegnap tizenegy orosz tank vonult fel, de incidens nem történt.

A városházán a legnagyobb zűrzavar uralkodik: ide özönlenek a gyárakból és a nyugat-magyarországi városokból érkező küldöttségek, hogy 16 órakor részt vegyenek egy gyűlésen, ahol majd eldöntik, hogy

1. megtartják-e Szigethy nemzeti bizottságát;
2. kizárják-e belőle a kommunista vagy szimpatizáns elemeket;
3. alakítanak-e egy „szabad” kormányt.

Legalábbis ennyit vélek megérteni azokból az olykor ellentmondó szónoklatokból, amelyeket egyszerre zúdítanak rám az egymást túlkiabáló vitatkozók.

Szigethy és bizottsága a megyeházán tartózkodik. Azt javasolják, hogy odakísérnek, de csak gyalogosan, mivel az utcák a tömeg miatt autóval járhatatlanok. Én azonban lemondok erről, mert félek, hogy túlságosan lemaradunk a karavántól (csak a határnál érzük utol a többieket), és mert arra gondolok, hogy a megyeházán éppen olyan nagy lesz a zűrzavar, mint a városházán.

A Reuter egyik tudósítója velünk együtt hagyja el Győrt. Közli velem, hogy Győrben a legnépszerűbb személyiség most Burián Zoltán közlekedésmérnök⁴², és hogy az aznap délutáni gyűlés alkalmával, nagy valószínűséggel Burián fog Szigethy helyére kerülni, akár a nemzeti bizottság, akár a „szabad” kormány élére. Egy biztos, hogy Győr elutasítja Nagy Imrét.

Beszélgetőtársam – aki angol, de édesanyja révén magyar származású – azt is elmondja, hogy Nyugat-Magyarország szinte teljes egészében nyíltan ellenzi a jelenlegi kormányt. Erről személyesen is meggyőződhetett 450 km-es útja során, amit vasárnap tett meg a Veszprémi Nemzeti Tanács jóvoltából rendelkezésére bocsátott autón. Veszprémben a szov-

42. A forradalom után hosszabb börtönbüntetésre ítélték.

szereket küldene a magyarországi francia követségre, mert nagyon valószínű, hogy amit holnapután én viszek majd Budapestre, nem lesz elegendő.

Miután visszatérek Budapestre, valószínűleg továbbra is óráról órára rögzíteni fogom az eseményeket, ahogy már október 23-ától elutazásomig tettem, alapul véve : 1. saját megfigyeléseimet; 2. a tanúvallomásokat és a látogatások során szerzett információkat; 3. a budapesti rádió állandó híradásait; 4. valamint azoknak a dokumentumoknak (újságok, röpiratok stb.) a közléseit, amelyeket meg tudok szerezni.

Guy Turbet-Delof magyarországi
kulturális attasé feljegyzése

Tárgy: a magyar–szovjet kapcsolatok lélektana

Azok az események, amelyeknek Magyarország október 23. óta színtere, mindenképpen felgyorsíthatják a történelem menetét. Talán nem haszontalan dolog megvilágítani a minisztérium előtt a magyar–szovjet kapcsolatok természetét nem annyira politikai, gazdasági vagy katonai, mint inkább lélektani szemszögből.

1. Az, hogy Budapesten október 23-án, 24-én és 25-én a szovjet katonák belelőttek a fegyvertelen tüntetőkbe és a fegyverbe szólított csoportokba, kétségkívül a kapott parancs alapján történt, de ugyanakkor azért is, mert a közkatonák és a tisztek meg voltak győződve arról, hogy fasiszta puccsal állnak szemben. Megtévesztették őket a hivatalos közlések, amelyeket azután október 28-án Nagy Imre [miniszter] elnök helyesbített, felismervén a felkelés alapvetően népi és demokratikus jellegét. Ugyanazon a napon Moszkva, még egyre hangoztatva a felkelés fasiszta jellegét, elismerte, hogy abban a munkásság is részt vett (párizsi rádió).

A későbbiekben pedig az, hogy az amnesztia határidejét a felkelők kedvéért sorozatosan későbbre tolták, valamint az, hogy a fegyverletételt többször is meghirdették, egyesekben azt a hitet kelthette, hogy a demokratikus és reakciós elemek szétválasztása megtörtént, és mindazok, akik továbbra is folytatják az ellenállást, javíthatatlan ellenforradalmárok.

2. Majdnem biztos, hogy Budapesten kívül a szovjet hadsereg egyetlen esetben sem indított jelentős, emberéleteket követelő akciót. Október 30-án Győrben a magyar tankok két kilométerre voltak a védekezésre berendezkedett szovjet tábortól. Komáromban a szovjet

helyőrség elsáncolta magát a laktanyákban, ugyanakkor a katonák kis csoportokban jöttek-mentek az utcákon. Veszprémben a szovjet helyőrség és a magyar csapatok mindössze egy kilométeres látótávolságban voltak egymástól, mégsem dördült el közöttük egyetlen lövés sem. Szombathelyen a szovjet csapatok körülvették ugyan, de nem fenyegették a várost, és amikor a nép megnyitotta a börtönöket, és kiűzte az Államvédelmi Hatóságot, megelégedtek annyival, hogy a levegőbe lőttek. 29-én Győrben 11 szovjet tank vonult fel, de semmilyen incidens nem történt.

3. Budapesten, különösen október 25-én délelőtt egyes szovjet katonák fraternizáltak a felkelőkkel, elfogadták az ajándékba kapott élelmet és cigarettát, sőt még tankokat is adtak át a lázadóknak (két alkalommal magam is szemtanúja voltam ilyen jelenetnek). Egyesek véleménye szerint a gyalogság nélküli orosz páncélosok hátrányos helyzetben voltak, és rákényszerültek a fraternizálásra. Nem áll módomban, hogy vitassam ezt a technikai jellegű megítélést, mindazonáltal meg kell állapítanom,

- hogy az október 26-án és 27-én útnak indított, (egyések szerint magyarországi helyőrségekből, mások szerint Romániából, sőt Ukrajnából is) erősítésként küldött egységek között nem voltak gyalogos egységek;

- hogy az október 26-i Népszava az első oldalon közölte a Mezőgazdasági Gépészeti Főiskola hallgatóinak és tanárainak kiáltványát, amelyben egyebek mellett azt kéri, hogy Magyarország adjon menedékjogot a szovjet katonaszökevényeknek;

- hogy az október 29-i Szabad Nép közölte a Magyar Értelmiség Forradalmi Bizottságának kiáltványát, amelyben köszönetet mondanak azon szovjet katonáknak, akik nem lőttek a tömegre.

4. És bármilyen paradoxonnak tűnjék is, a Budapesten és a tucatnyi vidéki településen teremtett kapcsolataim, akárcsak a máshonnan kapott tanúvallomások, mind azt mutatják, hogy ezekben a napokban a lakosság érzelmeiben hirtelen változás állt be a „megszállók”-kal kapcsolatban.

Valójában – évek óta, amióta az oroszok Magyarországon tartózkodnak, mindennapi érintkezésben a vidéki és a város környéki lakossággal, az embereknek volt idejük ítéletet formálni róluk, kölcsönösen segítő, baráti, olykor érzelmi kapcsolatokat kialakítani velük;

- az 1944–45-ös atrocitások emléke részben már elhomályosult;

– az emberek bizonyos mértékig hálások az oroszoknak, hogy nem léptek közbe kegyetlenebbül, ahogyan azt kétségtelenül megtehették volna;

– a nép főként a magyar vezetőkre haragszik, akik segítségül hívták őket, és legfőképpen Gerőre;

– a lakosság gyűlölete az Államvédelmi Hatóság ellen kristályosodott ki (számos lincselés történt);

– az emberek nem akarnak ártani az oroszoknak, csak arra kérik őket, menjenek haza, hogy Magyarország visszanyerhesse függetlenségét, önérzetét, nemzeti becsületét.

Végkövetkeztetés

Vajon nem lenne-e célszerű valamilyen módon azt sugalmazni a Szovjetunióknak, hogy nem is remélt megoldásként hívja vissza magyarországi csapatait, amivel magyar földön bizonyos népszerűséget szerezhetne magának, és egyúttal pontot tehetne a két nép közötti hagyományosan ellenséges viszony végére? Mert érdemes emlékeztetni arra, hogy a magyar lovagias nép, nem felejtí el, ha jót tesznek vele.

Kétségtelenül túl korán van még ahhoz, hogy megtudjuk, vajon győzedelmeskedett-e a magyar felkelés vagy sem. Kezdetben kommunista körökben ellenforradalomnak minősítették. De maga a mozgalom forradalminak tekintette magát, és végül a kormány is elfogadta ezt az önmeghatározást. Tény az, hogy az általános és spontán népi mozgalomról van szó, amely az alábbi jellemzőkkel bír:

1. mentes minden „fasiszta provokációtól”, még akkor is, ha megalapozottnak látszik, hogy „fasiszta” elemek csatlakoztak a felkeléshez;

2. kétségbevonhatatlan kommunistaellenesség;

3. igény arra, hogy megőrizzen egynémely olyan demokratikus és szocialista vívmányt, amelyek megvalósításában mind a szovjet megszállás mind a kommunista mozgalom közrejátszott. (Ilyenek: agrár-reform, a mezőgazdaság lassú és önkéntes szocializálása; a gazdasági, ipari és kereskedelmi ágazatok szocializálása, kivéve a kisipart, úgy, hogy a munkásirányítás titói rendszerére támaszkodnak; az oktatás reformja; az állam és az egyház szétválasztása.)

Ennélfogva hajlok arra – nem számolva a helyzet későbbi alakulásával –, hogy a magyar felkelésnek teljesen eredeti, neorevolucionista jelleget tulajdonítsak, még ha, egyes részleteiben az 1848–49-es hagyományokhoz kapcsolódik is.

Egy fontos pont vitathatatlannak tűnik: Moszkvának és a magyar kommunistáknak nem azért kellett meghátrálniuk, mintha a felkelők fegyveres ereje komoly fenyegetést jelentett volna számukra, hanem a következők miatt:

1. a katonák rokonszenvvel közeledtek a felkeléshez, vagy kívártak, ami már önmagában is sokat mondó tény;

2. az általános sztrájk miatt, amelynél tökéletesebbet talán egyetlen ország sem látott még, s amelyet két szempontból kell értékelni:

– megbénítja a gazdasági életet,

– kinyilvánítja a tömegek – ide sorolva a munkástömegeket is – elhidegülését egy olyan rendszertől, amely azt hirdette magáról, hogy belőlük való.

Akkor, amikor a Szovjetunió – lévén erősen érdekelt Ázsia, Afrika és Dél-Amerika fejletlen területein – minden eddiginél jobban szeretne az elnyomottak bajnokának szerepében fellépni, bizony kétséges, hogy – hacsak nincs szó valamilyen parancsoló katonai indokról – belenyugszik-e abba, hogy a cárok politikájának örököseként ítéljék meg. Ha csakugyan ilyen lelki beállítottságú a Kreml vezetőinek egy része, vagy éppen mindegyikük, akkor talán van esély arra, hogy az ennek a fejezetnek az elején tett javaslatot Moszkvában fontolóra vegyék, különösen, ha mellékelve van – amint azt őexcellenciája, M. Christian Pineau külügyminiszter egy október 26-i sajtóebéden elmondott beszédében bejelentette – a biztosíték, hogy Franciaország sohasem fogja támogatni a magyarországi politikai reakciót.

1956. október 31.

OKTÓBER 30.

7–16 h: Utazás Budapestről Bécsbe, a mellékelt jelentésben elbeszélve. A jelentés október 30–31-re virradó éjszaka készült.

19 h: M. Figl, osztrák külügyminiszter délután összehívja Bécs három nyugati nagykövetségének képviselőit, hogy megmagyarázza az osztrák kormány magatartását Nagy Ferenc⁴⁴ szemben, akiről a sajtó

44. Nagy Ferenc: volt kisgazdapárti miniszterelnök (1946–47), akit 1947 májusában emigrációba kényszerítettek.

közleményben közölte, hogy kiutasították osztrák területről, ahová korábban megérkezett.

M. Figl szerint Ausztria semleges helyzete miatt kényszerült erre az intézkedésre. Ugyanakkor M. Figl mindent megtett, hogy biztosítsa a nyugati hatalmakat, miszerint ezt az intézkedést Ausztria részéről nem úgy kell értékelni, mint akár a legcsekélyebb barátságtalanság jelét a magyar forradalmi mozgalommal szemben.

Miközben M. Figl megbeszélést folytatott a három nyugati diplomátával, megérkezett M. Lapin, a Szovjetunió bécsi nagykövete. M. Figl megkérte nyugati beszélgetőpartnereit, hogy várakozzanak a szomszéd szobában, amíg fogadja Lapint, és megígérte nekik, hogy a szovjet követ távozása után közölni fogja velük az előbbivel folytatott megbeszélés tartalmát.

Lapin azért jött, hogy panaszt tegyen Figlnél az osztrák sajtó Szovjetunióval szemben tanúsított magatartásával kapcsolatban, és hogy magyarázatot kérjen az „aktív semlegesség” kifejezésre, amellyel az aznap reggeli újságok jellemezték a magyarországi eseményekkel kapcsolatos osztrák magatartást.

20 h: Az osztrák rádió azt az információt közli, hogy Magyarország északi és déli részén jelentős szovjet erők egyszerre nyomulnak előre az osztrák–magyar határ felé, amelyek találkozáskor elszigetelhetik Magyarországot a Nyugattól.

Ugy döntök, hogy amennyiben ez az információ megerősítést nyer, akkor megpróbálok csütörtök helyett már holnap, szerdán visszatérni Budapestre. Ugyanakkor gyanítom, hogy a hír valószínűleg alaptalan, mert ugyancsak 20 órakor Párizs azt közli, hogy a magyar rádió bejelentése szerint a szovjet csapatok, amelyek megkezdték a főváros kiürítését, holnap hajnalban elhagyják Budapestet.

Telefonálok a bécsi AFP hírügynökségre, ahol közlik velem, hogy az a riasztó információ, amelyet az osztrák rádió közvetített, csupán rémhír, és az én konvojom egyes résztvevőinek beszámolóiból állt össze.

OKTÓBER 31

Délután: Feljegyzést szerkesztek, amelyet egy kéziratban a nagykövetségen hagyok azzal, hogy ha hasznosnak ítélik, továbbítsák a minisztériumba. Íme a szöveg.

Bécsben összegyűjtött információk

1. Hivatalos osztrák forrás szerint a Ballhausplatz kedvezően fogadja, hogy Kéthly Anna, a Magyar Szociáldemokrata Párt vezetője a Szocialista Internacionálé kongresszusa alkalmából Bécsbe érkezik.

2. A hírgyűnösök a következő részleteket közlik a dunántúli küldöttek előző nap Győrben megtartott találkozásának fejleményeiről: megalakították a Nyugat-Magyarországi Nemzeti Tanácsot, amely azzal fenyeget, hogy „Szabad Kormányra” lép elő, ha Nagy Imre kormánya nem elégíti ki többek között az alábbi követeléseket:

- szabad választások;
- vallásszabadság;
- osztrák típusú semlegesség.

3. Hivatalos osztrák forrás szerint: Ausztria azt kívánja, hogy az oroszok vonják ki csapataikat Magyarország egész területéről, ugyanakkor szeretné megóvni a forradalmat attól, hogy „elfajuljon”, és az oroszok nagy erővel visszatérjenek. Ausztria kedvezőnek tartaná:

- ENSZ-bizottság kiküldését Magyarországra, annak ellenőrzésére, hogy a kormány megtartja-e ígéreteit.
- Magyarország gazdasági támogatását az Európai Gazdasági Együttműködési Szervezet ellenőrzése mellett.

4. Hivatalos francia forrásból arról értesülünk, hogy a budapesti helyőrség parancsokának kinevezett Király tábornok irányítja a Forradalmi Honvédelmi Bizottságot, amely Mindszentyt kiszabadította, és ellenőrzése alatt tartja a pápai légi bázist, valamint elhatározta, hogy a szabad választásokig támogatja a Nagy Imre-kormányt.

Október 31.

NOVEMBER 1.

Bécs. A következő okok miatt lemondok arról, hogy Sopronon és Veszprémen keresztül térjek vissza:

- a túlterhelt furgon csak jó állapotban lévő országutat bír el;
- magammal viszek két francia újságíró, akik nem rendelkeznek magyar vízummal, és ha Hegyeshalomnál visszaküldik őket, akkor gyalog

kell átkelniük, Sopron környékén viszont még mindig ott húzódnak a szögesdrót akadályok.

Az indulás reggel 6 órára van kitűzve. 5 óra 30 perckor M. Paul Boncour arra kér engem telefonon, hogy gyorsítsam meg a sebészorvos Dickman elutazását Bécsből, aki miniszterelnöki repülőgéppel érkezett ide, és mielőbb szeretne eljutni haldokló rokonához, a Paris Match fotóriporterének betegágyához, aki 30-án sebesült meg a Tisza Kálmán téren.⁴⁵ M. Paul-Boncour lebeszélte Dickmant, hogy ezzel a géppel továbbrepüljön Budapestre, mivel a Férihegyi repülőtér az oroszok ellenőrzik, akik megakadályoznák a leszállást. Dickmannak 8 óraker kell Budapestre indulnia M. Douteau-val, a mi kereskedelmi tanácsosunkkal, aki magával viszi Mme Dominique Auclères-t is, és az olaszok konvojával utazik. Azonnal telefonálok M. Dickmannak a Hotel de France-ba. Azt mondja, hogy még nem készült el, és szeretné inkább megvárni a nyolc órai indulást. Konvoja csak 15.30-kor érkezik meg Budapestre. De még aznap este, egy osztrák egészségügyi repülőgép jóvoltából, amely leszállt Férihegyen, Dickmannak sikerül magával vinnie szerencsétlen honfitársunkat, hála annak az engedélynek, amelyet a szovjet nagykövetség az utolsó pillanatban mégis kiadott. Mivel előzőleg megtagadták a felszállási engedélyt, úgy volt, hogy a M. Douteau konvojához tartozó olasz mentőautó viszi ki a sebesültet, de M. Quioc⁴⁶ valamint Mme Paul-Boncour személyes közbenjárása végül eredményes volt.

6. 20 – 12 h: Indulás Chéreau-val és két újságíróval (Schreiber és Lauzun). Problémamentes utazás, érkezés Budapestre 12 óraker. Győrben az oroszok csomagolnak. Komáromban a kaszárnyájuk üres, csupán néhány orosztagot látunk. A biztonsági torlasz a 15-ös kilométerkőnél eltűnt. Megerősítést nyert, hogy az oroszok, akik (a külvárosok kivételével) elhagyták Budapestet, kiűrtik a Dunántúlt.

Győrben, ahol Szigethy Attila a jelek szerint megszilárdította hatalmát, a Dunántúli Nemzeti Tanács megvalósította az egykori pártok képviselését, nagyjából az 1946-os, utolsó szabad választások⁴⁷ százalékos megoszlásának megfelelően. Ehhez csatlakozott egy ifjúsági párt.

45. Köztársaság tér.

46. Henri Quioc: a budapesti Francia Követség első tanácsosa, 1957 január–márciusban ideiglenes ügyvivő

47. Valószínűleg az 1945-ös őszi parlamenti választásokra gondol, amikor a Független Kisgazdapárt került többségbe, majd koalíciót alakított a kommunistákkal, a szociáldemokratákkal és a Nemzeti Parasztpárttal.

Az egész útvonalon, ahol két nappal ezelőtt a helyzet nagyon zavaros volt, most nyugalmat tapasztalok – igaz, Mindenszentek napja van, és az emberek főleg azzal foglalatostkodnak, hogy a temetőekben elrendezzék virágaikat. De nemcsak nyugalom van végig az úton, hanem rend is, amit az az újjászerveződő és sorait rendező magyar hadsereg tart fenn.

Győrótt tanúja voltam, amint mély alázattal üdvözlnek egy csenevész kis papot.

Budapest. Délután szerzek tudomást arról, hogy

1. a jugoszláv követség látogatást tett a különböző pártoknál, köztük az agrárpártoknál (de nem tudom, hogy az új Keresztény Pártnál már jártak-e), és hogy mindezeket a diplomáciai lépéseket úgy értékelik, mint a többpártrendszer elismerését Magyarországon;

2. a Nemzeti Parasztpárt és a kisgazdapárt egyesülési tervet készít;

3. sajnálatos szélsőséges események történtek: kifosztották és felgyújtották a szovjet könyvtárakat, és lerombolták a második világháborús szovjet áldozatok emlékművét.

Leszáll az éjszaka. Az ablakokban Halottak napja előestéjén ezernyi gyertya lángja lobog.

Esti hírek

1. Az oroszok félkörben erősítést vontak össze Pest körül. Magyarország keleti részén állítólag özönlik befelé a szovjet utánpótlás.

2. Nagy Imre állítólag magához hívatta Andropov szovjet nagykövetet, és tiltakozott a katonai fenyegetés ellen, amellyel a Szovjetunió Magyarországot sújtja.

3. Nagy Imre állítólag folyamatosan tájékoztatja a négy nagyhatalom képviselőit a fejleményekről, közölte velük, hogy Magyarország az ENSZ-hez fordul, felmondja a Varsói Szerződést, kinyilvánítja semlegességét, de nem kíván csatlakozni semmilyen katonai szervezethez, és barátságban akar élni a szomszédos országokkal.

20 h. körül. A jegyzéket átadták M. Guényveau-nak, és továbbították a jugoszlávoknak is. A külföldi rádiók által megerősített hír megdöbben-tette Budapestet.

23.25: A szovjet nagykövetség közleménye: A budapesti repülőtérre bekerítő szovjet páncélos erőknek nincs más céljuk, mint hogy elősegítsék a Budapesten tartózkodó szovjet családok és sebesültek evakuálását.

A magyar csapatok látótávolságban vannak ezektől a szovjet egységektől, de a helyzet ebben az övezetben mégis nyugodt, mert a szovjetek végleges távozására számítanak.

23.35: Daninos telefonál, hogy ágyúszó hallatszott a Margit-sziget északi részéről, a pesti oldal felől.

Daninos már 10 óra tájban is telefonált, hogy közölje velem, miszerint a Magyar Filmművészek Forradalmi Bizottsága, amelyben nevezetesen Fábry Zoltán és Szóts István is helyet foglal, felettébb pártfogolja a magyar–francia együttműködést, és már szerződést is kötöttek vele, amelynek értelmében a jövő héten forgatni kezd egy filmet. Daninos azt is elmeséli, hogy a Lenin körúton sikerült megakadályoznia, hogy a tömeg összetörje a szovjet követség egyik autóját.

23.45: Az ENSZ közgyűlése, amely ma azért ült össze, hogy megvitassa a francia–angol beavatkozást az egyiptomi–izraeli konfliktusba, valószínűleg foglalkozni fog Nagy Imre kérelmével – közli a párizsi rádió.

Ugyancsak a párizsi rádió közlése szerint a szovjet csapatok stratégiai pontokat foglaltak el. Állítólag lőtték Pápát. A miskolci rádió közölte, hogy Csehszlovákiából szovjet páncélosok tartanak Budapest felé.

KRÓNIKA

NOVEMBER 2–NOVEMBER 12.

NOVEMBER 2.

8 h: A párizsi rádió tudósít az izraeli ügyről folytatott ENSZ-vitáról. A francia küldött a francia–brit beavatkozást igazolandó a Szovjetunióra hárítja a felelősséget az ENSZ eredménytelenségéért a Közel-Keleten.

Az utóbbi órákban kialakult magyar helyzettel kapcsolatban a párizsi rádió közli, hogy két szovjet páncélos hadosztály vonult be Magyarországra, az összes repülőteret körülférték, és várható, hogy visszafoglalják Budapestet.

A munkástanácsok elégedettek Nagy Imre utolsó engedményeivel, ezért felhívást tettek közzé a sztrájk beszüntetésére – közli a párizsi rádió.

12 h: A követ megbízásából elviszem az értelmiség forradalmi bizottságának M. Pineau október 26-án a magyar és a lengyel események tárgyában tartott előadásának stencilezett példányát. A beszédet, amelyet tegnap és tegnapelőtt elküldtünk a kormánynak, a külképviseleteknek és Mindszenty bíborosnak, a bizottság lelkesen fogadta. Szívesség gyanánt náluk hagyom M. Pineau beszédének rövid összefoglalását, legépelve. Itt közlöm a szöveget, amelyet, mint hallom, a sajtó is felhasznál majd.

„A Szovjetunió nagy hibát követett el, amikor fegyvereket vetett be a magyar forradalom letörésére.

A Nyugat azonban jobban teszi, ha a keleti országok történelmi és gazdasági érdekei ellenében nem próbálja a jelenlegi eseményeket a maga javára fordítani. (A teljes szakítás ezek között az országok és a Szovjetunió között ez utóbbiban megerősítené a sztálinista elemek helyzetét, ami viszont a demokratizálódás végét jelentené.)

Egyes népek és kommunista pártjaik azon törekvését, hogy a Szovjetuniótól függetlenedjenek, a Nyugat csak annyira aknázhhatja ki, amennyire a szükség és a józanság szabta keretek megengedik.”

Miután elköszöntem a bizottságtól és vezetőjétől, Ádám Györgytől, az volt az érzésem, hogy az első percek lelkesedését (én ugyanis azt mondtam, hogy Franciaország nem helyeselné, ha a forradalom a reakció irányába tolódna el) a zavar, ha ugyan nem a gyanakvás váltotta fel. Végül is hallgatóim, akik a forradalom szélsőbaloldalán helyezkednek el, időszerrűtlennek találják M. Pineau kijelentéseit, miszerint Franciaország azt reméli, hogy a belső helyzet magában a Szovjetunióban is, ha nem is a magyar, de legalább a lengyel irányba fejlődik.

20 h: Párizsi rádió: Az ENSZ közgyűlése az amerikai határozatot fogadta el, ami egyenértékű a Szezei-csatornánál történt francia-brit beavatkozás elítélésével.

Dulles és Eisenhower⁴⁸ helyeslik azt a javaslatot, amely szerint nemzetközi rendőrséget kellene létrehozni azzal a céllal, hogy megszervezze a tűzszünetet a csatornaövezetben.

Londonban az a hír járja, hogy több arab állam Nasszer menesztését kívánja.

A jeruzsálemi rádió bejelenti, hogy Irak és Szíria katonai segítséget küld Transzjordániába, ahol már mozgósítanak.

Franciaország, ahogy Washingtonban tudni vélik, a magyar ügyben a Biztonsági Tanács sürgős összehívását kéri.

Franciaország és Nagy-Britannia követségei evakuálták személyzetük asszonyait és gyerekeit.

300 harckocsi tart Füzesabonyból Szolnokra.

200 harckocsi tart Romániából Szegedre.

A keleten állomásozó magyar harckocsik visszahúzódnak nyugatra.

Nehézbombázók és más szovjet légi alakulatok délkeleti irányban átrepültek az ukrán határ felett.

Kéthly Annát Bécsből jövet az oroszok visszatoloncolták Hegyes-halomra.

Mindszenty egy sajtókonferencián a Nyugattól politikai és anyagi támogatást kért, és megerősítette, hogy a magyarok legfőbb kívánsága az oroszok távozása.

48. John Foster Dulles: az USA hadügyminisztere.

D. D. Eisenhower: az USA elnöke.

Grotewohl⁴⁹ úgy találja, mintha Magyarország túl messzire menne a demokratizálódásban. Az orosz csapatok Kelet-Németországban maradnak.

20.30: Az ENSZ ma este ülésezik, hogy a magyar kérdést tanulmányozza – közli a BBC, és egyúttal pontosítja, hogy 1500 harckocsi és 7 szovjet hadosztály vonult be Magyarországra.

21 h: Egy budapesti rádióinterjú során az Egyetemi Akció francia bizottságának egyik tagja, aki azért jött Magyarországra, hogy a magyar egyetemistáknak segítséget hozzon a francia egyetemistáktól, a következőket mondja – szerintem ügyetlenül :„ Micsoda nagyszerű élmény Budapest utcáin a felfegyverzett fiatal férfiakat, lányokat látni, amint körülállják azoknak az orosz tankoknak a roncsait, amelyeketők maguk lőttek ki.”

21.30: Hihetetlen mennyiségű álhír terjed. Délután Daninos ragyogva közölte velem, hogy a Szovjetunió elfogadta Magyarország semlegességét. Most telefonált újra, kiborulva, hogy Franciaország és a Szovjetunió megszakították egymással a diplomáciai kapcsolatot; ezt a hírt az argentin követtől kapta, aki azt állítja, hogy a hírt a párizsi, moszkvai és budapesti rádió közölte.

Délután és este: Utasítások és ellenutasítások holnapi elutazásommal kapcsolatban. Chéreau kocsián az ő családjával és a lányommal mentem volna, argentinokkal és hindukkal egy karavánban. Mivel azonban Chéreau és a követ sofőrje nem tudtak visszajönni Bécsből, ahova ma reggel vitték a követ lányát és a katonai attasé családját, ezért a követ, még vacsora előtt arra kér, hogy halasszam el az indulást, amíg meg nem kapja szovjet kollégájától a biztosítékot, hogy visszajöhetnek ide. A párizsi rádió hangos újságjának meghallgatása után, tíz órakor, mégis azt tanácsolja, hogy induljak útnak, és ha nem engednek átjönni Mosonmagyaróvárnál, kíséreljem meg Sopronon keresztül a visszatérést.

22 h: A párizsi rádió bejelenti, hogy a Biztonsági Tanács holnap, helyi idő szerint 15 órakor több nagyhatalom, így Franciaország kérésére összeül, hogy megvizsgálja a magyar ügyet. A szovjet katonai erők elfoglalják az összes stratégiai pontot, ellenőrzik a magyar–osztrák határt, különösen Gyórt. A TASZSZ hírügynökség elítéli a „magyar ellenforradalmi bandák alávaló akcióit”.

Még az adás elején az izraeliek megsemmisítő győzelmeiről tudósítottak az egyiptomiak felett.

49. Otto Grotewohl: a Német Demokratikus Köztársaság miniszterelnöke.

Reggel: Tegnap este az utolsó hírek alapján nem utaztam el. Kora reggel ellenutasítás: induljak el. Öt perccel később: maradunk, ugyanis a bécsi rádió közölte, hogy az a karaván, amely tegnap délben hagyta el Budapestet, kénytelen volt visszafordulni.

6 és 7 h: Ezentúl a budapesti rádió két tájékoztató műsorát sűrített formában a győri rádió is átveszi (tárgyilagos, komoly hangvétel).

Az ÁVH és a Belügyminisztérium volt funkcionáriusait felszólítják, hogy „saját érdekükben” jelenjenek meg a Markó utcai kaszárnyában⁵⁰, ahol egyéni vizsgálat után egy bizottság dönt sorsukról. Ha nincs felelősségük, vagy csak jelentéktelen, nyomban szabadon engedik őket.

A Biztonsági Tanács háromórás ülése során, ma éjszaka, tíz szavazattal egy ellenében [SZU] úgy döntött, hogy a magyar kérdést napirendjére tűzi. A vita magyar idő szerint 20 (vagy 21) órakor kezdődik. Úgy tudják, hogy a francia, angol és amerikai küldöttség közös határozati javaslatot terjeszt elő, melynek pontjai a következők:

- a) a szovjet katonai erők teljes kivonása Magyarországról;
- b) Magyarország jogainak elismerése;
- c) ellenőrző bizottság kiküldése.

A budapesti rádió első ízben beszél az október 27-i pápai enciklikáról (lásd az október 27-i krónikát, 22 h-nál). A mondat, amit akkor lejegyeztem, most így hangzik magyar fordításban: A rend helyreállításához Magyarországon, nem a fegyverekhez kell folyamodni, hanem a jognak és a szellemnek kell érvényt szerezni.

A salgótarjáni forradalmi bizottság bejelenti, hogy figyelemmel kíséri az eseményeket, nem mond le végleg a harc folytatásáról, és kész újrakezdeni a sztrájkot, ha Magyarország jogait az ENSZ beavatkozása után sem ismerik el.

Magyar katonai körökből származó értesülés szerint a honvédség úgy döntött, hogy ha kell, ismét felveszi a harcot az „idegenek” ellen.

Eisenhower jóváhagyta azt az amerikai tervet, miszerint 20 000 000 dollár értékben gyógyszert és élelmet küldenek Magyarországnak.

Hallgatói kérdésekre válaszolva a budapesti rádió a következő pontosításokkal szolgál:

50. Helyesen: börtön.

1. Tildy Zoltán a szerdai Mikojannal folytatott megbeszélés után kijelentette, hogy partnere

– elvben elfogadta a szovjet csapatok kivonását;

– Magyarország kilépését a Varsói Szerződésből mint tény tudomásul vette.⁵¹

2. A jelenleg Magyarországon tartózkodó, ide visszatérő vagy érkező szovjet csapatok tehát minden jogalap nélkül állomásoznak magyar területen, nem úgy, mint azok, amelyek előzőleg voltak itt a Varsói Szerződés értelmében.

3. A magyar nép higgadtsága és politikai érettsége elkerülhetővé teszi, hogy ezeknek az idegen csapatoknak a jelenléte provokációvá fajuljon Magyarországon.

Maléter tábornokkal tegnap készült interjú: Október 24-én, szerdán – mondja – azt az utasítást kaptam a hadügyminisztertől, hogy nyolc vagy kilenc teherautó élén vonuljak a Kilián laktanyához, és szabadítsam fel. A helyszínen azt tapasztaltam, hogy a felkelők valóban a népet képviselik. Azonnal átálltam a felkelők oldalára.

– Kacsintás Titóra, aki a maga idején annyira erőteljesen tartotta magát a szovjet imperializmussal szemben.

8 h: A moszkvai rádiót hallgatom

1. Moszkva a felkelés kezdetén azt mondta, hogy a felkelés nem más, mint ellenforradalom, és október 27-én André Stil is úgy nyilatkozott a Bourbon-palotában⁵², hogy „ez a magyar nép söpredéke, amely felkelt a néphatalom ellen”.

2. Október 28-án a szovjet sajtó és rádió továbbra is „fasiszta jellegűnek” minősíti a magyar felkelést, de elismeri, hogy a nép és a munkások is részt vettek benne (párizsi rádió).

2/b Október 30-án döntő nyilatkozat

3. Ma, november 3-án a moszkvai rádió úgy ismerteti a magyar forradalmat, mint „igazságos és előremutató mozgalmat a népi demokrácia megújítására, amelybe azonban hamarosan belekeveredtek a reakció sötét erői”. Ugyanez a rádió szélsőséges megnyilvánulásokat, fékevesztett indulatokat, fosztogatásokat és az egész országra kiterjedő, teljes zűrzavart ró fel Budapestnek. „Azokat a szocialistaellenes és reakciós elemeket, akik katasztrófába sodorják Magyarországot, a lengyel közvélemény elítéli.” A moszkvai rádió Ausztriát is belekeveri, mondván, kiindulási pontként

51. Tildy kijelentése széles körben ismert volt Budapesten, de a rádióban nem hangzott el.

52. A Nemzetgyűlés (parlament) épülete Párizsban.

szolgál a Nyugatra menekült egykori magyar náciknak és az amerikai kémeknek.

9 h: M. René Bovey, a Nemzetközi Vöröskereszt bizottságának küldötte megerősíti, hogy az oroszok elvágták a Bécs felé vezető utat. India diplomáciai ügyvezetője, akinek autója ma éjszaka nem tudott átjutni, lemond róla, hogy feleségét, Mme Rahmant ma reggel útnak indítsa, és tiltakozott a szovjet követségnél. Az amerikai ügyvivő, M. Barnes telefonál nekem, hogy ő is tiltakozott, és a kormánya ugyancsak lépéseket tett a washingtoni szovjet követségen.

Elemző esszé a Biztonsági Tanács november 3-i ülése előtt kialakult helyzetről

I. A moszkvai állásfoglalás nem tűnik szükségképpen megingathatatlannak, minthogy a magyar események jelenlegi (okt. 30-i) szovjet megítélése elismeri, hogy a magyar forradalom mindenekelőtt „igazságos és előremutató” stb. (lásd fent).

II. Az oroszok azzal próbálják igazolni erőszakos visszatérésüket, hogy két-három napja egyrészt szünet nélkül a „szélsőséges megnyilvánulásokra, fékevesztett indulatokra és fosztogatásokra” hivatkoznak, másrészt a „zűrzavarra”, amely jelenleg az országban uralkodik, és amely könnyen gazdasági válságot idézhet elő, amit viszont a Szovjetunió a magyar nép iránti barátságból mindenképpen meg akar akadályozni.

Ez a megállapítás két megjegyzést kíván:

1. Az oroszok nem határozzák meg közelebbről, miféle szélsőségekről van szó. Valójában, még ha a közönséges bűnözők természetesen kihasználják is a helyzetet, nyugalom van, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy október 31. óta feloldották a kijárási tilalmat. Az oroszok azért vonakodnak pontosítani ezeket a szélsőséges megnyilvánulásokat, mert ezek főként a) az ávósokat, és b) magukat az oroszokat érintik. Lerombolták a szovjet hősi emlékműveket, felgyújtották az orosz könyvtárakat, leköpködték a követség kocsját. Ezeket az incidenseket minden nyugati ember csak sajnálni és kárhozatni tudja, de ugyanakkor megjegyzik – és nem minden ironia nélkül –, persze, hogy az oroszok óvakodnak első számú áldozatnak feltüntetni magukat, mert ezzel elismernék, hogy a magyaroknak nincs hőbb vágyuk, mint az ő távozásuk.

Lényegében ezek az oroszellenes szélsőséges megnyilvánulások csak elenyésző számban fordulnak elő, és úgy tűnik, hogy leginkább a fővárosi kispolgárok a ludasak bennük. A munkások és parasztok tökéletesen megőrizték hidegvérüket az oroszokkal szemben (ha az ávósokkal szem-

ben nem is), és az október 31-én lejegyzett megfigyeléseim, véleményem szerint, érvényesek.

2. a) A „zűrzavar” pedig, amiről Moszkva beszél, egyszerűen az általános sztrájk árnyékos oldala. De zűrzavarról beszélni különben is pontatlanság, mivel a közszolgálat és az élelmezés a lehető legjobban működik. Október 31. óta a forrongás (nem pedig az anarchia), amely a Dunántúlt jellemezte, a rendnek és a nyugalomnak adta át a helyét. Nem a magyarok, hanem a tegnapelőtt este nagy erővel visszatért oroszok azok, akik a Vöröskereszt karavánjait és a diplomatákat megakadályozták a közlekedésben.

b) Tagadhatja-e egy kommunista kormány egy ilyen tökéletesen szervezett általános sztrájk értékét, ha az a proletariátus és a nép akaratát fejezi ki?

c) Végül is az általános sztrájk, miután elérte a kormánynál mindazt, amit akart, befejeződött. Gyakorlatilag a munkába állás csak fokozatosan történik, de ezért az események hibáztathatók, mert sok munkás tevékenykedik a Nemzetőrségben és az egészségügyi szolgálatban, továbbá a közlekedési eszközök egy részét tönkretették, más részét élelmiszer- és gyógyszerellátásra sajátították ki, megint más részét az oroszok foglalták le.

III. Az oroszok elfogadhatnák akár azt, hogy a rend tulajdonképpen soha nem is zilálódott össze súlyosan, akár azt, hogy most igazán helyreállt, de ők ezt az eredményt annak a hatásnak tulajdonítják, amelyet erőszakos visszatérésük a köztudatra gyakorolt.

Ezt az állítást megcáfolhatja, amit – igaz, csak szűk körben – november elsején délelőtt megfigyeltem. Keresztülutazva a Dunántúlon ugyan is mindenütt egyöntetűen azt tapasztaltam, hogy

1. mindenki örömtől ragyogó arccal mondta, „elementek”, „szedik a sátorfájukat”;

2. a határon és azon az útvonalon, amelyet kizárólag a magyar hatóságok, ezen belül is a hadsereg ellenőriz, helyreállt a rend.

Budapesten a kispolgárságot lényegében szó szerint lehűtötték november elseje estéjének hírei (Nagy Imre bejelentette, hogy az oroszok nagy erőkkel visszatértek), de nem kétséges, hogy az „öntudatos és szervezett erők”, vagyis a bányászok, vasutasok, munkások, kisparasztok gyorsan elhallgattatják ennek a csak Budapesten számottevő, Szabad Európa Rádiót hallgató kispolgárságnak egynémely túlzását. És végül megjegyzem, hogy a nemesség egyes elemei, bizonyos magyar történelmi hagyományokhoz hűen, kiálltak a forradalom és a nép mellett, még úgy is, hogy mindez a reakcióval szemben is elutasítást jelentett.

Tanulság

A magyarok pozíciója, a nyugatiak támogatását élvezve, erős lesz ma este az ENSZ-ben az oroszokéval szemben. Bizonyos stratégiai megfontolásokon túl, mintha az oroszok október 30-án és 31-én azért kezdték volna meg a visszavonulást, hogy alkalmat adjanak a magyaroknak ostobaságok elkövetésére, és így igazolják visszatérésüket, a katonai erők bevetését november 1. estéjétől kezdve. Ez a terv nagyjából megghiúsult, mert Magyarország lényegében megőrizte hidegvérét. (Részben talán az oroszoktól való félelmében, de ezt nem kell szóba hozni.)

Komolyabbnak tűnik nekem a moszkvai rádió Ausztriának címzett szemrehányása. Azt gondolom, hogy sok igazság van benne. Bécsnek fel kellene hagynia azzal, hogy a világ közepének képzelje magát, és ahhoz az álláspont-hoz kellene igazodnia, mely szerint a magyar forradalom a nemzetközi színtéren szovjet–magyar üggyé vált, amit az ENSZ elé vittek, és tőle várják a döntést; Magyarország magához a Szovjetunióhoz is (lásd Nagy Imre november elseje estéjén fogalmazott jegyzékeit), legalább annyira döntőbírói, mint ellenfél minőségében fordult. Az, hogy Moszkva (a ma reggeli rádióadásban) elismeri a forradalom népi és haladó jellegét, optimizmusra ad okot.

Ui.: Ha igaz, hogy néhány szélsőségesen oroszellenes, fogadjuk el a szót, fasiszta megnyilvánulásra került sor Budapesten október 30-án és 31-én, kinek hajtott ez hasznát, ha nem maguknak az oroszoknak, akiket ezek a szélsőségek igazoltak a tekintetben, hogy katonai erővel tértek vissza, és akiknek ezek szolgáltattak érvet a katonák korábbi, közvetlen tapasztalatával szemben a felkelés nem fasiszta jellegéről. Az „is fecit cui prodest” elvéből kiindulva elgondolkozhatunk rajta, hogy vajon az úgynevezett szélsőségek legalább részben nem éppen a szovjet és sztálinista agitátorok akciójának köszönhetőek-e. Ha nem is ilyen provokációk, de legalábbis ilyen értelmű kísérletek megerősítését látom azokban a repülőgépről november elsején leszórt röplapokban, amelyeknek egy példányát őrzöm, s fordítását itt közlöm: „Az ENSZ katonái Magyarországon? Egy újabb idegen katonai megszállás? Magyar földön magyar katonákat! Az orosz csapatok menjenek ki, de ne jöjjenek mások a helyükbe! Az ENSZ gazdasági segítséget küldjön nekünk! (aláírás:) Egyetemi Forradalmi Bizottság”.

A szövegben az aláhúzások nyilvánvaló célja a megtévesztés, az aláírás pedig semmit sem jelent. Ennek a röplapnak az a lényege, hogy úgy tesz, mintha az ENSZ (= a Nyugat) katonai beavatkozásában hinne, holott az soha fel sem merült. Teljesen egyértelműen arról van szó, hogy egy hazugsággal igazolják a szovjet csapatok itt-tartását vagy visszatérését. Ki szórhatta ezt a röplapot a fővárosra? A hazafias erők? Azok nem ellen-

ségesek az ENSZ-szel, ellenkezőleg. A magyar sztálinisták? Mindenüket elvették, és teljesen szervezetlenek. Csak azt feltételezhetem: az oroszok, ők aztán nem szenvednek hiányt repülőgépben.

13.35: A Kossuth rádió bejelenti a Nagy-kormány átalakítását: (a ford. megjegyzése: a zárójelbe a másodpéldányon kézírással utólag beírt adatokat tettem)

A kabinet új tagjai:

Kéthly Anna államminiszter; Kelemen Ferenc (Gyula) államminiszter; Fischer József államminiszter; B. Szabó (István) államminiszter; Bibó (István) államminiszter; Farkas Ferenc államminiszter; Maléter Pál államminiszter⁵³.

Akiket felmentettek:

Horváth Imre külügy; Münnich Ferenc belügy; Janza (Károly) hadügy; Kossa (István, pénzügy); Molnár Erik igazságügy; Csergő kohó (és nehézipar); Czottner bánya (és energiaügy); Szabó (Gergely) vegyipar; Nagy Józsefné könnyűipar; Nezval (Ferenc, város és községgazdálkodás); Rudnyánszky (Miklós); Bognár (József) külkereskedelem; Tausz (János, belkereskedelem); Nyers (Rezső, élelmezés); Gyenes (Antal, begyűjtés); Apró (Antal, építésügy); Csanádi (György, közlekedés); Lukács György népművelés; Kónya Albert oktatás; Babics (Antal) prof. egészségügy

Apró (Antal), Bognár (József), Erdei (Ferenc) miniszterelnök-helyettesek

14–15 h: A követségre megyek, gyalog. A hidegvér és a méltóság álarca mögött bizonyos izgatottság uralkodik az emberekkel zsúfolt utcákon. Több ismerőssel is találkozom. Íme néhány eltérő vélemény;

1. Az oroszok nem kezhetnek háborút Magyarország miatt, mert

a) ez a háború igazságtalan célt szolgálna;

b) a szovjet blokknak egy sokkal agresszívabb „ötödik hadoszlop”-ot kellene elviselnie, mint amelyet ő (mármint a Szovjetunió – a ford.) tudna fenntartani a nyugatiaknál;

c) Az oroszok megkapták, amit nem is reméltek, hogy Szuezi kapcsán felbomlott az atlanti tömb. Ha kiterjesztenék a magyar ügyet, az atlanti tömb azonnal újra egységbe forrna.

2. Kétségtelen, hogy félünk, hiszen az oroszok túlerőben vannak, körülzárnak minket. De elértük a kormánynál mindazt, amire vágytunk, és a rend megszilárdult. Minden reményünket az ENSZ-be helyezzük.

Nagyon szép látvány az Oktogonon: a járdán egy másfél méter hosszú és ennek megfelelően széles és mély, nyitott láda, felette egy százforin-

53. Helyesen: honvédelmi miniszter.

tossal összetűzött felirat, amin ez áll: „Mártírjaink családjainak.” A járókelők folyamatosan dobálják a 10 és 100 forintos bankjegyeket a ládába. Senki nem őrzi a félig telt kasszát.

16 h: A követ visszajön Andropov nagykövettől, aki jóformán egyedül maradt a követségen, zárt spaletták mögött, a honvédség őrizete alatt, s akihez azért ment, hogy tiltakozzon a Peugeot-jára, valamint a követ-ség furgonjára tegnap kirótt közlekedési tilalom ellen. Andropov azt válaszolta, hogy már ma este rendelkezést adnak ki, hogy szabad utat engedjenek ezeknek a járműveknek, s hasonló rendelkezés lesz érvényes az én autómra is.

18 h: M. Guényveau lebeszél arról, hogy útnak induljak. Az AFP különleges tudósítója, Fournier visszajön Győrből. A határt lezárják az orosz csapatok, a blokád tovább tart, az út mentén szétlőtt – ahogy kiderül – magyar magánautókat látni.

19.55: A 17 órára már reggel meghirdetett, majd elmaradt Mindszenty-beszéd. A bíboros leszögezi, hogy közvetlenül, nem magnetofon útján fordul a világhoz. Ez a beszéd, amelynek rideg a hangneme, sőt olykor talán kevély is, s amelynek bizonyos részletei (az emlékeztetés Magyarország történelmi szerepére mint a kereszténység védőbástyájára, igény a katolikus iskolák visszaállítására) a jobboldal meglegedésére szolgálhatnak, olyan elemeket is tartalmaz, amelyek megnyugtathatják a baloldalt. A bíboros szót emel az egyéni kegyetlenkedések ellen, elfogadja az „egészséges és az egyház tanaival összhangban álló fejlődést”, és hogy a „magántulajdont” a „szociális érdekek korlátozzák”. Végül is csak a kultúra területén beszél nacionalizmusról. A bíboros azt kéri, hogy legyen vége a sztrájkoknak, és hogy nemzetközi ellenőrzés mellett tartsanak szabad választásokat. Nagyon kemény a kommunizmussal szemben, leleplezi hibáit, és többször is „bukott rendszernek” minősíti. Szót emel a túlzott pártosodás ellen, és kijelenti, hogy ő pártokon kívül és felül áll. Hosszú fejtegetés a magyar semlegességről: Magyarország barátságban akar élni az USA-val is, a Szovjetunióval is és összes szomszédjával is. Az oroszok bizonyára meg fogják érteni, hogy az ő érdekük is, hogy inkább elnyerjék a magyar nép rokonszenvét, semmint ráerőltessék az álbarátságot.

20.45: A Nemzeti Parasztpárt szóvivőjének látogatása. Az szovjet csapatok elfoglalnak minden stratégiai fontos állást, ellenőrzésük alatt tartják a határokat, körülférják a városokat. Arról van szó, hogy katonai nyomást gyakorolnak a diplomáciai tárgyalások menetére.

A kormány úgy döntött, hogy megvédi Magyarország függetlenségét,

és az ENSZ-től egyértelmű magatartást vár. Ha az oroszok elkövetik azt a hibát, hogy tüzet nyitnak, az egész nép ellenállást fog tanúsítani.

Másfelől a kormány megbékélést szeretne az oroszokkal. El akarja kerülni az összetűzéseket, vissza akarja szorítani az összes ellenforradalmi megmozdulást, el akarja kerülni a „spoil-systemet” (a jövedelmező közhivatalok szétoztása a győztes párt tagjai közt – a ford.) az adminisztrációban, aminek bénító hatása lehet ez utóbbira, meg akarja erősíteni az állam szocialista jellegét, és be akarja jelenteni azt a szándékát, hogy tiszteletben tartja a „nagy szocialista vívmányokat”, feltéve, ha a nép [ehhez] hozzájárulását adja.

A választásokat illetően a kormány valószínűleg a halogatást fogja előnyben részesíteni. Az azonnali választások a jobboldalt juttatnák elsöprő többséghez, felemésztenék az amúgy is megfogyatkozott kommunista pártot, sőt talán meg is fosztanák attól, hogy részt vegyen a kormányzásban, noha a mostani kormányban négy miniszterrel képviselteti magát. Pedig megeshet, hogy az oroszok is nagy valószínűséggel ugyanezt a feltételt szabják azok között, amelyek megegyezésre vezethetnek: és a kormány majd könnyedén belemegy az egyensúly kedvéért.

23.45: (Párizsi rádió) A Biztonsági Tanácsban, amely tegnap tíz az egy ellenében megszavazta, hogy folytatja a vitát a magyar ügyről, Szabó János képviseli Magyarországot. Mint jó hírt bejelentette, hogy megkezdődött a tárgyalás a magyar és a szovjet katonák között az orosz csapatok kivonásáról. Amerika olyan megoldást javasol, amely a szovjet csapatok kivonását tűzné ki célul. Jugoszlávia viszont azt javasolja, hogy napolják el a vitát, hogy ne zavarják meg a folyamatban lévő magyar–orosz tárgyalásokat.

23.30: A követ nagyon elégedetlennek tűnik az utasításokkal és ellenutasításokkal, amelyek bécsi utamra vonatkoznak. Chéreau telefonált a feleségének, és megtiltotta neki, hogy útnak induljon velem. Én tehát Guényveau-val megyek az ő kocsiján.

NOVEMBER 4.

5.25: Néhány perce ágyúzást hallani. Nagy Imre beszél a rádióban: *Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.*

6 h: Felhívás Maléter hadügyminiszternek, Kovács vezérkari főnöknek,

akik a szovjet parancsnokság főhadiszállásán tartózkodnak, hogy haladéktalanul térjenek vissza hivatalaikba.

7.20: A kormány felhívása magyarul és oroszul. Arra kéri az orosz csapatokat, hogy a vérontást elkerülendő, szüntessék be a tüzelést.

7.30: Messziről ágyúszó. A környéken fegyverropogás. Repülőzűgás. Az angol-francia partraszállás Szueznél ma éjszaka minden bizonnyal megtörtént. Ez lenne a viszontválasz? A bíboros tegnap esti beszéde valószínűleg ugyancsak sokat ártott: a kommunizmus végét ünnepelte.

7.35: Azt ismétlik a rádióban, amit az imént jelentettek be, nevezetesen, hogy az ENSZ sürgősséggel rendkívüli közgyűlést hívott össze.⁵⁴

8 h: Az írószövetség felhívása a világ értelmiségéhez: Segítsetek a magyaroknak!

6 óra után: A követ azt kérdi tőlem: Igaz, amit mondanak? stb. Megerősítem. Azt mondja: Utazzon el a lányával, és ha végül beleegyeznek, a Chéreau családdal. Én: Hogyhogy? Ő: Tegnap megállapodtak, hogy Guényveau ma reggel magáért jön, és elmennek Bécsbe a postáért. Használja ki a lehetőséget! Én: Talán meggondolta magát. Ő: Mi oka lenne rá? Andropov biztosított, hogy szabad utat adnak a francia kocsiknak.

8.10: M. Quioc behív a követségre.

8.35: A rádióban, amely 8.15 óta beszüntette az adást, kattogást hallani, olyan mintha géppisztolysorozat lenne.

8.40: A hidakat lezárták. A követ, Guényveau és Ramon⁵⁵ Budán vannak.

9 h: Telefonálnak nekem, hogy egy magyar nyelvű adó bementa, ellenkormány alakult Apró, Münnich, Kossa és Kádár részvételével. Egy német adó pontosítja, hogy ez a kormány ma éjszaka alakult, és ez volt az, amelyik segítségül hívta az oroszokat.

9–10 h: Egy kínai újság vezércikke szerint, amit a bukaresti rádióban olvastak fel több nyelven, Kelet-Európa népei rosszul tették, hogy megfélemeztek a Szovjetunió iránti barátságukról.

10.30: Daninos telefonál, hogy a Parlamentre fehér zászlót tűztek ki.

10.35: Szabad Európa Rádió: 8.25-kor volt az utolsó MTI-közlemény. Mindszenty az USA követségére menekült. A magyar parlamentereket tegnap este 10 h-kor letartóztatták. Tegnap délután 3 h-kor az orosz par-

54. Helyesen: a Biztonsági Tanács rendkívüli ülése.

55. Ramon: vezető beosztású diplomata Budapesten.

lamenterek rendben visszatértek, a tárgyalásoknak 22 h-kor kellett volna folytatódniuk. Ekkor ment Maléter és Kovács a szovjet parancsnokságra, ahol aztán letartóztatták őket. A harcok 5.55-kor kezdődtek el. Budapest ostrom alatt áll, vidéken folyik a harc.

10.35. Bukarest átveszi a miskolci rádió adását. A Magyar Forradalmi Munkás Paraszt Kormány felhívása⁵⁶:

Az ifjúság elismerésre méltó érzelmektől lelkesedve kinyilvánította vágyát, hogy hazája független ország legyen. Az általuk elindított mozgalomba reakciós elemek keveredtek. A kormány segítséget kért az orosz csapatoktól a rend megszilárdításához. Tájékoztatjuk a lakosságot, hogy senkit sem fognak üldözni azért, mert részt vett a mostani eseményekben. Program:

1. Függetlenség, szuverenitás, jogegyenlőség.
 2. A szocialista népi demokrácia védelme.
 3. A testvérgyilkos harc leállítása, belső rend, amnesztia.
 4. A jogegyenlőség és a be nem avatkozás elve alapján szoros barátság minden szocialista országgal. Ugyanez az elv a gazdasági kapcsolatokban.
 5. Békés együttélés minden más hatalommal, tekintet nélkül rendszerük természetére.
 6. Az életszínvonal felemelése, lakások építése, öngazgatás a vállalatoknál.
 7. Az ötéves terv és a gazdasági irányítás módosítása.
 8. Harc a bürokrácia ellen.
 9. Munkásöngazgatás az üzemekben.
 10. A törvénysértések felszámolása a szövetkezetesítésben, a magángazdálkodók támogatása.
 11. A közigazgatás decentralizációja.
 12. A kiskereskedők és kisiparosok támogatása.
 13. Haladó szellemű nemzeti kultúra.
 14. Katonai segítség kérése az oroszoktól a reakciós veszély elhárítására.
 15. A rend végleges helyreállítása után tárgyalások a Szovjetunióval és a Varsói Szerződés többi tagjával az orosz csapatok kivonásáról.
- Végül felhívás a munka felvételére

56. Hiteles szövegét lásd: in. A „Jelcin-dosszié”, Szovjet dokumentumok 1956-ról, szerk.: Gál Éva, Hegedűs B. András, Litván György, Rainer M. János, Századvég Kiadó – 1956-os Intézet, Bp., 1993, 89–92. old.

12.15: A pozsonyi rádió jelenti, hogy az ENSZ közgyűlése 57 szavazattal, ellenszavazat nélkül és 19 tartózkodással (Szovjetunió, Franciaország, Anglia, Jugoszlávia, népköztársaságok) elfogadta a kanadai javaslatot, miszerint:

1. Haladéktalanul tűzszünetet kell elrendelni Egyiptomban.
2. Ki kell vonni a külföldi csapatokat Egyiptom területéről.

13.15: A Szabad Európa Rádió szerint a Biztonsági Tanács 9 szavazattal egy ellenében (Szovjetunió) és egy tartózkodással (Jugoszlávia) elfogadta az amerikai indítványt, amelyben azt javasolják, hogy az összes szovjet csapatot azonnal vonják ki Magyarországról (kétséges).

Ugyane rádió szerint a pécsi rádió felkelésre szólított fel, állítólag Győrött utcai harcok folytak, szovjet ejtőernyősöket dobtak le Almásfüzitőnél, az oroszok Budapesten elfoglalták a Parlamentet és a pályaudvarokat, ahol foglyokat ejtettek.

Közlök velem, hogy Marosán és Horváth Imre is tagjai a Kádár-kormánynak.

A követ nagyon izgatott lesz, amikor a tanácsostól megtudja, hogy a kormány Szolnokon van. Nekem azt telefonálták, hogy Szegeden. A követ meg akar bizonyosodni róla, hogy a kormány valóban valahol vidéken van-e. A nemzetközi jog szerint nem tekintheti magát a kormányhoz akkreditált követnek, mert ugyanezen jog szerint a kormány nem hagyhatja el a fővárost, csak megszállás esetén.

12.52: A vatikáni rádió, amelyre véletlenül találtam rá, a pápa Mindszentynek küldött üdvözlő táviratát ismerteti, valamint a bíboros tegnap elmondott beszédét elemzi(!).

13.45: Pozsony magyarul: A miskolci rádió által közvetített ma reggeli kormánynyilatkozatot olvassák be. A szombathelyi rádióban felolvasott nyilatkozat a reakciót ostromozza, egy kalap alá veszi Kovács Bélát az Esterházyakkal.⁵⁷

14.30: Daninos: Az oroszok legéppuskáztak egy autót, amely az Árpád hídon ment át. Ugyanilyen értesülés Bargès-től a Szabadság híddal kapcsolatban.

16 h: A követ: Az oroszok lövik a várat. Tüzek a bal parton, legalább egy kilométernyi hosszúságban.

16.15: Nyilatkozat Kádár, Münnich, Apró és Kossa aláírásával: Teljes egészében szakítottunk Nagy Imre kormányával, november elseje óta kép-

57. Kovács Béla, a Független Kisgazdapárt egykori főtitkára, a Nagy Imre-kormány államminisztere nyilvánvalóan a demokratikus földreform híve volt szemben Magyarország legnagyobb arisztokrata földbirtokos családjával.

telenek voltunk megakadályozni, hogy a forradalom ellenforradalomra fajuljon. Pártunk több tagját bestiálisan meggyilkolták. A kommunistákra, a nép legjobb fiaira támaszkodva, úgy határoztunk, hogy leszámolunk a reakcióval.

16.30: Szombathelyi rádió: Felhívás a vasutasokhoz, akik bátran sztrájkoltak a forradalomért, hogy vegyék fel a munkát, mert a sztrájk most árt a forradalomnak és a kormány tevékenységének.

16.45: A borsodi munkástanács rádiója (Miskolc). Felhívás a lakossághoz: Mindenki őrizze meg a hidegvérét, kerülje a csoportosulást. Munkástanácsunkat elismeri a miskolci szovjet katonai vezetés, szabadon mozoghatunk, székházunkat magyar katonák védik. Senki ne támadja az orosz katonákat.

16.50: Miskolci rádió:

1. Felhívás a katonákhoz és a tisztekhez: Haladéktalanul és egyenruhában jelentkezzenek volt feletteseiknél laktanyáikban.

2. Felhívás a rendőrökhöz és tisztjeikhez: Haladéktalanul jelentkezzenek a Rudas utcai laktanyában.

3. Felhívás a fegyveres civilekhez: Haladéktalanul adják le fegyvereiket a Rudas utcai laktanyában.

4. Felhívás a pékekhez: Vegyék fel a munkát.

17 h: Szombathelyi rádió: Felhívás számos testülethez, hogy vegyék fel a munkát.

17.05: Szombathely újra felolvassa a kormány nyilatkozatát és programját.

17.30: A miskolci rádió, mint 16.45 kor, ismét nyugalomra szólít fel.

17.30: Egy keletnémet rádióadó: A szovjet kormány visszavonta csapatait Magyarországról. A reakció sötét erői felütötték a fejüket, és kihasználták a helyzetet, Nagy [Imre] pedig képtelen volt visszaszorítani őket. A Szovjetunió visszaküldte csapatait Magyarországra, hogy biztosítsa a szocializmus fennmaradását, függetlensége egyedüli zálogát (a Pravda cikke, amit a Marseillaise követ).

17.45: Szombathelyi (talán a miskolci) rádió: A katonai parancsnokság utasítása a munka azonnali megkezdésére.

18.20: Két szovjet tank – nem az első ma reggel óta – a Kossuth Lajos utcán vonulva a levegőbe lövöldöz.

Egész nap: a távolban elszórtan ágyúzás, a környéken néhány becsapódás, a közelben sortüzek, lövöldözés, gránátrobbanások.

Ma reggel a követ és a tanácsos összekülönböztek miattam. Az előbbi eleinte győzködött, hogy menjek Bécsbe, majd arra kért, hogy maradjak az Intézet közelében, vagyis otthon, az utóbbi azt akarta, hogy menjek a követségre.

40 menekült a követségen. Mindenféle nemzetiségű újságírók.

18.25: 1. Miskolc délutáni felhívásait ismétli.

2. A béreket csak a munkahelyeken fizetik; felhívás a mezőgazdasági munkásokhoz, hogy vegyék fel a munkát (Szombathely).

18.30: A belgrádi rádió kommentárja a Nagy [Imre] gyengeségéből adódó valódi reakciós veszélyt hangsúlyozza. De Rákosi és Gerő bűneit sem hagyják szó nélkül; ők és klikkjük súlyos hibákat követtek el, és bűn volna az ifjúságot azért vádolni, mert fellázadt.

Több fegyveres csoport ment át Jugoszláviába, ahol a nemzetközi jognak megfelelően helyezték el őket.

Más kommentárok: a reakciók (csendőrök, nyilaskeresztesek) gyilkosságokat követtek el, könyveket égettek; szükség volt a megfélemezésükre, mert Közép-Európa népei számára nincs függetlenség a szocializmuson kívül. De Kádár demokratikus ígéreteket tett, amiket meg kell tartani, megvalósításuk pedig, miközben lehetővé teszi a szocializmus kiteljesedését Magyarországon, módot ad majd az orosz csapatok távozásának felvetésére a teljes függetlenség elérésének érdekében. Az orosz csapatok beavatkozása ellentétes a jugoszláv elvekkel, de figyelembe véve a reakciós veszélyt, szükség volt rá. Tekintettel Egyiptomban tanúsított magatartásukra, sem a franciák, sem az angolok nem ítélezhetnek.

19 h: A szomszéd házat találat éri. Iszonyú üvegcsörömpölés. A vilány kialszik az utcában.

19.10: Kéthly Anna New Yorkba megy. Svájcban sürgősséggel összeül a Szövetségi Tanács.

19.30: A Szabolcs-Szatmár Megyei Forradalmi Bizottság rádiója: A bizottság azt kéri a megyei munkástanácsoktól, hogy tartsák tiszteletben az október 23-i követeléseket. Ez a forradalmi bizottság, amely már Nagy [Imre] bukása előtt is működött, a neve miatt, meg ahogy megkülönbözteti magát a munkástanácsoktól – ez utóbbit, mint elnevezést, ma reggeltől vették használatba például Miskolcon – mintha megrekedt volna a forradalom kezdeti szakaszánál, még mielőtt a „reakciós szélsőség” megjelent volna, és a jelenlegi (Kádár-) kormánytól komolyan azt várja, hogy megvalósítsa elődje ígéreteit, különösen az oroszok távozására vonatkozót. De mi van a szabad választásokkal, amit Nagy [Imre] megígért, Kádár viszont meg sem említett?

20 h: Párizsi hangos újság.

– A szovjet harckocsik eltapossák a magyar nemzeti felkelést.

– A Biztonsági Tanácsban az elmúlt éjszaka 9 szavazattal 1 ellenszavazattal (Szovjetunió) és 1 tartózkodással (Jugoszlávia) elfogadták azt

az indítványt, hogy a magyar kérdést újra vitára bocsássák. Ez ellen a Szovjetunió vétót jelentett be. Az amerikai küldött erre azt a javaslatot tette a szavazóknak, hogy hívják össze a közgyűlés rendkívüli ülését, ezt 1 (Szovjetunió) ellenében 10-en (tehát Jugoszlávia is) megszavazták. Az ülés 22 h-kor kezdődik.

- A Közel-Keleten az ENSZ határozata ellenére a franciák és a britek folytatják az egyiptomi katonai objektumok bombázását, és Izrael elutasítja, hogy ENSZ-ellenőrzés alá vonják a Sinai-félszigetet.

- A Nagy-kormány utolsó üzenete eljutott a brit nagykövetségre. Jelezték, hogy az oroszok felszólították őket, adják meg magukat, különben bombázni fogják Budapestet.

- Nagy [Imre] az oroszok foglya.

- Budapesten továbbra is ellenállnak a Kilián (Mária Terézia) lak-tanyában és bizonyos üzemekben, amelyekben a munkások elbarikádozták magukat. Harcok folynak vidéken, különösen Győrött.

- 13.30-kor a moszkvai rádió győzelmi jelentést sugárzott, amelyben közölte, hogy szétzúzták az ellenforradalmi erőket, és azok a „bandák”, amelyek egyes közigazgatási épületekben torlaszolták el magukat, megadásra kényszerültek.

- Christian Pineau a magyar nép hősiességét magasztalta, és fájlalta, hogy némely hatalmak az utóbbi napok vitái során az ENSZ-ben inkább egy egyiptomi diktátor tekintélyét segítették megmenteni, mintsem hogy a magyar népnek segítették volna a szabadságért vívott elkeseredett harcában.

- Nagy Ferenc táviratozott az ENSZ-nek, hogy rendeljen el tűzszünetet Magyarországon.

- Hatalmas tiltakozó és szolidaritási mozgalmak világszerte. A rendőrségnek be kell avatkoznia Hágában és Koppenhágában. Melbourne-ben attól tartanak, hogy a szovjet csapatot, amelyik részt vesz az olimpián, bántalmazni fogják. Párizsban az Orsay pályaudvar adománygyűjtő központtá alakult át.

- Jean Cassou⁵⁸ többek közt közbenjárt Titónál, hogy vállaljon közvetítést, de a párizsi rádió szerint a belgrádi rádió kommentárja (lásd fent, 18.30-kor) ebben a vonatkozásban nem sok reményre jogosít fel, Jugoszlávia támogatja a Kádár-kormányt. (Vitatható vélemény: Belgrád álláspontja árnyaltabb.)

20 h: Moszkvai rádió. Szoboljev beszámolója a Biztonsági Tanácsban:

58. Jean Cassou: muzeológus, művészettörténész, 1956-ban a francia írószövetség elnöke, a párizsi Modern Művészetek Múzeumának igazgatója.

fehérterror, amit a nyugatiak, főként az amerikaiak bátorítanak, és amit előre kiterveltek tapasztalt horthysta tisztek részvételével. A győri és miskolci rádióadó berendezéseit amerikai teherautók szállították. Felfegyverzett bandák férkőztek be a Vöröskereszt karavánjaiba. Segíteni kell a magyar népet a sötét erők ellen vívott harcában.

20.45: Párizsi rádió: Eisenhower sürgős üzenete Bulgaryinnak⁵⁹. Tömegek menekülnek Ausztria felé. Az AFP szerint a Kádár-kormány összetétele a Szovjetunió zavarát tanúsítja.

NOVEMBER 5.

7 h: Párizsi rádió. Ma éjjel 1.55-kor Kádár beszélt a budapesti rádióban (amely újra ad közvetítést). Rámutatott a Rákosi–Gerő-klikk bűneire, de legalább annyira Nagy Imre) „gyengeségére” is. (Ez a jugoszláv elmélet.) A budapesti rádió állítólag bejelentette, hogy Gerőt kivégezték.⁶⁰

Angol–francia partraszállás Egyiptomban: továbbra is késik, továbbra is fenyeget. Az egyiptomiak Kairó körül vonják össze csapataikat.

Pineau és Bouges-Maunoury az éjszaka közepén visszatértek Londonból. Úgy tűnik, hogy az ENSZ álláspontja semmit se változtat az angol–francia elhatározásokon.

A Szovjetunió tiltakozó jegyzéket nyújtott át Franciaországnak (és feltételezem, Angliának) az egyiptomi partok blokádja ellen.

Izrael újabb és újabb békeajánlatokat tesz Egyiptomnak.

A francia sajtó (kivéve a kommunista) egyöntetűen kiáll a magyar ügyért.

8.30: Két harckocsi a levegőbe lövöldözve halad végig a Kossuth [Lajos] utcán. A mellettem lévő házba aknavető-lövedék csapódik.

9 h: M. Quioc a telefonnál. Ma kora reggel a felkelők elfoglalták a követséggel szomszédos házat. Felhúzták a francia zászlót, és ekkor a felkelők nagyon tapintatosan visszavonultak.

9.05: Mérsékelt hangú kommentár a budapesti rádióban. Ebben nagyjából megerősítik, hogy a jelenlegi kormány a végrehajtás némely körülményét leszámítva magára vállalja az előző kormány ígéreteit.

9.20: Dr. Z. szerint, aki a Krisztina postával szemben lakik, ahol a telefonközpont van, az épület tetejét felkelők foglalták el, s innen lőnek a szov-

59. Nyikolaj Alexandrovics Bulgaryin: szovjet miniszterelnök

60. Lásd a 30. sz. jegyzetet.

jet páncélosokra, amelyek lentről válaszolnak. Ebben a körzetben, mintegy 200 méternyire a követi rezidenciától⁶¹ igen heves harcok folynak.

9.25: A budapesti rádió a magyarországi szovjet katonai erők főparancsnokságának felhívását közvetíti: Mi is, akárcsak önök, parasztok, munkások és értelmiségiek vagyunk. Nem akarjuk elfoglalni az önök országát, a miénk elég nagy. Az önök kormányának hívására avatkoztunk be. Nagy [Imre] kormánya felbomlott, teljes a zűrzavar. Mi szeretjük és tiszteljük a szabadságáért annyira rajongó magyar népet, azért jöttünk, hogy segítsünk neki megvédeni függetlenségét az ellenforradalmi agresszorokkal szemben. Magyarok, ne higgyetek azoknak, akik minket rágalmaznak. Katonák, tisztek, magyarok, segítsenek nekünk feladatunk elvégzésében.

9.45: A budapesti rádió szerint különbséget kell tenni a sztálinizmus hibáinak kiküszöbölése között – amit a forradalom előtti kormány túl lassan teljesített, a jelenlegi kormány viszont annál energikusabban akar végigvinni –, és a szovjet csapatok magyarországi jelenlétéből adódó kényes probléma között. A beavatkozásra szükség volt, mert a Nemzetőrség, még ha nagy részben munkásokból állt is, és jó szándékkal volt is tele, képtelennek mutatkozott arra, hogy megállítsa az ellenforradalmi előretörést.

Emlékeztető: Az ENSZ rendkívüli közgyűlése ma reggel 50 szavazattal 8 ellenében (szovjet tábor), 15 tartózkodás mellett (arab és ázsiai országok, Jugoszlávia, Finnország) elfogadta azt az amerikai indítványt, amely a következőket kéri Magyarországnak:

1. Azonnali tűzszünet.
2. A szovjet csapatok kivonása.
3. Egy ENSZ-vizsgálóbizottság kiküldése.
4. Szabad választások az ENSZ ellenőrzése mellett.

10.30: Tegnap Prága, Pozsony, Moszkva fasisztának értékelte Nagy Imrét. Budapest, egyebek mellett, most beéri annyival, hogy a Nagy-kormány gyengeségéről beszéljen. Tegnap Moszkva bejelentette, hogy a rend helyreállt, ma a parancsnokság azt állítja, hogy teljes a zűrzavar. (9.25)

11.30: Nagyon élénk ágyúzás.

12.15: Változatlan erősséggel folytatódik az ágyúzás. Bargès telefonál: A házmester gyerekei most jöttek vissza a Móricz Zsigmond körtérről, amelyet a magyar csapatok és páncélosok tartanak kézben. A harc közöt-

61. A Moszkva ill. Széna téren.

tük és a Szabadság híd budai hídfőjét, a Gellért Szálló előtti teret elfoglaló szovjet csapatok között folyt.

12.25: A budapesti rádió közleménye:

A magyar nép véres forradalommal kivívta szabadságát. Minden követelése teljesült. A munkások és parasztok megnyugodva visszavonultak, de ekkor kezdődött a tömegek félrevezetése: a városokban és egyes falvakban megindult a fehérterror, ami nem szerepelt a forradalom programjában. Egyébként nem kell általánosítani. A kormány nem akarja védeni a volt vezetőket, például a volt szövetkezeti elnököket, akiket a nép utált és elűldözött. A forradalom, amikor ezt tette, helyesen járt el; a kormány elhatárolja magát a joggal népszerűtlen vezetők-től. A pártot nem terheli felelősség az ő üzelveikért. Az új kormányprogram célja az, hogy megvédje a nép érdekeit és a nemzeti függetlenséget, hogy a jogegyen-lőség elve alapján szoros barátságot építsen ki a külfölddel. A munkástanácsok meglegedésre szolgálnak, ezért megmaradnak. A parasztság utálta a kollektivizálást, az tehát nem marad meg. A kiskereskedők, kisiparosok, maszekok támogatást fognak kapni. Ha a rend és nyugalom egyszer s mindenkorra helyreáll, a kormány tárgyalásokat fog kezdeni annak érdekében, hogy a szovjet csapatok távozzanak. De higgadtan kell cselekednünk, józanul. Folytatni kell a megkezdett utat, de nem szabad semmit sem elsietni. A szovjet csapatok csak akkor hagyják el az országot, ha a rend már teljesen helyreállt.

12.45: Nagyon erős ágyúzás a közelemben. Harckocsik sorjáznak végig a Kossuth Lajos utcán, és közben lőnek. A szomszédok szerint a Tiszti Házat⁶² támadják, ahol már korábban ellenállási fészkek alakult ki.

13 h: Mme Halkó: az ő oldalukon, a szomszédok szerint, az oroszok az Ezredes utcai laktanyában szervezett ellenállási gócot támadják.

Ma: Egyetlen felhívás sincs a munka felvételére.

Ma: Az egész ország utálja az oroszokat, mert úgy tettek, mintha visszavonultak volna, holott 4-én reggel támadást indítottak, miközben folytak a tárgyalások. Maléter, a honvédelmi miniszter és egyúttal a magyar küldöttség vezetőjének letartóztatása, árulás. Október 31-i jegyzeteim (lásd a magyar–szovjet kapcsolatok pszichológiájáról szóló passzust) teljesen érvényüket veszítették.

13.45: Telefonálok Mme Chéreau-nak, Christine jól van. A gyerekek a pincében vannak, ahol egy társaságunkbeli idős hölgy felügyelete alatt játszanak. A követségre 41 újságíró menekült: 12 osztrák, 8 német, 7 francia, 5 holland. Dél óta nincs egy falat kenyérük se. Madame Chéreaunak csak egy kenyere van, amit a gyerekeknek tett félre.

62. A Tiszti Ház a Váci utca és a Duna utca sarkán állt.

Emlékeztető: Párizs ma reggeli híre szerint Mikojan és köre kegyvesztett lett Moszkvában. M. Paul-Boncour viszont azt gondolja, hogy Mikojan becsapta a magyarokat, elhitetve velük, hogy kormánya beleegyezett csapatai kivonásába.

15 h: Az a hír terjedt el, hogy a várost 17-kor légi bombázás sújtja. M. Quioc ez ügyben telefonál.

15 óra tájban: Az erkélyemről látom, hogy a Kossuth Lajos utcában egy házat találat ért.

15.45: A közvetlen közelemben több becsapódás. Hallom, amint a harckocsik vonulnak és lőnek a Kossuth Lajos utcában.

15.55: Bombatalálat éri a szomszéd házat, azt, amelyikről 15 óra tájban beszéltem.

16 h: Kádár János nyilatkozata a rádióban, miközben a házunk körül egyre-másra hullanak az aknák. A kirakatok csörömpölése, a lövöldöző és vonuló harckocsik zavarnak a rádióhallgatásban. Kádár semmi újat nem mond: megmagyarázza, miért alakította kormányát, üt egyet jobbra (reakcióso), üt egyet balra (Rákosi), mindenféle felhívást tesz közzé, ígéri, hogy Magyarország szuverén lesz, hogy megóvják a szocializmust, hogy amnesztiát kapnak mindazok, akik részt vettek a forradalomban, hogy a nemzetközi kapcsolatok a jogegyenlőségen fognak alapulni, hogy az élet-színvonal emelkedik stb. stb. A beszédből csak a kormány pontos összetételét jegyzem meg:

Kádár János miniszterelnök, Münnich Ferenc a fegyveres erőkért és a közbiztonságért felelős miniszterelnök-helyettes, Marosán György állam-miniszter, Horváth Imre külügy, Dögei Imre mezőgazdaság, Apró Antal ipar, Rónai Sándor, kereskedelem, Kossa István pénzügy.

A többi tárcát utólag a pártönkízüliek és más pártok tagjai közt osztják majd szét.

Kétlem, hogy a lakók a környékemen, különösen azok, akik nem a pincékben, hanem fontos helyeken tartózkodnak, komolyan vennék ezt a beszédet: az újjáépítésről szól, miközben az oroszok romba döntik Budapestet.

Kádár hangneméből ítélve az a benyomásom, hogy nem szabadon beszélt.

16.30: Négy szovjet harckocsi dübörög végig a Kossuth Lajos utcán. Az első kettő több száz méter villamos felsővezetékét vontat.

Egész délután: A budapesti rádió csak könnyűzenét sugároz, dzsesszt, tánczenét. Nincs se híradás, se meteorológia, se pontos idő.

17.40: Budapesti rádió. A szolnoki forradalmi tanács felhívást intéz a

megye lakosaihoz: Vegyétek fel a munkát a haza, a családjaitok és a szocializmus törvényessége érdekében! Kezddjétek hozzá az őszi munkákhoz!

18 h: A Kossuth Lajos utcán tankok mennek, és azzal szórakoznak, hogy maguk elé lönek.

18.10: M. Quioc azt mondja a telefonba, „oka van azt gondolni”, hogy Kádár nem szabadon beszélt.

18.30: Daninos telefonál, hogy most hívták fel a jugoszláv követségről az indiai diplomáciai ügyvivőt, aki a Margit-szigeti szállóban lakik. Az említett követség titkárát megölték diplomáciai kocsijában: egy szovjet harckocsi tüzet nyitott rá.

18.45: Daninos telefonál, hogy a szállodától megvonták a vizet, a gázt és a villanyt.

18.50: A követség volt portása, Becski, aki azonban még ott lakik, megsebesült a lábán, amikor kenyérért ment.

18.45: Belgrádi rádió: A prágai rádió szerint rend és nyugalom uralkodik Budapesten, az egész ország felsorakozik a kormány mögé, amelynek programját lelkesen vitatják a városokban és falvakban egyaránt.

19 h: Daninos újra telefonál azután, hogy találkozott a jugoszláv követség egyik munkatársával, aki nemrég érkezett meg a szállodába. A titkárt az irodájában ölte meg egy belövés, két autót pedig felgyújtottak a követség előtt.

19.10: Ágyúzás a Nyugati pályaudvar tájékán. Piros [jelző-] rakéták.

19.25: Dr. F. közli, hogy a Déli pályaudvartól nyugatra dühöng a harc. A felkelők felkeresték őt, és biztosították, hogy az utolsó töltényig küzdeni fognak.

20 h: A párizsi rádió és a BBC összefoglalója németül: Port-Saidban a sikeres brit-francia ejtőernyős akció után tűzszünetet rendeltek el, mivel a helyi parancsnok kijelentette, hogy kész tárgyalni a megadásról. Az egyiptomiak elsüllyesztettek három új hajót a csatornán, de London azt állítja, hogy a brit-francia erők minden technikai eszközzel rendelkeznek, hogy gyorsan helyreállítsák a hajózást.

Eisenhower üzenetére, amely, ha jól értettem, Magyarországot érintette, Bulgaryin egy Egyiptomra vonatkozó választ adott: Washingtonnak és Moszkvának egy ebben a térségben azonnal végrehajtandó, összehangolt akcióban kell megegyezniük, különben az ENSZ elveszti minden tekintélyét.

Sepilov szerint (üzenet az ENSZ-nek) a szovjetek készek katonai segítséget nyújtani Egyiptomnak. A franciák és angolok készek leállítani a hadműveleteket, ha Izrael és Egyiptom béketárgyalásokba kezd.

Kevéssé valószínű, hogy Szíria és Jordánia hadat üzen Izraelnek.

Nehru párhuzamot vont a magyarországi és az egyiptomi események között, mondván, hogy itt is ott is elítélendő gyarmatosítási törekvésekről van szó.

A párizsi rádió szerint az ellenállást gyakorlatilag szétzúzták, a Magyarországra küldött orosz hadtestek száma 19.

Az RTF bécsi tudósítója a „sötétségbe borult Magyarországról” beszél. Sopronban a csak részben felfegyverzett egyetemisták 10 órán át feltartóztatták az orosz előretörést. Pécsen nagyjából elfoglalták az oroszok, de a magyarok elszántan védik az urániumbányákat.

Kéthly Anna New Yorkba érkezett és az USA „erkölcsi támogatását” kéri.

A Bourbon-palotában holnap három interpelláció lesz Magyarországról, René Duchet-é, Bernard Lafayé, Tixier-Vignancourt-é. Az SFIO⁶³ felhívást intézett a kommunista munkásokhoz. Az FO⁶⁴ azzal a felhívással fordult a munkásokhoz, hogy függesszék fel a munkát holnapután, szerdán, tiltakozásul a szovjet agresszió ellen.

A párizsi városháza előtt a zászló félárbocon, a városi tanács tízmillió frankos segílyt szavazott meg Magyarországnak.

Nyugat-Berlinben diáktüntetések.

Rotterdamban a dokkmunkások megtagadták a szovjet hajók kirakodását.

Egy Norvégiába készülõ szovjet delegáció útját lemondták a norvégok.

M. Gérard Jaquet tájékoztatási államtitkár-helyettes azzal a kéréssel fordult a Külügyminisztériumhoz, hogy a budapesti francia követségre menekült francia újságírók mihamarabb visszatérhessenek hazájukba.

Aurès⁶⁵ egyik ellenállási csoportjának vezetője megadta magát.

Kilátásba helyezték, hogy Franciaország és Tunézia újra felveszi egymással a diplomáciai kapcsolatot.

20.45: Bargès jelenti, hogy az oroszok újra támadást intéztek a Móríc Zsigmond körtemi ellenállási tûzfészek ellen, amelyet a magyar hadsereg és páncélosok szerveztek meg. Úgy tûnik, az oroszok a Gellért-hegy tetejérõl lövik a pesti rakpart Szabadság híd és Erzsébet híd közötti szakaszán tartózkodó magyar katonai erõket.

A Váci és Galamb utcában nincs világítás.

63. SFIO, Section Française de l'Internationale Ouvrière = A Munkásinternacionálé Francia Szekciója, a francia szocialista párt elnevezése 1905 és 1969 között

64. FO, Force Ouvrière = Munkáserõ, szocialista befolyás alatt álló szakszervezeti szövetség

65. Hegység Algériában

NOVEMBER 6.

7 h: Párizsi rádió:

1. Közel-Kelet. 4 szavazattal 3 (Szovjetunió, Irán, Jugoszlávia) ellenében a Biztonsági Tanács elutasította, hogy Egyiptomnak szovjet–amerikai katonai és műszaki segítséget nyújtsanak (szovjet javaslat). Eszerint az USA és a Szovjetunió az Egyesült Nemzetek nevében járna el, hogy elfogadtassa az ENSZ döntését, amit Franciaország, Nagy-Britannia és Izrael semmibe vesz.

Ugyanerre a javaslatra, amit Bulgaryin Eisenhowernek küldött üzenete tartalmazott, utóbbi azonnal nemleges választ adott.

Tegnap a Szovjetunió egy „elég fenyegető” jegyzéket küldött Franciaországnak, Angliának és Izraelnek.

Izrael ma reggel tűzszünetet rendelt el csapatainál. Tudni vélik, hogy Izrael beérné területi kedvezményekkel, elsősorban Gázával.

Ezzel szemben, Port-Said feladása miatt, a tárgyalások megszakadtak, és a francia–brit erők felújították a harcokat ebben az övezetben.

2. Magyarország. Tegnap 23.45-kor a budapesti rádió beismerte, hogy nem minden „ellenforradalmi erő” adta meg magát. Ugyancsak közvetítette Kádár gazdasági segítséget kérő felhívását a szocialista tömb országaihoz. Rögtön ezután ismertették a Szovjetunió igenlő válaszát.

Elfoglaltak egy szabad magyar rádióadót, amely közölte, hogy a magyar ellenállás gyengül, és külföldi katonai segítségre van szüksége.

Pakisztán jegyzéket juttatott el a Szovjetuniónak, amelyben kéri, hagyja Magyarországot szabadon dönteni sorsáról.

A pápa tegnap közzétett enciklikájában elítélte a magyarországi szovjet beavatkozást.

8 h: Látogatás az Intézetben, amely semmilyen kárt sem szenvedett. A ház lakói a mi pincénkbe telepedtek be, miután kirámolták belőle a tűzifánk jelentős részét.

8.45: Budapesti rádió: hosszú felsorolás arról, mit fog a Szovjetunió majd Magyarországra szállítani.

A Francia Kommunista Párt kijelentette, hogy Nagy Imre fasiszta, és a Szovjetunió nem tehetett mást, mint hogy beavatkozott.

9.45: Először a követ, majd rögtön utána M. Quioc telefonál. Az egyikük azért, mert a Duna Szállodát ágyútűz alá vették, a másikuk azért, mert házát jókora találat érte. A szállodában, ha igaz, négy francia újságíró tartózkodik. Odamegyek, hogy, amennyiben szükség van rá, hazahozzam honfitársaimat. Az utcák siralmas látványt nyújtanak. A nap-

sütésben és a hideg szélben az éhségtől hajtva, vagy mert vásárolni akarnak, kis csoportok – amelyek a géppuskatűzre vagy gránátrobbanásra azonnal szétrebbennek, a kapualjakban keresve menedéket – rohangálnak a tátongó kirakatok előtt. Tíz-tizenöt perces út, míg megérkezem a Duna Szállodába, ahová csak nagy nehezen jutok be. A vendégek a hallban gyűltek össze, s éppen teát vagy kávét iszogatnak. Megismerkedem a három francia újságíróval, M. Teillet-vel, Sedouy-val és Geoffre-ral. A negyedik honfitárs nő, Mme Orban. Az urak közlik, hogy a szállodát mindeddig egyetlen találat sem érte, de még gránát sem, s hogy ők nagyon jól megvannak itt. Abban a pillanatban, amikor kilépek a szállodából, látom, hogy jön egy szovjet motoros járőr. Beállok a kapualjba, s hagyom elmenni.

Útközben hazafelé, a Galamb utcában benézek az Alliance Française-be, mert a könyvtárosunk, Mme Birkás, valószínűleg lemenekült a pincébe, tegnap ugyanis hiába hívtam, nem felelt a telefonja. És valóban ott találom, a zsúfolásig tele pincében. November 4-én reggel üzent nekem M. Bargèsszel, arra kért, menjek érte autóval, s költöztessem át a követségre. Én erre azt válaszoltam, hogy 1. nincs autóm; 2. a követ arra kért, hogy maradjak a helyemen, és gyűjtsem az információkat; 3. forduljon a konzulátushoz.

Mme Birkás valószínűleg a sorsa iránti teljes érdektelenségnek vette szavaimat, mert igen mogorván fogadott. Szememre hányta, hogy semmit sem tettem érte, hogy leráztam őt stb. Nem veszem fel a kesztyűt, és mondom neki, hogy hívjon fel, ha élelmiszerre van szüksége. Mire azt válaszolja, hogy nem tudja a telefonszámom, de nem is tart rá igényt, hogy tudja.

Hazaindulok. Éppen az Apponyi téren megyek át, amikor az Astoria felől érkező géppuskasorozat pánikot kelt a gyér számú járókelő körében.

10.45: Bargès telefonál. Úgy tudja, hogy a magyarok még tartják a Petőfi hidat és a Móricz Zsigmond körteret, s hogy az oroszok a Gellérthegyről lövik őket. Arra kérem, hogy telefonáljon a nevemben az Intézet magyar személyzetének, már akinek van telefonja, s érdeklődj meg, nincs-e sürgősen szükségük ennivalóra.

11.25: Bargès hív, jó hírek Mme Battáról, Mme Zsákról és Szekeresről (mindannyian az Intézet alkalmazottai).

A Móricz Zsigmond körtér környéke romokban hever.

A Váci utca házait átkutatta az orosz katonai rendőrség.

12 h: A budapesti rádió a 8.45-ös híreket ismétli, kitér a Közel-Keletre, nem mond semmit az ENSZ határozataival, a Magyarországot érintő

szavazással kapcsolatban, kommentár nélkül közli, hogy Kéthly Anna megérkezett New Yorkba, ahol fogadta a polgármester és a kormányzó.

12.15: Bargès telefonál: Nem aludt az éjszaka. A Bartók Béla út és a Móricz Zsigmond körtér az oroszok kezén van.

13 h: A budapesti rádió, amely többé nem nevezi magát Szabad Kossuth Rádiónak, csupán Kossuth rádiónak, először mondja be a pontos időt, de a 12 órakor 13 órára ígért hírműsor helyett személyes üzeneteket közvetít, amik valószínűleg pusztá koholmányok. Fontos közleményeket hirdetnek 15 órára.

Egész nap: Repülők, tankok, ágyúk vonulnak.

13.30: Egy oroszul tudó nyugdíjas ezredes ma reggel át akart menni Pestre az egyik hídon. Egy tiszt udvariasan megkérte, hogy forduljon vissza, és azt mondta neki, hogy az orosz csapatok nagyon szigorú parancsot kaptak, hogy ne lőjenek civilekre.

13.35: Egy barátunk, aki a Citadellánál lakik, megtelefonálja, hogy az egyetemista kollégiumok továbbra is ellenállnak. Tegnap és ma éjjel ágyúval lőtték a Citadellát, de egyetlen orosz katona sem mutatkozott.

13.50: A követ szerint a Gellért-hegyet nagy kaliberű ágyúkkal lövik. Feltételezése szerint, csak az oroszok rendelkeznek nehéztüzérséggel, következésképp a magyarok tartják kezükben a hegyet, és nem az oroszok, ahogy Bargès állítja.

15 h: A Kossuth rádióban felolvassák a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottságának felhívását. A párt történelme legnehezebb óráit éli. Minden erejét össze kell szednie, hogy megküzdjön a reakcióval, biztosítsa a munkások és parasztok győzelmét, a további demokratizálást, a függetlenség kivívását és a szocialista rendet. Hogy a párt növelje erejét, szakítania kell Rákosi klikkjével, amely visszaélt a tömegek bizalmával, de szakítania kell Nagy és Losonczy klikkjével is, amely sovinizmusba süllyedt. A pártot új nevének – Magyar Szocialista Munkáspárt – megfelelően szervezzük újjá. Elveink, a marxizmus-leninizmus, a munkások és parasztok szövetsége, az internacionalista elveknek megfelelő igazi hazafiság stb. stb. megingathatatlanok. Legfőbb célkitűzésünk az ellenség felszámolása. Mindenki sorakozzék fel a kormány mögé: kommunisták, munkástanácsok, Hazafias Népfront, szakszervezetek, ifjúság, sőt a nem kommunisták is. Párttagok, jelentkezzetek! stb. Legyen baráti a kapcsolatunk a szovjet katonákkal. Elvtársak, a helyzet súlyos, de a párt legyőzhetetlen, és ha összefogunk, kilábalunk a bajból. Munkára, harcra mindig készen!

16 h: Diplomata- és újságíró-karavánokról beszélnek, amiket orosz segítséggel szerveznek.

17 h: A budapesti rádió hírműsora: Szegeden, Szolnokon, Cegléden, Kecskeméten nyugalom és rend uralkodik, felvették a munkát, a lakosság lelkesen vitatja a kormány programját, és csatlakozik hozzá.

Hivatalos közlemény: Mivel a jelenlegi körülmények között a munka felvétele a legsürgősebb feladat, november 7. nem lesz ünnepnap.

Sajtószerle: A Pravda szerint Magyarország hajszál híján a reakció martaléka lett, de a Kádár-kormány mögött álló igazi demokraták összefogásának köszönhetően a helyzet egyre javul. Ha visszatér a rend, megkezdődnek a tárgyalások a szovjet csapatok kivonásáról.

Egy kínai újság szerint Nagy Imre hibájából Magyarországon teljes a káosz. Nagy Ferenc Bécsbe érkezve mindent megtett, hogy Amerika befolyását a reakcióval szövetkezve kiterjessze Budapestre.⁶⁶ Egészen egyszerűen a Horthy-rezsim visszatéréséhez asszisztáltak. Helytelen Lengyelországot és Magyarországot egy kalap alá venni, mert Lengyelország hú maradt a Varsói Szerződéshez. A magyarországi anarchia megkövetelte a szovjet katonai beavatkozást.

18 h: Két földalatti rádióadót jelentenek: 1. Egy magát rajkistának és titoistának nevező rádiót, amely elkötelezett a szocializmusnak, de ellensége a szovjet imperializmusnak. 2. A Rákóczi rádiót, amely katonai jellegű, és amelynek adásait a Szabad Európa Rádió továbbítja.

18.30: Egy szomszédnak telefonál a Ráday utcában lakó rokona. Az egyetemi diákkörökben egytől-egyig proletár származású kollégistái annak a háznak a lakói, amelyben a rokon lakik, a pincébe telepítették, ők maguk pedig elbarikádozták magukat a felső emeleteken, azzal a feltett és kinyilvánított szándékkal, hogy az utolsó töltényig harcolni fognak.

Ugyanígy határozott az a honvédségtől átvett két szabadságharcos, akik ma reggel betértek a házba egy teára.

19 h: Bécsi rádió: Az egész országban nagyon zavaros a helyzet. Heves ellenállás Budapesten. Elkeseredett harc a Gellért [Szálló] közelében. Hegyeshalomnál a magyar határőrök megtagadták, hogy átadják fegyvereiket az oroszoknak.

19.25: Kihalt utcák. A lövöldözés egy ideje abbamaradt. Teljes a nyugalom. A házunkban több lakó is nélkülözi a lisztet és kenyeret.

20 h: Párizsi rádió:

1. Közel-Kelet: Az Egyesült Nemzetek titkársága memorandumának átvételét elismerve Franciaország és Anglia egy 19 órakor nyilvánosságra hozott dokumentumban kijelenti:

66. Vö. az október 30-i bécsi naplójegyzettel (63–64. old.).

– mivel úgy tűnik, Egyiptom és Izrael véget kíván vetni a kölcsönös ellenségeskedésnek, Franciaország és Anglia lényegében elérte legfőbb célját, és kész felfüggeszteni a háborúskodást;

– a csatorna berendezéseit mindemellett a francia–brit katonai erőknek kell megfelelő állapotba hozni, ők rendelkeznek ugyanis alkalmas felszereléssel;

– a Biztonsági Tanácsot sürgősen össze kell hívni, mert intézkednie kell a végleges tűzszünetről, és meg kell tárgyalnia a közel-keleti kérdések rendezését;

– a francia–brit erők hajnali egy órától betartják a tűzszünetet, kivéve, ha megtámadják őket.

Eközben folytatódik a partraszállás. Port-Saidot körülzárták, Port-Fouadot elfoglalták, és a francia–brit erők úgy tervezik, hogy hajnali egy óra előtt Ismailiában lesznek.

Ma éjszaka összeül a rendkívüli közgyűlés, hogy megvitassa egy olyan nemzetközi katonai alakulat létrehozását, amely a csatorna övezetében a rend biztosítására lenne hivatva. Franciaország egyetért ezzel.

Kommentár: A történetekben a nyugati szövetségesek közeledésének és annak a zavarodottságnak az eredményét kell látni, amelyet a tegnapi szovjet diplomáciai offenzíva váltott ki a latin-amerikai, sőt az arab országokból.

2. Magyarország. A belgrádi Associated Press szerint Budapest-szerte dühöng a csata. Asszonyok robbantanak harckocsikat benzines-palackokkal, és az ablakokból lövik a szovjet gyalogságot.

A szovjet ellenőrzés alatt álló pécsi és miskolci rádió ma reggel ultimátumot intézett az ellenálló magyar csapatokhoz. A Rákóczi rádió fegyveres ejtőernyős erősítést és gyógyszereket kér, és bejelenti, hogy az utolsó emberig kitartanak a harcban. Egy másik „szabad” rádió azt tanácsolja az üldözött katonáknak és szabadságharcosoknak, hogy rejtsek el fegyvereiket. Megerősítik a Hegyeshalom ötven határőréhez intézett ultimátumot: vezetőjük azt nyilatkozta a határállomáson tartózkodó újságíróknak, hogy röviddel a határidő lejárta előtt átmegy Ausztriába az embereivel, hogy elkerüljék a Nickelsdorfot fenyegető tűzérési támadást. Az Ausztriába érkező menekültek szerint az oroszok Budapesten számos rögtönítéleten alapuló kivégzést hajtanak végre.

A francia írók kiáltványa, Vercors, Simone de Beauvoir és Roger Vaillant aláírásával, tiltakozik az ellen, hogy a Szovjetunió harckocsikat és repülőket vet be.

Mindenütt tiltakozások. Az anvers-i dokkmunkások követik a rotterdamiakat. A holland parlamenti képviselők közlik, hogy nem mennek

el holnap a szovjet követség fogadására, amelyet a Szovjetunió nemzeti ünnepe tiszteletére adnak stb.

15 órakor a Bourbon-palotában Le Troquer tiszteletadása, amelyhez csatlakozik Christian Pineau. Magyarbarát indítványok szavazása: 430:150 ellenében a Nemzetgyűlésben, 299:13 ellenében a Köztársasági Tanácsban, 161:12 ellenében a Francia Unió Tanácsában.

Számos egyesület, közöttük az „Anciens Évadés Français en Hongrie”⁶⁷, felvonulásra hívja tagjait fekete nyakkendőben holnap 18 órára az Ismeretlen Katona Sírjához.

Azt gondolják, hogy a Magyarországon rekedt francia újságírókat majd kimenekítik.

3. A külügyminiszterek részvételével megtartott kormányfői szintű francia–német megbeszélések Párizsban határozott melegezésre adnak okot.

4. A Francia Kommunista Párt által holnapra a Vél d’Hiverbe⁶⁸ meghirdetett gyűlést betiltotta a rendőrfőnök.

5. Amerika ma választ [elnököt].

NOVEMBER 7.

A nagy októberi forradalom évfordulója, a Szovjetunió állami ünnepe. Az éjszaka viszonylag nyugodt volt. Ebben a pillanatban (12 órakor), amikor e jegyzeteket gépelésre adom, lövedékek hullanak a környéken, és – két, telefonon kapott jelzés szerint – a követségnél és a Duna Margitszigettel szemközt partján, a budai oldalon.

8 h: Párizsi rádió

1. USA – Eisenhower 19 197 000 szavazattal 14 320 000 ellenében az élre került, és így biztosítva van az újraválasztása.

2. Közel-Kelet – A tűzszünet az előírásoknak megfelelően ma éjjel egy órakor életbe lépett. A francia–brit harckocsik túljutottak Ismailián. Egyiptom elfogadja a tűzszünetet, öt feltétellel, amelyek közül az egyik a francia–brit erők kivonása. A csapatok már megkezdtek a csatornában elsüllyesztett hajók kiemelését. India és Ceylon – csatlakozva nyolc másik országhoz – hajlandók részt venni a nemzetközi haderőkben. Az [ENSZ] rendkívüli közgyűlés[ét], amelynek az éjszaka kellett összeülnie, a főtítkár

67. AEFH = Egykori Magyarországi Francia Menekültek [Egyesülete]

68. Vélodrome d’Hiver : párizsi fedett kerékpárverseny pálya

elnapolta 15 óra 30-ra (helyi idő szerint), hogy az ázsiai és arab küldöttségek tanácskozhassanak kormányaikkal. A latin-amerikai delegációk valójában az egyiptomi tűzszünet óta, sőt már korábban – talán a magyarországi események és a szovjet mesterkedés (orosz–amerikai beavatkozás a csatornánál) hatására, elhatárolódtak az ázsiai és arab küldöttségektől. Márpedig ez utóbbiak terveztek a közgyűlés elé terjeszteni egy olyan indítványt, amely követeli

- az izraeli csapatok visszavonulását a régi fegyverszüneti vonalon túlra,
- a francia–brit csapatok távozását.

3. Magyarország – Semmi új, teljes sötétség. Hatalmas tiltakozó és szolidaritási megmozdulások Európában. Egy szabad rádió szerint az oroszok légi bombázással (???) sújtottak kórházakat és Vöröskereszt-létesítményeket.

4. Guy Mollet⁶⁹ válasza Bulgaryinnak. (...) Kétlem, hogy az ön kormánya kellő hitelességgel szánakozhatna az ártatlanul kiontott véren, miközben ugyanennek a kormánynak a ténykedése következtében folyik ártatlan vér Magyarországon. (...) Az ön kormánya, úgy tűnik, félreismeri a csatornaövezetben történő francia–brit beavatkozás jellegét: nem háborús hadműveletekről van szó, hanem egy régió ellenőrzéséről, ahol egy olyan ország miatt állandósult a felfordulás, amelyet több kormány – köztük az öné is – bátorított.

9 h: Bibó István, a november 3-i Nagy-kormány államminisztere csönget az ajtómon borotvátlanul, szakadt kabátban, ám a bátorság és hidegvér gyönyörű egyszerűségével. Átadja nekem proklamációja és kísérőlevele magyar szövegét, melyet szemem láttára ír alá, és arra kér, hogy ezek fordítását juttassam el követségemre és Nagy-Britannia követ-ségére.

A következő magyarázatot adja: November 4-én hajnali négy órakor egy telefonhívás ébresztette, hogy sürgősen menjen a minisztertanácsba – az új kormány első ülésére –, amelyet a Parlamentben tartanak. Minthogy elég messze lakik – Budán, a Bimbó út 43-ban (apósánál, Ravasz református püspöknél) –, ahhoz már túl későn érkezett a Parlamentbe, hogy találkozzon Nagy Imrével és Losonczyval, akik nem sokkal korábban távoztak a szovjet nagykövetségre.⁷⁰ Csak Tildy van jelen – aki az éjszakát a Parlamentben töltötte – és B. Szabó, aki éppen előtte érkezett. Elbeszélésének további része azonos proklamációjának

69. Guy Mollet: szocialista párti francia miniszterelnök.

70. Bibó még nem tudhatta, hogy Nagy Imre és társai a Jugoszláv követségen kaptak menedéket.

bevezetőjével. B. Szabó – Tildy példáját követve, aki most feltehetően egy Trefort utcai kórházban tartózkodik – elhagyta a Parlamentet. Bibó viszont egészen tegnapig, november 6-áig ott maradt. Egy, a Kádár-kormányhoz közel álló személy kereste föl végül is tegnap, hogy barátilag távozásra bírja: ő megfogadta ezt a tanácsot, úgy gondolva, hogy „demonstrációja” már kellően hosszú volt. Az oroszok egy ujjal sem nyúltak hozzá, és megelégedtek azzal, hogy elkobozták a csatolt proklamáció piszkozatát. Ezt a kiáltványt 4-én hajnalban fogalmazta, amikor megtudta, hogy bejöttek az oroszok (a bevezetőt nyilván később csatolta hozzá), és maga vitte el az amerikai követségre, mely a Parlament közelében van, majd visszatért a Parlamentbe, amelyet a szovjet csapatok nem sokkal ezután körülfartak.

Én több kérdést tettem fel Bibó Istvánnak, aki nagyon udvariasan válaszolt, miközben a szerény reggelit eszegette, amit behozattam neki.

– Nagy Imre és Losonczy feltehetően a szovjet nagykövetségen vannak őrizetben, Maléter, Erdei és Kovács pedig a katonai parancsnokságon. Pillanatnyilag úgy tűnik, csak a kormány négy kommunista tagját zaklatják. Nagy Imre és Losonczy kiábrándult értelmiségiek, akik csalódásukból levonták a logikus következtetéseket. Kádár és Münnich „liberális” kommunisták, akiket megijesztettek a nem túl jelentős „kilengések”, amelyekről most annyi szó esik.

– A Kádár-kormány sosem fog tudni megerősödni. Még ha a fegyverek elhallgatnak is, az egész országon egy látens ellenállás lesz úrrá, amely megbénít majd minden kormányzati tevékenységet. Bibó István úgy véli, hogy az oroszok talán kénytelenek lesznek tárgyalni a november 3-i kormány egyes tagjaival.

– Nincs tudomása a Nagy Imréhez intézett szovjet ultimátumról, amely a főváros bombázásával fenyegetett volna.

– Szerinte képtelen gondolat, hogy a Mindszenty-beszéd lett volna a szikra, amely a puskaaporos hordót felrobbantotta. Ez a beszéd mindamellett megerősíthette az oroszok és a Kádár-csoport aggodalmait.

– Abban az esetben, ha a Nagy Imre politikájának megfelelő megoldás alakulna ki, Bibó István nem híve a választások elhalasztásának. A katolikus párt vagy pártok, amelyek ebből az alkalomból létrejönnének, nem nyernék el a szavazatok többségét. Arra szolgálnának, hogy begyűjtsék a reakciós szavazatokat. A kispapártpárt, amely így megszabadulna az ilyen szavazatoktól, hatékonyan vehetne részt a koalícióban, melynek ideológiai platformja ez lenne: a kizsákmányolás nélküli társadalom.

Követ úr!

Tisztelettel megkérem önt, szíveskedjék megőrizni, és amint csak lehetséges, kormányához, valamint az ENSZ főtitkárához, a jelenleg külföldön tartózkodó Kéthly Anna asszonyhoz és a sajtóhoz eljuttatni az alábbi nyilatkozatot, amelynek egy pecséttel ellátott példányát átadtam az Egyesült Államok követségének.

Kérem önt továbbá, hogy amennyiben az ENSZ megbízottai Magyarországra érkeznének, javasolja nekik, hogy lépjenek velem kapcsolatba, adott esetben, – ha ez szükséges – akár szovjet, vagy a szovjet hatóságoktól függő magyar személyiségek jelenlétében. Úgy érzem, jogomban áll megtenni ezt a javaslatot, mivel egyrészt – tudomásom szerint – én vagyok a törvényes magyar kormány egyetlen olyan tagja, aki – az országban tartózkodván – még mindig hivatalban lévőnek tarthatja magát, másrészt pedig előre látni vélem a jelenlegi válság végkifejletének megoldását, azt a megoldást, amely – ha a Szovjetunió elfogadja a csapatainak esetleges kivonását – alkalmas lenne kielégíteni mind a szovjet szempontokat, mind pedig a szabad magyar fejlődés szempontjait, mind a belpolitikában, mind a külpolitikában.

Követ úr, fogadja köszönetemet és nagyrabecsülésem kifejezését.

Bibó István államminiszter

Budapest, 1956. november 6.

(Guy Turbet-Delof itt szó szerint közli Bibó kiáltványát, francia fordításban.⁷¹)

12.30–14 h: M. Paul-Boncour, akinek beszámoltam Bibó látogatásáról, megkért, hogy mindezt diktáljam le Mlle Lamache-nak. Felhívtam a követséget. M. Quioc úr közli velem, hogy Mlle Lamache túlságosan elfoglalt, majd Mlle Pagerhez irányít, akinek lediktálom a szövegeket, és lelkére kötöm, hogy kezelje a legnagyobb diszkrécióval. Mihelyt a szövegeket lediktáltam neki – három részletben, mégpedig először külön a levelet azzal a kéréssel hogy mutassa majd meg M. Quiocnak, – az alábbiakat diktáltam még:

„Ezt a két szöveget ma reggel 9 óra tájban személyesen adta át nekem Bibó István, akit több éve ismerek.

Nálam hagyta az aláírásával ellátott magyar eredetiket, és megkért,

71. Magyarok! – Bibó István november 4-i felhívása in. Bibó István, életút dokumentumokban, vál.: Huszár Tibor, 1956-os Intézet–Osiris–Századvég Kiadó, Bp., 1995., 448–450. old.

hogy a fordításokat juttassam el követségünkre és Nagy-Britannia követségére. Azt mondta, semmi kifogása az ellen, ha telefonon keresztül dik-tálom ezeket a szövegeket, mivel

1. a lehallgatórendszer megsemmisült a forradalom alatt;
2. az oroszok elvették proklamációja piszkozatát;
3. tegnap, miután elhagyta a Parlamentet, az éjszakát azzal töltötte, hogy proklamációjának szövegét a fiatalok között terjesztette, akik azt több példányban legéptették.

Az Egyesült Államok követségének, ahová Bibó István még november 4-én reggel el tudott jutni, birtokában van a proklamáció.

M. Paul-Boncour úgy véli, hogy a szöveget nem kell az újságírók tudomására hozni, mivel az amerikaiak, a jelek szerint, nem tartották helyesnek, hogy közöljék a sajtóval. Azt kéri, hogy a dokumentumokat addig tegyék félre, ameddig vissza nem tér a követségre. Ami Nagy-Britannia követségét illeti, nagyon valószínű, hogy őket az amerikaiak már tájékoztatták. Kérek egy telefonhívást, hogy megbizonyosodjunk erről.

14.15: Bargès-től – aki az ott lakó V. úrtól hallotta – megtudtam, hogy a Citadellát tegnap este 19 órakor elfoglalták az oroszok.

Az ő környékükön (Bartók Béla út) újra nyugalom van. Rengeteg fegyver borítja a járdákat.

Kifosztják az üzleteket.

15.10: A harcok középpontja M. Quioc szerint jelenleg Újpesten van.

15.30: Bibó István megérkezett Budára. Felhívott telefonon, hogy közölje velem: a dokumentumok, amelyeket ma reggel átadott, meg-másíthatatlan véleményét fejezik ki, és semmi más tőle származó, a szóban forgó dokumentum gondolatával ellentétes nyilatkozat nem tekinthető szabadnak és hitelesnek.

16.30: Tettem egy kört a környékemen. Tanúja voltam az Apponyi téren két élelmiszerüzlet kifosztásának. Az egyik már üres volt, csak a fa- és üvegpolicokat lehetett elvinni. A másikban volt még pálinka: két fiatalember hordta ki a „barackos” üvegeket, és „testvériesen” szétosztotta abban a kis csoportban, amellyel együtt megálltam ott. Elhárítottam a nekem felajánlott palackot.

Felszedtem három, a november 4-i szovjet támadás után keltezett röplapot, közülük kettő kézírásos.

Átmentem az Intézetbe, ahol minden nyugodt volt.

Hazatérve láttam, hogy egy tank áll keresztben a Kossuth Lajos utcában, a házamtól harminc méterre, ágyúcsövét az utca hossztenge-lyére irányítva.

17.15: A Kossuth rádióban – amely ma nem közvetített sem közleményeket, sem híradásokat – sugárzott személyes üzenetek mind Szolnokról származnak. Vajon ebben annak a híresztelésnek a megerősítését kell látni, amely szerint a Kádár-kormány ebben a városban rendelkezett volna be?

A házunkban lakó tanár telefonált az iskolájába, a Dohány utcába. Az épületet menekültek foglalták el, a Rákóczi út 24., 26. és 28-as számú leégett ház lakói.

Felhívom telefonon dr. P.-nét, aki a Rákóczi úton lakik, nem messze a fent említett házaktól. Senki nem válaszol: nyilván a pincében vannak.

A Szabad Európa Rádió szerint harcok vannak Pécsen, Komlón, Dunapentelén, csupa bányász- és ipari település.

19 h: A Keleti pályaudvar környékén és a Szent István-városban⁷² ma reggel egy olyan újságot terjesztettek, amit az éjszaka nyomtatott ki az ellenálló egyetemi ifjúság: a címe Igazság⁷³.

A szomszéd házban ma röplapokat osztogattak, amelyek felújítják a november 4. előtti forradalmi bizottságok követeléseit, megtoldva Nagy Imre bukásával.

Egyik szomszédom telefonkapcsolatban van ellenálló egyetemistákkal, akik az apósa lakásában rendezkedtek be a Ráday utcában. Ő szállítja nekik a híreket, mivel a fiataloknak nincs rádiójuk. Elmondták neki, hogy az orosz tankok már nem mernek behatolni az utcába, mivel ők az ablakokból benzinespalackokat dobálnak rájuk; miután a tankot lelocsolták, puskalövésekkel felgyújtották. Ugyanennek a szomszédnak az anyja az Parlament mellett lakik. Ő elmesélte a fiának, hogy a környéken az ellenállók megkérték a lakosságot, üres üvegeiket helyezték el a házak kapui előtt: teherautókkal összegyűjtik a felkelők számára.

20 h: Párizsi rádió

1. Közel-Kelet – Elég bizonytalan információk alapján úgy tűnik, hogy a francia–brit csapatok „ellenőrzik” a csatornát 40 km-es távon és Port-saidot.

Eden⁷⁴ szerint szóba sem jöhet a francia–brit erők visszavonása a csatornától mindaddig, amíg nincsenek a helyszínen a nemzetközi rendfenntartó erők, másrészt Egyiptom még nem közölte hivatalosan, hogy elfogadja a tűzszünetet.

72. Budapest V. kerülete.

73. Obersovszky Gyula illegálisan kiadott lapja.

74. Eden: brit miniszterelnök.

Ben Gurion⁷⁵ szerint, minthogy az 1948-as fegyverszünet már régóta csak papíron létezik, nincs is fegyverszüneti vonal, ami mögé Izrael visszavonhatná csapatait. Izrael nem fogja kiűriteni a Sinai-félszigetet. (Ezeket a kijelentéseket Londonban helytelenítik, Párizsban nem.)

Egyiptom követeli a francia–brit csapatok azonnali kivonását, különben újra kezdi a harcot. Vitatja, hogy a franciáknak és briteknek joguk lenne a csatorna helyreállítására.

Mindezeket a kérdéseket megvitatták az ENSZ-közgyűlés ülésén, amelyet (francia idő szerint) ma délután tartottak. Két javaslatot nyújtottak be:

a) Az ENSZ ellenőrzése alatt lévő nemzetközi rendőrség létrehozása (különböző tömbökhöz tartozó országok javaslata).

b) A francia, angol és izraeli csapatok visszavonása, az utóbbiakat a fegyverszüneti vonal mögé (arab–ázsiai tömb javaslata).

A vita, amelyet felfüggesztettek, 21 órakor folytatódik (francia idő szerint).

2. Magyarország – 200 000 szovjet gyalogos és 4600 szovjet tank tartózkodik Magyarországon, az RTF bécsi különtudósítója szerint, aki azt is hozzáteszi, hogy – független adók szerint – a harc folytatódik; hogy a Nagy Imre-kormány a királyi palotában van fogságban; hogy a [Kádár] kormány ideiglenes székhelyét Szolnokon rendezték be; hogy – a Rákóczi rádió szerint, amely Dunapenteléről sugároz – ott javában folyik a csata; hogy az oroszok nem támadták meg az ellenálló határállomásokat; hogy a Vöröskereszt kocsioszlopa, amely november 4-én már kora hajnalban (a szovjet támadás előtt) elhagyta Budapestet, mindmáig nem érkezett meg Nickelsdorfba.

A Bourbon-palotában, nagyon viharos ülésen, Robert Bichet és Tixier-Vignancourt⁷⁶ felszólalása, az utóbbi fantasztikus és abszurd. Bichet szerint Franciaország nem ismerheti el a Kádár-kormányt.

Tüntetés a Diadalívnél: a tüntetők egy része elment a Carrefour Chateaudun-ön lévő FKP-székházhoz, feldúlta és felgyújtotta. 10 000 munkás a Force Ouvrière-ből, az Internacionálé és a Marseillaise hangjai mellett megkísérelte megtámadni a Szovjetunió nagykövetségét.

A diplomáták szinte mindenütt bojkottálják a szovjet diplomáciai képviseleteken az októberi forradalom évfordulójának tiszteletére adott fogadásokat.

75. Ben Gurion: Izrael miniszterelnöke.

76. Robert Bichet: mérnök, képviselő. A Nemzetgyűlés „Köztársasági Népi Mozgalom” elnevezésű csoportjának elnökhelyettese. Tixier-Vignancourt: jobboldali francia képviselő.

Pakisztán állítólag azt fontolgatja, hogy a szovjet csapatok Magyarországról való kivonását célzó határozatot terjeszt az ENSZ elé.

21.30: A Kossuth rádió adása az októberi forradalom tiszteletére, szovjet himnusz, Marseillaise.

22 h: Kossuth rádió: felvették a munkát. Megegyeztek a kormánnyal. A parasztok maradnak a szövetkezetekben. Mindenütt november 7-ét ünneplik stb.

Apró Antal felhívása a bányászokhoz.

22.30: A Kossuth rádió úgy állítja be az egyiptomi tűzszünetet, mintha az Bulgaryin Edenhez, Mollet-hoz és Ben Gurionhoz írott november 5-i levelének eredménye lenne.

23.45: Párizsi rádió. Viharos esti ülés a Bourbon-palotában. Koppenhágában, Luxemburgban a tüntetők megszállták a szovjet nagykövetséget. Mauriac⁷⁷ után Herriot⁷⁸ is lemondott a francia–szovjet baráti társaságban viselt tisztségéről.

NOVEMBER 8.

Tegnap este 7 óra tájban Bibó István telefonon közölte velem a „Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldására” szövegét:⁷⁹

Bevezető: realista tervezetről van szó, olyan megegyezésről, amely tiszteletben tartja a Szovjetunió tekintélyét, és alkalmas arra, hogy rokonszenvet ébresszen a többi népi demokráciában. Magyarország nem vágyik arra, hogy nyugati ék legyen Európa keleti felében, mert egy ilyen helyzet veszélybe sodorná.

I. Külpolitika

„Magyarország kilép a Varsói Szerződés katonai kapcsolatából, de benne marad mint az európai béke és biztonság kérdéseivel foglalkozó konzultatív egyezményben, feltéve hogy ugyanilyen feltételek mellett Jugoszlávia is belép.” A Varsói Szerződésnek azokon a tagjain kívül tehát, akik katonai jogcímen tartoznak hozzá, lenne két csak tanácskozási joggal bíró tagja

77. François Mauriac: Nobel-díjas (1952) regényíró.

78. Édouard Herriot: volt francia radikális párti miniszterelnök, Népfront-politikus.

79. A fordítás a Tervezet a magyar kérdés kompromisszumos megoldása című, 1956. november 6-án kelt irat alapján készült. In: A fogoly Bibó vallomásai... 60. old. – a ford.

II. A kommunista párt tagjai

Teljes körű amnesztia, kivéve azoknak, akik gyilkosságban bűnösök. A párt tagjai biztosítékot kapnak arra, hogy felhagynak a kommunisták elleni hajtóvadászattal, nem sújtják őket semmilyen jogi vagy adminisztratív intézkedéssel pusztán a véleményükért.

III. Katonai kiürítés

A lépcsőzetes katonai és politikai megoldás a következő:

A) A szovjet csapatok kiürítik Dél-Magyarország három megyéjét, amelyekben a magyar kormány újra hivatalba lép, és bebizonyítja, hogy meg tudja akadályozni a boszorkányüldözést.

B) A szovjet csapatok elhagyják a nyugati megyéket. A magyar hadsereg lezárja a nyugati határt, hogy megakadályozza az emigránsok beszivárgását.

C) A szovjet csapatok kivonulnak Pestről és Pest megyéből: ekkor megalakul a forradalmi alkotmányozó gyűlés, amely a forradalmi bizottságok küldötteiből áll. Ez a nemzetgyűlés megszab bizonyos alkotmányjogi elveket, és kidolgozza a választójogi törvényt. (Lásd az V. pontot.)

D) A szovjet csapatok kivonulnak a keleti megyékből: ekkor kell meghatározni a választások időpontját (egy-két hónapon belül).

IV. Alkotmányjogi megoldás

A törvénytelenül eltávolított kormányt visszahelyezik jogaiba Nagy Imre elnökelete alatt; ha lehetséges, Kádár is legyen tagja a kormánynak. Az alkotmányozó gyűlés lefektet bizonyos alkotmányjogi alapelveket, amelyeket a választások eredményeként létrejövő nemzetgyűlés sem vonhat kétségbe. Ez a megoldás két okból fontos: 1. Ez a biztosíték a Szovjetunió és a kommunisták számára, hogy bizonyos szocialista vívmányok fennmaradnak. 2. Az alkotmányozóknak, a hivatalos baloldal embereinek pedig, mivel a forradalmi bizottságok küldték ki őket, ugyancsak biztosíték arra, hogy a majdani nemzetgyűlés talán konzervatív többsége nem kérdőjelezheti meg döntéseiket.

Az előbbieket fontosságát megerősíti egy olyan rendszer megalapozásának szükségessége, amely rendszer a) vonzó az őszintén demokrata és szabadságszerető kommunistáknak, b) alkalmas arra, hogy befolyásolja Lengyelország és Kelet-Németország jelenlegi fejlődését.

Az alkotmányozó gyűlésnek ki kellene mondania:

1. Magyarország köztársaság.
2. Kormányformája parlamentáris demokrácia, többpártrendszer.
3. Magyarország társadalmi formája kizárja az ember ember általi kizsákmányolását (szocializmus).

Ezen belül pontosítani kell a következőket:

a) A földreform megmarad. Adott esetben a kistulajdon legfelső határát 20–40 holdig fel lehet emelni.

b) A bankok, bányák, nehézipar [megmaradnak] állami tulajdonban. A többi ipari létesítmény szövetkezeti irányítás alatt közös tulajdon.

c) Lehetőség a szabad vállalkozásra, mind az egyéneknek, mind a szövetkezetnek, az ember ember általi kizsákmányolása tilalmának határain belül.

d) A magántulajdon biztosítása a c) pontban meghatározott feltétellel.

e) A munkásság törvényes védelme.

f) Társadalombiztosítás.

4. Orvosolni kell az elkövetett igazságtalanságokat, de az ember ember általi kizsákmányolását meg kell akadályozni. Lehetetlen hogy visszatérjen az 1945 előtti rendszer bármilyen területen is (gazdaság, közigazgatás, mezőgazdaság).

5. A közigazgatás újjászervezése, úgy, hogy az 1945 előtti közigazgatáshoz való visszatérésnek még a lehetőségét is ki kell zárni. A jelenlegin azonban mindenképpen javítani kell a minőség elve alapján történő kiválasztással (visszaminősíteni, de nem félreállítani azokat a köztisztviselőket, akiknek bizonytalan az alkalmassága).

6. Az állam és az egyház szétválasztása, azoknak a közérdekű szolgáltatásoknak a figyelembe vételével, amelyeket az egyház nyújt, és amelyek majd igazolni fogják a megegyezés tárgyát képező támogatásokat.

7. Visszaállítani a felekezeti oktatás lehetőségét, de egy más (megtárgyalandó) rendszer szerint, mint amilyen az 1948 előtti volt.

8. A fent felsorolt alapelvek alkotmányos érvényűek, és csak kétharmados vagy háromnegyedes szótöbbséggel lehet hatályon kívül helyezni őket. Az alkotmánybíróság őrökdi majd azon, hogy csak azok a pártok vehessenek részt a választásokon, amelyek elfogadják ezeket alapelveket.

V. Választási törvény

A továbbiakban kerülne sor a választási törvény megvitatására. A pártok számát a koalíció négy pártjára lehetne korlátozni, illetve még egy keresztény pártra, amely tehermentesítené a kisgazdapártot, elvonná tőle jobboldali erőit.

A legfőbb cél elkerülni, hogy a fegyveres és elszánt, nem kommunista, de baloldali forradalmárok erkölcsi ereje egyfelől, és a számos szavazatot besöprő ultrakonzervativizmus másfelől, rögtön az indulásnál

veszélybe sodorja a demokráciát, és Magyarországot nyugati ékké tegye Európa keleti felében, ami annál gyakoribb beavatkozást idézne elő, minél nagyobb lenne rá a kísértés.

A kezdeti megszorítások semmiképp nem jelentenék a demokrácia korlátozását, hiszen minden jelentős demokrácia így indult: Hollandiában és Angliában a katolikusok kirekesztésével, Amerikában és Franciaországban a royalisták kirekesztésével. Az a platform, amelyet mi javasolunk, sokkal toleránsabb, mint amilyenre az előbb említett országok szolgáltak példával.

Bibó kérésére tervezetét megmutattam dr. Keszthelyi Nándornak, a kiskgazdapárt félhivatalos szóvivőjének. Miután konzultált a párt vezetőivel, dr. Keszthelyi a következőképpen módosítaná Bibó tervezetét:

1. Varsói Szerződés. Helyette, ami Magyarországot illeti, egy USA–Izland- vagy egy USA–Spanyolország-típusú bilaterális katonai szerződés kellene. A szovjet csapatok Magyarországon maradnának, de pontosan meghatározott státusban, és kizárt lenne mindennemű, a nemzeti érzékenységet sértő katonai beavatkozás, akár csehszlovák, akár román. –Ez természetesen kényszermegoldás, amit annak tudatában javasolnak, hogy pillanatnyilag lehetetlen teljesen számításon kívül hagyni a Szovjetuniót. (Lásd Bibó I.)

2. Választások. A lehető legtovább késleltetni, és addig a forradalmi bizottságokból szerveződő alkotmányozó gyűléssel kormányozni. Így megvalósulna a demokrácia egy bizonyos formája, miközben elhárulna a reakció választási [győzelmének] veszélye. Bibó tisztában van a veszéllyel, de megoldásai (különösen a IV. 8.) platonikusak.

Amennyiben a választásokat elhalasztják, a pártok aktivitásának térben le kell szűkülnie irodáik helységeire (nincs gyűlés, nincs tüntetés, nincs választási körút stb.).

Megjegyzendő, hogy elvben maga Kádár is elfogadja a többpártrendszer.

3. Rendőrség. Bibó ezt a problémát nem veti fel. Biztos, hogy a Szovjetunió és a kommunista párt azt követeli majd, hogy a rendőrségnek kommunista főnöke legyen. Legalább annyit el lehetne érni,

- hogy a rendőrség kis létszámú legyen (de jól felszerelt, jól fizetett);
- hogy tagjai egyik párthoz se tartozzanak;
- hogy az ávosok ki legyenek belőle zárva.

Ezt a rendőri erőt óvatosságra fogja ösztönözni az a tény, hogy tudni fogja, esetleg fegyvert rejtegető ellenállókba botlik.

Dr. Keszthelyi szerint a szociáldemokraták pillanatnyilag ádáz dog-

matizmussal barikádozzák el magukat, és „inkább meghalnak, semmint hogy Kádárral tárgyaljanak”. Talán megváltoztatják a véleményüket, ha felismerik – amint ez valószínű –, hogy Kádár nem szabadon alakította meg kormányát.

10 h: A rádió felhívásokat közvetít:

1. Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke Rákosi klikkje és a reakciók visszatérése ellen.

2. Marosán György: Én személy szerint is szenvedtem (börtönben) a Rákosi–Gerő-klikktől, de egy másik veszély fenyeget, az, amit a forradalmi bandák jelentenek. Egyiktől is, másiktól is meg kell szabadulni. Felhívás a parasztokhoz és a munkásokhoz (hogy kezdjék meg a munkát).

3. Münnich Ferenc: Felhívás a fegyveres erőkhöz és a közbiztonsági szervekhez. A katonák maradjanak a laktanyáikban. Akik el vannak vágva egységüktől, maradjanak otthon. Nem engedélyezem a forradalmi tanácsok működését, ezek tárgyában később születik döntés.

10.30: Felolvassák a szovjet katonai parancsnokság november 6-án kelt rendelkezését:

1. Azok, akiknél fegyver van, adják át a szovjet katonai erőknek legkésőbb november 9-én 17 óráig. Nem lesz bántódásuk. Azoknak viszont, akik ellenszegülnek, szigorú büntetésben lesz részük.

2. Nov. 7-től kezdve a közutakon 7-től 19 óráig lehet közlekedni. A szovjet járőrök utasításait mindenki haladéktalanul köteles teljesíteni.

3. Fel kell venni a munkát. Azokra, akik bármilyen módon megpróbálnak ezzel szembehelyezkedni, súlyos büntetés vár.

4. A szovjet csapatok biztosítják a főváros ellátását. Minden boltot ki kell nyitni, és 8–18 óráig (nyitva kell tartani).

Aláírás: K. Grebennyik, Budapest város szovjet katonai erőinek főparancsnoka.

10.45: November 7-i kormányrendelet, Kádár aláírásával.

1. A minisztériumok és közhivatalok alkalmazottai jelenjenek meg munkahelyükön!

2. A helyi irányító szervek végrehajtó bizottságai kezdjék meg működésüket!

3. Minden köztisztviselő jelentkezzen munkahelyén november 10. előtt, különben nem kapnak fizetést, elbocsátják őket, és elvesztik jogaikat!

4. A forradalmi bizottságok lassanak hozzá önmaguk megtisztításához, és csak konzultatív szerepet vállaljanak!

5. A vasutasok, rakodómunkások álljanak munkába!

6. Csanádi György (akit Nagy Imre Bebrits helyére nevezett ki) közlekedési [kormány] biztos marad.

7. A közellátási kormány-biztosság vezetői: Nyers Rezső, Kovács Imre, Tausz János, Pongrácz Kálmán.

8. Az élelmiszerüzletek vezetői nyissák ki boltjukat 24 órán belül!

9. Azonnal meg kell kezdeni a tanítást az általános és középiskolákban. Az igazgatók felelősek a végrehajtásért. Az élő nyelvek tanítása fakultatív.

11 h: Távollétemben meglátogat dr. Tóth. Szerinte az oroszoknak jelentős veszteségeik voltak, csak mindent megtesznek, hogy eltitkolják. Jelentéktelen veszteségek a magyar oldalon. A harcok és bombázások gyógyító hatással vannak a neurózisok bizonyos fajtáira (különösen a szorongásos betegek).

10.45–15.30: Gyalog megyek a követségre, magammal viszem krónikámnak ezt részét az 1–45. oldalig, és magammal hozok egy kiló cukrot.

Az úton szinte csupa törött kirakat. Kidöntött fák és villanyoszlopok. Utcakőből emelt barikád az Astoria előtt. Az Astoria kereszteződést és az Oktogont a Liszt Ferenc tér felőli oldalán alaposan elintézték. Sok a gépesített járőr.

A követségen, ahol ott marasztalnak ebédre, M. Quioc és La Geneste kapitány barátságosan fogad. A követ távollétében, aki továbbra is Budán rekedt, ők működtetik a házat, ami nem túl könnyű, különös tekintettel az ott tartózkodó negyven újságíróra, akiknek Mme Chéreau főz. Szerencsére ma reggel az osztrák Vöröskereszt hozott utánpótlást.

Szívszorító beszélgetés X-szel, a Forradalmi Nemzeti Bizottság egyik vezetőjével. Menekül, a feleségével búvóhelyet keresnek. Azt mondja, hogy az oroszok haditörvényszék elé állítják vagy deportálják a foglyul ejtett ellenállókat.

14 h: A budapesti rádió felfedi, hogy műsorát négy napon keresztül Szolnokról közvetítették. Mindenütt rend uralkodik, kivéve Komlón. Románia tizenhárommillió lej, Lengyelország négymillió zloty értékű anyagi támogatást nyújtott (Magyarországnak).

A minisztertanács nyilatkozatában megállapítja, hogy a helyzet súlyos, különösen a fővárosban: az üzemekben sztrájkolnak, éhínség fenyeget. A forradalmi bizottságnak tilos bárkit elbocsátani vagy felvenni.

15 h: Az ifjúság bizalommal van a kormány iránt, és belátja, hogy reménytelen tovább folytatni a harcot. A felkelők között a „néptől idegen elemek” is vannak. És vannak jó szándékú emberek, akiket megtevesztet-

tek. Kifosztották a Nyugati pályaudvar raktárait és több üzletet: a lakosság érezze feladatának a fosztogatások megakadályozását.

A pénzügyminiszter közleménye: azok, akik november 10. előtt visszaállnak a munkába, előlegbe megkapják havi bérük 50%-át. A Nemzeti Bankot arra kérték, hogy gondoskodjon fiókjai készpénzellátásáról.

Felhívás a munkaerő-hivatalhoz: újra kell indítani az iparitanuló-képzést.

16 h: Felsorolják a kegyetlenkedéseket, amelyek bemocskolták a forradalmat: Hevesen meglincselték a párttitkárt és a szövetkezet elnökét, Mezőkövesden, Füzesabonyban és Gyöngyösön ugyancsak. Hasonló jellegű kivégzések (történetek) Budapesten a Markó utcai börtönben⁸⁰.

Kádár megbeszéléseket folytatott Szolnok város vezetőivel: Október 23-án a Gerő-klikk elleni megmozdulás indokolt volt. A kormány mindent meg fog tenni, hogy kielégítse a jogos követeléseket. Az ifjúság és a munkások az ellenforradalom játékszereivé váltak. Az emigránsok siettek visszatérni. Miskolcon az ellenforradalmi bandákat idegen nemzetiségű tisztek irányították. Nagy Imre túl lágy volt ezeknek az irányzatoknak a felszámolásában. November elsején ő, mármint Kádár és barátai kiváltak a Nagy-kormányból, és hogy megmentse a helyzetet, segítséget kértek az oroszoktól, akik, amint megszilárdul a rend, el fogják hagyni Magyarországot.

16.10: Hoznak egy szennylapot, a Szabad Nép november 6-i számát. Gazdagítom a röpiratgyűjteményemet.

Két napig az élelmiszerüzleteket fosztogatták a magyarok, ma éjszaka viszont az oroszok az én környékem (párizsi megfelelője a rue de l'Opéra) kirakatait rámolták ki: fényképezőgépeket, illatszereket, csecsebecséket, bizsukat stb...

Hatalmas füstoszlop Csepel fölött.

16.20: Rónai Sándor kereskedelmi miniszter rövid beszéde. Vesd össze Dobiéval és Marosánéval, 10 órákor.

16.45: A kormány nyilatkozata Marosán felolvasásában. Visszatér az összes fenti témára, és megköszöni az oroszoknak a kormánynak nyújtott segítséget. Mindenütt rend uralkodik, kivéve Budapesten, ahol éhínség fenyeget. A szocialista országokból érkezett ezer vagon élelmiszer és tüzelő a határon vesztgel: vasutasok, hozzátok el Budapestre!

17.30: Felhívás a tűzoltókhoz, városi alkalmazottakhoz, villanyszerelőkhez.

Felhívás az cukrászdák, eszpresszók dolgozóihoz, hogy vegyék fel a munkát.

80. A Markó utcai börtönben nem voltak kivégzések.

19.10: A szakszervezetek felhívása. Kategorikusan elítélik a Rákosi-klikket. El kell torlaszolni a visszatérés útját a kapitalizmushoz. Fehérterror. Nagy [Imre] tehetetlensége. Felhívás rendre és munkára. Javaslatok.

1. A gyárakban, üzemekben, vállalatoknál, hivatalokban, fegyveres őrseget alakítani.

2. Amennyire csak lehet, élelmiszert osztani a munkahelyeken.

3. Segíteni az asszonyoknak, gyerekeknek, öregeknek.

4. Segíteni a károsultaknak. Újjáépítés, tüzelő.

Hozzá kell fogni a munkástanács-választásokhoz.

Minden ország minden szakszervezetétől szívesen fogadjuk a segítséget.

Párizsi rádió:

ENSZ: Az ENSZ egyik bizottsága, a főtitkár elnökletével, kész felállítani a nemzetközi rendfenntartó erőt. Egyiptom nem fogadja el a rendfenntartókat, csak a „megszállók” távozása után. A francia–brit erők pedig kijelentik, hogy csak a rendfenntartók megérkezése után távoznak. Izrael továbbra sem hajlandó semmiféle kivonulásra. Az amerikai flottát radókészültségbe helyezik.

Csatározás folyik a magyar ügyben. Úgy tűnik, a magyar delegátus, Szabó János, lecsatlakozott a Kádár kormányhoz. Az indítvány, ha megszavazzák, pusztán elméleti lesz, de érdemes majd megfigyelni az arab–ázsiai szavazatokat.

Magyarország:

Az RTF bécsi tudósítója szerint a harcok folytatódnak a Mecsekben, Budapesten és Győrött.

Antikommunista tüntetések Buenos Airesben, Montevideóban, Modenában, Genovában, Marseille-ben, Strasbourgban, Rennes-ben, Bourgoinban etc.

21.25: A külügyminiszter rádión keresztül közli új telefonszámait.

23.43: A budapesti rádió felsorolja a ma kifosztott intézményeket. Szabadság Áruház, XIII. kerületi likörgyár, Orion gyár (5000 rádió), Rákosrendező raktárai, Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Nyugati pályaudvari raktárak, számos élelmiszerüzlet, Minőségi Áruház, Hotel Continental, Belkereskedelmi Minisztérium textilraktárai stb. stb.

Néhány helyre teherautókkal érkeztek a „banditák”, hogy azzal vigyék el az árut.

A rádió helyteleníti azt az okoskodást, mely szerint „meg kell előzni az oroszokat az önkiszolgálásban”.

Több szándékos gyújtogatás – például a Royal Szállóé, amikor is a fegyveres banditák körbezárva az épületet megakadályozták, hogy a tűzoltók hozzáférjenek.

Egész nap: Nyugalom, amit néha megszakít a puskatűz, szórványos fegyverroport.

A környékemen több személyt is megöltek az oroszok élelmiszer-beszerzés közben.

NOVEMBER 9.

Párizs tegnap 23.45 és Monte-Carlo ma reggel (kivonat)

Izrael: Ben Gurion végül belemegy Sinai (és talán Gáza) kiürítésébe, hogy ott a nemzetközi rendfenntartó erők elhelyezkedhessenek. Továbbra is várják Nasszer elnök (sic! Párizs mondta így) hivatalos válaszát.

Magyarország: Két ülés során is, tegnap reggel és tegnap délután, folytatódott a vita az ENSZ-ben a magyar ügyről. Az olasz határozati javaslat a szovjet csapatok kivonását, szabad választásokat és egy bizottság kiküldését tartalmazza. Olaszországnak szándékában áll, hogy utólag egy nemzetközi rendfenntartó egység Magyarországra küldését is javasolja. A legközelebbi ülés francia idő szerint ma 16.30-kor lesz. A főtárgy az ENSZ november 4-i határozatának értelmében megkérdezte a magyar küldöttest, hogy kormánya vajon elfogadja-e az ENSZ-megfigyelőket. A jugoszlávok annak a reményüknek adtak hangot, hogy az oroszok mielőbb kivonulnak. A lengyelek ugyanígy, és ezért azt tanácsolják, hogy hagyják Kádárt dűlőre jutni az oroszokkal.

Egy osztrák becslés szerint a nov. 4. óta folyó harcoknak magyar részről 7000 halott és 3000 sebesült áldozata van.

A hegyeshalmi helyőrség, miután megtámadták, áthúzódt Nickelsdorfba.

Tegnap rokonszenvtüntetések Magyarország mellett Caenben, Lyonban, Alençonban, Besançonban, Lorient-ban.

7.30: A budapesti rádió egy közleményben azt ismerteti, hogy a lakosság mennyire különböző módokon és mennyire aktívan vesz részt az ellenforradalmi banditizmus leverésében.

9.30–12.30: 1. Hazulról indulva a követségre a következő útvonalon megyek: Kossuth Lajos utca, Rákóczi út, Baross tér, Thököly út és Dózsa György út.

100 méternyire tőlem, az Astoria kereszteződéstől számítva, menet közben a következőket figyelem meg:

- egyetlen üzlet sincs, amelyik ne lenne feldúlva;
- minden kirakat be van törve;
- minden házon golyók ütötte nyomok;
- az épületek nagy részét gránáttalálat is érte, különösen a Nemzeti Színházat⁸¹ és a Rókus-kórházat. A Rókus-kápolna, a magyar barokk ékszere (1711) romokban.

– Négy leborotvált ház. (Repülőről ledobott bombáról van szó? Semmiféle bombatölcsér a járdában. Talán kis kaliberű bombák sorozatáról zuhanórepülésben vagy nagyon erős és szisztematikus tűzérési támadásról?

- Négy szitává lőtt, felgyújtott szovjet páncélaútó.

- Két gumikerekes ágyú használaton kívül, az egyik 37 mm-es, a másik talptámasz nélkül.

- Több felgyújtott teherautó és egy tűzoltókocsi.

- Mászkáló emberek beszerzési körúton, fatörmeléket gyűjtenek. Kivágnak egy fát. Költöző családok.

- Öt civil holtteste.

– A Dózsa György út elején két szabadságharcost látok, széles karimájú nemezkalapban, nagyon fiatalok, és épp egy mellékutcából törnek előre a Városliget irányába. Az egyikük csak egy golyószóróval van felfegyverkezve, a másik a hasán hord egy golyószórót, a bal kezében géppisztolyt tart, a jobb kezében pedig egy rongyba bugyolált, óvatosan fogott palack. Néhány civil fedezi őket. Szép nyugodtan átkelnek az úton, és elérkeznek a pázsit széléhez. Az első itt megáll a civilekkel együtt.

A másik keresztülmegy a pázsiton, eljut egy sétányra, ahol letérdel egy csatornanyílás közelében, óvatosan kiönti a palack tartalmát, majd visszatér a bajtársához. Megkérdezem őket, mit csinálnak? Rájönnek, hogy külföldi vagyok, és eszük ágában sincs válaszolni. Kérdezgetem a civileket: Kik ezek a fiatalemberek? Ők is hallgatnak.

– Tegnap azt írtam, hogy a Kossuth Lajos utcai luxusüzleteket előző éjjel kifosztották az oroszok. Érdeklődöm a házmesternél és még valakitől, aki a szomszédban lakik, ott, ahol az úttörő Áruház⁸² is van, most éppen szánalmas állapotban. Igaz, hogy az oroszok kifosztották az utcájukban a boltokat? Kifosztották, ez nem a legmegfelelőbb szó, válaszolják, ugyanis miután ripityára lőtték a kirakatokat, az árut elszállították, hogy megmentsék a fosztogatástól.

81. A színház régi – a metróépítés miatt azóta felrobbantott – épülete a Blaha Lujza téren állt.

82. V. ker., Kossuth Lajos u. 9. sz.

– Tegnap este a magyar rádió egyéb fosztogatások között ismertette a Rákóczi úti Minőségi Áruház esetét, amikor is „az ellenforradalmi bandák” fosztogattak. Útközben, a boltok előtt elhaladva, faggatom a környékelieket, és bemegyek a szomszéd házba, X. ezredeshez, P. doktornő férjéhez, hogy meghallgassam a beszámolóját. (A lakásukat lerombolták, a doktornő homlokát kis repesz találta el, elesett, és alaposan összezúzta az arcát.) A kérdezettek világosan fogalmaznak: tegnap délután a szovjet katonák, akik kinyilvánították barátságos szándékukat, arra biztatták a környék lakóit, hogy vigyék el a Minőségi Áruház készleteit, mondván, hogy mivel a kirakatokat betörték, tüzet jelentettek, gyorsan kell cselekedni, biztonságba kell helyezni az árut. A lakosság nem kérette magát, annál is kevésbé, minthogy két napja a bombázás, a háborús pszichózis hatására, az élelmiszer-felhalmozás és a csencselés teljesen általánossá vált. Megkezdődött a „fosztogatás”. Szovjet operatőrök pedig filmezték a jelenetet.

Világos, hogy mire megy ki a szovjet játék: november 3-án este már rend volt (vesd össze a nagy papírpénzgyűjtő kasszákkal, kint a szabadban, amik a „mártírok családjainak” perselyéül szolgáltak.) November 4-én az oroszok beavatkoznak, hogy helyreállítsák a rendet. De minthogy nem volt mit helyreállítani, felfordulást kellett produkálni. Klasszikus provokáció. November elsején már szórtak szovjet repülőről provokatív röpiratot Budapesten, amit már kommentáltam is krónikámnak abban a részében, amelyet november 3-án tettem le a követségünkön.

2. A követségen: A tizenegynehány osztrák újságíró után, akik tegnap elmentek, ma harminc másik állt össze egy konvojba. Remélik, hogy átjutnak. A követ 11 óra tájban érkezik, és berendezkedik a követségen, amelytől 3-a estéje óta el volt vágva.

3. Visszatérés: Az Andrássy úton, a Szív, a Majakovszkij⁸³ az Izabella utcán, a Klauzál téren, a Nagydíófa és Wesselényi utcán stb. Tehát cikcakkban. A zsidó negyed, a körút mögött, nem érte kár, annál inkább a Dózsa György út és a Lenin körút közé eső negyed, ahol ugyancsak pusztítottak a harcok. Sok szétlőtt, felgyújtott magánautó: akik november 4. reggelén menekültek az ávótól elvett kocsikban. A közlekedési minisztérium⁸⁴ előtt friss sírhant virágokkal díszítve, a beleszúrt fakeszthen egy katonai sisak és a következő felirat: itt nyugszik Domokos Pius, született 1937. november 3-án, meghalt a hazáért 1956. november 7-én.

83. Ma újra Király utca.

84. VII. ker., Dob utca 75. sz.

9.35: Rádióon közzétett felhívások:

1. Felhívás a munkásokhoz és mérnökökhöz, hogy vegyék fel a munkát.

2. Rendőr-főkapitányság: Felhívás a rendőrség újjászervezésére. A rendőrségek erősítsék meg a munkásórházakat. Figyeljék a házak nyitási és zárási idejét.

3. Felhívás a szállítási vállalatok sofőrjeihez.

4. Felhívás a víz- és erdőgazdálkodás, valamint a fafeldolgozó (tűzifa és épületfa) ipar dolgozóihoz.

11.50: A rendőr-főkapitányság közleménye: a fegyvereket, lőszert, robbanóanyagot le kell adni a rendőrkapitányságokon vagy a munkásőrségeken, ha ezek rendelkeznek minősítő okirattal. A házmesterek és a lakóbizottságok felelnek, ha házukban fegyvert találnak.

12 h: Déli harangszó a Kossuth rádióban.

13 h: Daninos nálam ebédel, és elmondja, hogy a ma reggeli Pravda szerint a szovjet nép helyteleníti a fegyveres támadást, amit Budapestnek ki kellett állnia. Azt mondja, a rádióban hallotta a hírt, de megerősítette az indiai ügyvivő is.

13.30: Kossuth rádió: 1. Nagy Imrét és kormánya tagjait nem tartóztatták le, szabadon elhagyhatták a Parlamentet. Némelyikük állítólag hajlandó lenne együttműködni a Kádár-kormánnyal.

2. A Tanjug hírügynökség szerint Jugoszlávia reméli, hogy a magyar kormány a lehető legnagyobb elnézést tanúsítja azokkal szemben, akik fegyvert fogtak.

3. Felvették a munkát (úgy tűnik, részlegesen) a bányászvárosokban, Dorogon, Tatabányán, Salgótarjánban.

4. Felhatalmazzák a élelmiszer-kereskedéseket, hogy engedély nélkül kinyissanak stb.

14.15–15.30: Egy csomag élelmiszert viszek Mme Saillard-nak, az Intézet esti tanfolyamai főnöksasszonyának. Lakása lerombolva, kivéve a konyhát és fürdőszobát. Bejárom a környéket, amely kezdettől egyike volt a legmozgalmasabb központoknak. Ráday utca, Baross utca, Üllői út: jelentős károk. A belgyógyászati klinika minden oldalán találatot kapott. Egy katona sírja. Mikszáth Kálmán tér: két virágos sír, az egyik Krausz Péteré, 10 évet élt, a másik Voloncz Ferencé, aki 68 éves volt. A Múzeum utca végén lerombolt házak. A Nemzeti Múzeumba amelynek egyik szárnya kiégett, szovjet parancsnokság települt, az orosz csapatok a kertben táboroznak páncélosaik körül, amelyekkel egyébként a Kálvin tér is tele van.

Benézek Mme Horváthoz, aki ugyancsak az esti tanfolyam tanára és idős hölgy. Mindennel el van látva.

Jó hírek az Intézet többi munkatársáról.

15.51: Somogyi Miklós, az Építők Szakszervezetének elnöke, aki a Rákosi-klikk idején félre volt állítva, rövid beszédet mond. A tegnapi beszéd témája: támadja a jobboldalt (ellenforradalmárok), támadja a baloldalt (rákosisták). Csatlakozik a kormányhoz, de ígéri, hogy harcolni fog a visszanyert szakszervezeti szabadság megtartásáért.

Emlékeztető: Sétám során (14.15–15.30) találkozom Z.-vel a konzervatórium volt professzorával. Ő pedig volt tanítványaival találkozott, akik benne vannak a Citadella és Kilián laktanya ellenálló csoportjaiban. Azt mondják, hogy körülbelül kétszázan lehetnek mindkét helyen, a napalokat használják az élelem beszerzésére (sorba állnak kenyérért a lakossággal együtt), de amint beesteledik, visszatérnek harci állásaikba, ahol a fegyvereiket hagyták. Úgy döntöttek, hogy mindhalálíg harcolnak.

Minden oldalról megerősítik, de különösen az USA követségén, hogy Csepel, Dunapentele és más ipari központok továbbra is ellenállnak.

Emlékeztető: A Sztálin-szoborból csak a csizmák maradtak meg.

17 h: Mindenhol azt hallom, hogy Budapesten kézről kézre adnak egy újságot a mai dátummal, a címe: Egyetemi Ifjúság. Ebben felújítják a jól ismert követeléseket, hangot adnak annak a szándéknak, hogy a végsőig ellent kell állni, azt állítják, hogy Prágában zavargások törtek ki, valamint megerősítik, hogy vidéken továbbra is harcolnak, különösen a Mecsekben, az urániumbányák környékén, ahol az ellenállók még azt is elutasították, hogy fogadják a szovjet parlamentert. Bargès a telefonban megerősíti a hírt, mivel az ő kezében is volt az újság, miközben sorban állt. Bargès jelenti, hogy Kőbánya, a munkáskülváros egész éjszaka harcolt, mert erről az oldalról gyakran lőttek ki rakétákat, és távoli ágyúzást lehetett hallani abból az irányból. A Gellért-hegyi ütegek ma időről időre lövöldöznek.

17 h: Budapesti rádió: Számos felhívás a munka felvételére. Az üzemanyagot zárolták, csak alapellátást szolgáló szállítás esetén vehető igénybe.

– A telefonos távirat-szolgáltatás helyreállt.

18 h: Budapesti rádió: Az építésügyi minisztérium felhívása felszólítja a szakmunkásokat, hogy jöjjenek Budapestre, és kezdjék meg a kirakatok helyreállítását.

18.30: BBC: – A szállítók nemzetközi szakszervezeti szövetsége úgy döntött, megtiltja tagjainak (hatmillió), hogy részt vegyenek a szovjet áruk szállításában.

– J. P. Sartre kijelentette, hogy megszakított minden kapcsolatot a kommunista párttal.

Emlékeztető: Mme Horváth szerint, akinél ma délután jártam, a Műszaki Egyetem laboratóriumait Budán módszeresen kifosztották az oroszok.

20 h: Párizsi rádió: Egy regionális sajtóében Guy Mollet melegen üdvözölte azokat a magyarbarát megmozdulásokat, amelyeket az utóbbi napokban Franciaországban tartottak, de elítélte az antikommunista szélsőségeket, amikbe olykor ezek a tüntetések torkolltak: Miközben azon igyekeznek, hogy egy nép érzelmeit saját céljaikra használják fel, ezek a szélsőséges felbujtók a Szovjetunió propagandáját táplálják.

Izrael hajlandó kiűriteni a Sinai-félszigetet, de Gázát és az Akabai-öböl szigeteit nem.

Nasszer harcias, de ugyanakkor nagyon kenetljes beszédet mondott az USA-nak és az ENSZ-nek címezve, de Egyiptom álláspontjáról azzal a problémával kapcsolatban, amely a francia–angol–izraeli csapatok nemzetközi erőkkal történő felváltására vonatkozik, még csak említést sem tett.

Irak megszakítja diplomáciai kapcsolatait Franciaországgal.

A magyar vita elhúzódik az ENSZ-ben (helyi idő szerint 21 h-kor térnek vissza rá). A francia küldött felháborodásának adott hangot. Az ENSZ főtitkára túl sok időt fordít arra, hogy tisztázza az oroszokkal, vajon szándékukban áll-e vagy sem tiszteletben tartani az ENSZ november 4-i határozatait. Egy olasz indítvány (tartalmazza a november 4-i pontokat, de kiegészíti a szabad választásokkal) vitája van napirenden.

Rokonszenvtüntetések Magyarország mellett New Yorkban.

A kormány csak azzal a feltétellel fogadja el a nyugati Vöröskereszt segélyszállítmányait, ha azok Jugoszlávián át érkeznek ide.

A prágai rádió szerint felkelők bandái fenyegetik Kecskemétet.

Izgalom a CGT-ben⁸⁵ Magyarország kapcsán.

Négy kommunista író, akik csatlakoztak a francia értelmiség tiltakozásához Magyarország szovjet megszállása ellen, fegyelmivel büntet a Francia Kommunista Párt. Azzal vádolja őket, hogy legalábbis részben, tevőlegesen felelősek a szerdai incidensekért (Roger Vaillant, Claude Roy, Claude Morgan, Jean-François Normand).

A Magyar Gyermekek Segélyszolgálatára Francia Bizottságának címe: 44., rue Lisbonne.

Százezer ember tüntetett Saigonban a magyarországi szovjet politika ellen.

85. CGT = Általános Munkásszövetség: a legnagyobb francia szakszervezet.

Az oxfordi kommunista klub úgy döntött, hogy feloszlik.

Burgiba⁸⁶ elítélte a magyarországi szovjet agressziót: „Már értjük, hogy Bulgaryin nem önzetlenül küldte Franciaországnak, Angliának és Izraelnek ultimátumait, hanem azzal a céllal, hogy elterelje a figyelmet Magyarországról.”

Jean-Pierre Pedrazzini⁸⁷ temetését ma délelőtt tartották Saint-Philippe du Roule-ban, több ismert személyiség jelenlétében.

20 h: Budapesti rádió: Felszólítják a köztörvényes elítélteket, akik éltek az alkalommal, amikor a börtönök megnyíltak, hogy térjenek vissza.

22 h: A rendőr-főkapitányság hivatalos közleménye: Arra biztatják a lakóbizottságokat, hogy jelentsék be mindazokat a „gyanús” személyeket, akik esetleg az ő épületükbe menekültek.

– A főváros ellátására vonatkozó utasítások és felvilágosítások.

22 h tájban: Néhány ágyúlövés. A mai volt a (vihar utáni) szélcsend második napja.

NOVEMBER 10.

7 h: Párizsi rádió: A helyzet továbbra is bizonytalan a Közel-Keleten, ahol a jelek szerint, mindenki időt akar nyerni. A nyugatiak és néhány semleges ország úgy, hogy sietnek felállítani a nemzetközi rendfenntartó erőket, Nasszer úgy, hogy húzni-halasztani igyekszik a dolgokat, amennyire csak lehet, valószínűleg abban a reményben, hogy az orosz nyomás hatékonyabb lesz. A francia sajtó tétovának tűnik, ami a világnak ezen a részén kialakult helyzet megítélését illeti. Odáig nem mennek el, hogy a kormány dicsőségét zengjék, de az újságok többsége tartózkodik attól, hogy kritizálja. Néhányan azonban francia–brit kudarcot emlegetnek Szuezi csán, sőt az egyik az olajzsákmány orosz–amerikai felosztásáról ír.

Az ENSZ rendkívüli közgyűlése – úgy tűnik – átmenetileg, két szavazással lezárta Magyarországról folytatott kétnapos vitáját. Az egyik szavazás az olasz indítványról szólt (a szovjet csapatok kivonása, ellenőrzött szabad választások), az indítványt 48 szavazattal 11 (a szovjet tömb) ellenében és 16 (vagy 18?) (arab–ázsiai tömb, a semlegesek, bár India a Szovjetunióval szavazott) tartózkodás mellett elfogadták. A másik humanitárius indítványt, amely nemzetközi egészségügyi és anyagi támogatást

86. Burgiba: Tunézia elnöke.

87. Az a francia fotóriporter, akiről a bécsi utazás során írt. Lásd 66. old.

javasolt, 8 tartózkodással (a szovjet tömb, kivéve Lengyelországot és Magyarországot, akik a többséggel tartottak) egyhangúlag megszavazták.

8 h tájban: A budapesti rádió több felhívást tesz közzé a munka felvételére és az új rendfenntartó erők (új stílusú karhatalom, amit munkásőrségnek hívnak és gépesített rendőrfőrők) megalakítására.

8.30: Mme H. Budáról (a Városmajor és a Fillér utca közötti terület) telefonál. Hajnali 3-tól körülbelül másfél órán át tartó nagyon erős ágyúzás miatt nem tudott aludni. Rengeteg tank vonult végig a Malinovszkij fasoron⁸⁸.

Emlékeztető: A Szabad Nép, amely november 6-án újra ezzel a névvel jelent meg, november 9-től a Népszabadság címet viseli.

9 h: N. tájékoztat, hogy a kisgazdapárt vezetői, elsősorban Tildy és Kovács Béla, ma reggel összeülnek.

10 h: Felhívás a vasutasokhoz.

12 h: Felhívás a vegyipari üzemek (gyógyszer-, gumi-, műtrágya-, olaj-) dolgozóihoz.

A Ganz (vagon) gyárban 7000 munkásból 2000 jelent meg. Megkapták előre a bérüket és az élelmiszercsomagot.

Az Ikarus (autóbusz) gyárban 2800 munkásból 800 jelent meg.

A telefongyárban az 1250-ből 500.

A VIII. kerületi pártszervezet felhívása: dolgozzatok, takarítsatok, különben járvány veszélye fenyegethet.

Az egészségügyi miniszter közleménye: tíz szovjet repülőgép érkezett ma Budapestre, gyógyszerekkel megrakodva.

A Rendőr-főkapitányság utasítása: a rendőrök jelenjenek meg munkahelyükön.

Felhívás a villany- és gázszelőkhoz.

9.15–12.30: A követségre megyek a Bajcsy Zsilinszky úton és a Podmaniczky utcán. Azokat a városrészeket, amelyeken keresztülmegyek, nem érte kár. A Nyugati pályaudvart elfoglalták az oroszok, sok páncélos veszi körül, és a közvetlen körzetében tilos közlekedni. Vissza az Andrássy úton jövök. Néhány eszpresszó és étterem nyitva van. A járdán cigarettát árulnak rendes áron.

M. Douteau-t, a kereskedelmi tanácsost ma reggel Budáról Pestre jövet megállította egy szovjet járőr, és tiltakozása ellenére átkutatta az autóját, elvette cserkészkését, őt magát bevitte a parancsnokságra, ahonnan csak hosszú magyarázkodások és kése lefoglalása árán szabadult.

88. Ma Szilágyi Erzsébet fasor.

12.30: Meglátogat M. Sz., aki a Mórícz Zsigmond körtér közelében lakik.

A csata ott 5-én, hétfőn kezdődött, és másnap reggel 6 vagy 7 óra tájban ért véget. Az oroszok először kilőtték a magyar páncélosokat, amelyek biztosították a teret (az informátorom két magyar tankot és félreállítva két magyar páncélautót látott, meg egy orosz tankot, ugyancsak a harcból kivonva), majd miután elfoglalták a teret, nehézlövegekkel ágyúzták azokat a házakat, amelyekbe a fiatal szabadságharcosok fészkeltek be magukat. Néhány házat földig romboltak. Gyűjtőlövedékeket is használtak.

Egy rákospalotai telefonhívás szerint ez a külváros, ahol mind ez idáig nem folyt harc, tegnap reggel (november 9.) még a felkelők kezében volt.

12.45: Itt közlöm annak a röpiratnak a kivonatát, amelyet Grebennyik (lásd az ő parancsát november 6-i dátummal, amiről november 8-án 10.30-kor tudósítottam) aláírásával tegnap este és ma reggel a szovjet hadsereg osztogatott.

Az ellenállás fő központjait szétvertük. A fasiszta bandák maradványai a nyugodt negyedekbe húzódnak vissza, beszivárognak a lakó- és középületekbe, azzal a feltett szándékkal, hogy majd azokban a kerületekben folytatják a harcot, ahol sok üzlet, templom, kulturális intézmény és történelmi emlék van.

Ezek a bandák veszélyt jelentenek e területek gyalogosaira és lakóira, mert arra kényszerítik a szovjet hadsereget, hogy a házakat lőjék stb.

A szöveget felhívás zárja, amely éberségre szólítja fel a lakókat a szóban forgó bandákkal szemben.

Ez a röpirat, természetesen dátum nélkül, teljesen nyilvánvalóan ezekre a „bandákra” akarja hárítani a felelősséget mindazokért a károkért, amelyek november 8. előtt érték a történelmi és művészi középületeket. Ez a röpirat utólagos figyelmeztetés, (a lövések már eldőrdültek).

Emlékeztető: Távollétemben D. letette a titkárnőmnél annak a november 6-i keltezésű kompromisszumos megoldástervezetnek a módosított változatát, amelyet Bibó István november 7-én este telefonált meg.

14 h: R. látogatása. Találkozott Kiss professzorral, aki az Építőipari Műszaki Egyetemen (anyagismereti tanszék) tanít, és aki azt állította, hogy laboratóriumát kirabolták az oroszok.

Ma reggel hat fiatal ellenálló megmászta a Kelenhegyi utat (Gellért-hegy), hogy lőszert vegyen magához annak a háznak a pincéjéből, ahová elraktározták, és amely nem messze áll a hegy tetején elhelyezett szovjet ütegektől.

15 h: Törvényerejű rendelet Dobi aláírásával:

I. A) Gyilkosság, szándékos emberölés, gyűjtogatás, fosztogatás, engedély nélkül tartott fegyverekkel elkövetett bűntettek esetében a gyanúsított személyt előzetes eljárás nélkül bíróság elé lehet állítani.

B) Az ítéleteket a rögtönítélő bíróságoknak haladéktalanul meg kell

hozniuk. Az ügyész a vádat a tárgyaláson szóban terjeszti elő.

II. A törvényerejű rendelet már kihirdetése napján hatályba lép.

Kommentár: Az ítéletet huszonnégy órán belül végrehajtják, és a halálbüntetést is kimondhatják (rádió). Ez statáriális törvény, csak nem ismerik el nyíltan.

– A belkereskedelmi miniszter közleménye: hétfőtől, november 12-től minden üzletnek 8–16 h-ig kell nyitva tartania. Vasárnap, november 11-én 8–12 h-ig lesznek nyitva a boltok. Az alkalmazottak túlóradíját kapnak, rendes fizetésük 100%-át.

– A Kiskereskedők Országos Szövetségének felhívása arra buzdítja a kisiparosokat, hogy dolgozzanak, és az alapanyagokat szerezzék be úgy, ahogy tudják.

– Az oktatási miniszter tudatja, hogy minden kulturális intézményt lehet segély nyújtó helynek használni.

Este: Következzék itt azoknak a Bibó-féle dokumentumoknak az ismertetése, amelyeket ma reggel hoztak, ahogy az előző oldalon jeleztem (emlékeztető).

Lévlél „a Követnek”. Azt kéri, hogy terjessze belátása szerint a kompromisszumos megoldási tervet diplomáciai körökben, de a sajtónak nem kell átadni.

Eredeti helyzetelemzés, amit nagy gonddal ismertetek a következőkben:

1. A Szovjetunió november 4-i katonai beavatkozása, állítása szerint, a zűrzavar felszámolását szolgálta, ám valójában még nagyobb zűrzavart okozott. A nép ellenállásba vonult.

2. A Kádár-kormány azt ígéri, hogy az oroszok kivonulnak, amint végleg helyreáll a rend. De azt is tudja, hogy amint kimennek az oroszok, ő megbukik. Tehát csak azt kívánhatja, hogy az oroszok meghatározatlan ideig maradjanak itt. Viszont jelenlétük lehetetlenné teszi a rend helyreállítását.

3. Ilyen körülmények között a szovjet csapatok a végtelenségig itt tartózkodnak, holott a nemzetközi helyzet azt kívánja, hogy azonnal távozzanak.

4. A kommunista párt (október 23-án az MDP, november 4-én az MSZMP) a két szovjet beavatkozásért magára vállalva a felelősséget, olyan fókig elvesztette a tekintélyét, hogy az egypártrendszerű kormányzás lehetetlenné vált. Nagy Imre az egyetlen kommunista, aki ezt megértette, s aki ezért a nép bizalmát élvezte.

5. A Szovjetunió és a Kádár-kormány attól tart, és nem ok nélkül, hogy a szovjet csapatok távozása igen heves reakciót fog kiváltani, a szó minden értelmében. Másrészt hazugság azt állítani, hogy a Nagy-kormány a kapitalista táborba vitte volna vissza Magyarországot. Ez a kormány elég erős volt ahhoz, hogy gyorsan visszaszorítsa azt a néhány szélsőséget, amely felbukkant. A Szovjetunió katonai beavatkozásának igazi oka, úgy tűnik, inkább az, hogy hasznát akart húzni az adott nemzetközi helyzetből – jóllehet nem kell kizárni Kádár és környezete reális félelmeit, ami a szocializmus jövőjét illeti Magyarországon. Tételezzük fel mindezenre, hogy a nemzetközi helyzet annyira megváltozik, hogy a szovjetek mégis ki akarják vonni csapataikat: ebben az esetben egy komoly kompromisszum, miközben biztosítja Magyarországot a reakció visszatérése ellen, megkönnyíti a kivonulást.

6. Nem szabad elfelejteni, hogy egy reakciós rendszer közvetlenül szembetalálná magát a forradalom legaktívabb és legegészségesebb elemeinek szándékaival.

7. Tekintetbe kell venni, hogy egy reakciós Magyarország, talán még

konzervatívabb lenne, mint a Nyugat, amelynek éke lenne a szocialista övezetben, egyfelől folytonos kísértést jelentene a beavatkozásra, ütközésre, másfelől elriasztaná a többi népi demokratikus ország azon vezetőit, akik hazájuk liberalizálása mellett döntöttek.

A kompromisszumos megoldástervezet végleges változata, amit Bibó ma adott át, bizonyos pontokon különbözik attól, amelynek fordítása a jelen krónika, jelen fejezetének 106–109. oldalán olvasható. Az új változat lefordítása helyett, már csak azért is, mivel a szavankénti egyeztetés unalmas lenne, inkább azt fogom jelezni pontról pontra haladva, amiben az utóbbi az előzőtől eltér.

I. Ez az I. pont hiányzik az első változatból. Ez Nagy [Imre] kormányának forradalmi törvényességét hangsúlyozza, szembeállítva a Kádár-kormány teljesen rákosista törvényességével: ez utóbbi sokkal inkább az 1949-es alkotmányra hivatkozik, semmint a forradalomra.

II. (a régi I.) Bibó megtartja a Varsói Szerződésre vonatkozó saját rendezési tervét, de mint másik lehetőséget, a Keszthelyi-féle tervet is körvonalazza.

III. (a régi II.) Nincs változtatás.

IV. (a régi III.)

A) A szovjet csapatok kiűrtik Budapestet és öt vagy hat déli megyét. A szabad kormány újra működésbe lép, és megkezdí a közigazgatás újjászervezését.

B) A szovjet csapatok kiűrtének öt vagy hat nyugati megyét és Pest megyét. A határ továbbra is zárva marad stb... Összeül a Forradalmi Alkotmányozó Gyűlés.

C) A keleti megyék kiűrtése Borsod és Szabolcs kivételével. A gyűlés megalkotja a választási törvényeket.

D) A kiűrtés befejezése. A II. pontban foglalt szerződések megkötése. (A választásokról az expozénak ebben a részében nincs szó.)

V. (a régi IV.) Bibó elhagyja a bevezetést, és helyette ezt írja: „A választások előtt összeül az Forradalmi Alkotmányozó Gyűlés, amely a forradalmi bizottságok és tanácsok tagjaiból alakul. Ez a gyűlés lefekteti az új magyar demokrácia társadalmi és alkotmányos alapelveit, adott esetben államfőt választ, és választói törvényt alkot.” (Itt tehát szó van a választásokról, de bármiféle határidő részletezése nélkül.)

Ennek az V. pontnak (régí IV.) a 7. paragrafusától, a „megtárgyalandó” után hiányzik a vége.

VI. (a régi V.) „Az ENSZ nemzetközi rendfenntartó erejére nem lesz szükség, csak ha a szovjet csapatok kivonása nem a megegyezéseknek

megfelelően történik, illetve ha súlyos incidensek adódnak. Semmi szükség erre az erőre a választás folyamán, amire több hónappal a megállapodások után fog sor kerülni, mert a kormány elég erős lesz ahhoz, hogy fenntartsa a rendet.”

NB.: Ez a VI., az első változatot kiegészítő pont, nem mond túl sokat. Általában azonban úgy találom, hogy Bibó expozéja felülmúlja tervezetét.

20 h: Budapesti rádió: A kormány nyilatkozata egyetértésben a Szakszervezetek Országos Tanácsával: az első fizetésemelési menetben, 1957. január 1-jétől az építőmunkások bére nő a következő arányokban: 12-15%-kal 1200 Ft alatt, 8-10%-kal 1500 Ft alatt. Most ez minden, amit nyújtani tudnak, de ígérnek, ami késik, nem múlik.

– A kormány megerősíti a Nagy-kormány törvényerejű rendeletét: dupla fizetést biztosít azoknak a dolgozóknak, október 23-tól október 31-ig akik a helyükön maradtak.

– A rend fenntartásért felelős miniszter közleménye: Azoknak az ellenállóknak a többsége, akik továbbra is maguknál tartják a fegyverüket, egyszerű gonosztevő, aki csak a fosztogatásra gondol. A rendfenntartó erők mindenesetre megkapták a parancsot, hogy a törvényességnek megfelelően bánjanak velük, és ne hagyják magukat semmilyen szélsőségre ragadtatni.

– A Nagy-kormány döntésének megerősítése: eltörlik az egyedülállókra és a gyermektelen házaspárookra kivetett 4%-os adót.

20 h: Moszkvai rádió: Kemény hangú kommentár, amely közli, hogy újságírók, különösen a csehek és osztrákok, már leleplezték a világ előtt, hogy az ellenforradalmárok lőttek a Vörös kereszt kocsijaira, akasztottak az út menti fákra, vagy a csatornába dobták a derék hazafiakat és a békés, védtelen polgárokat. Ekkor nyílt ki az egész ország, a munkások és parasztok szeme, és baráti segítséget kértek a Szovjetuniótól. Innen ered viszont azoknak a nyugatiaknak a dühe, akik az ellenforradalmi puccsot megszervezték, és akik most azon vannak, hogy az ENSZ zászlajával takarózva más eszközökkel, de visszahozzák Magyarországra a kapitalizmust. De a magyar nép elzárja az utat a fasizmus előtt.

20 h: Párizsi rádió: A rendkívüli közgyűlés 53 szavazattal 9 ellenében, 8 tartózkodás mellett úgy döntött, hogy a hétfőn kezdődő rendes ülés napirendjére tűzi a magyar kérdést.

– Versóban a poznani rendőrség vezetői azzal vádolják szovjet tanácsadóikat, hogy eltorzították a rendőrség szervezetét. Helytelenítik a rádióadások zavarását, kinyilvánítják szolidaritásukat a magyar nép-

pel, bírálják Étienne Fajont Lengyelországról szóló riportjáért, amely azt mutatja, hogy egy árva szót sem ért az ország ügyeiből.

– Az oroszok bejelentik azon szándékukat, hogy önkénteseket küldenek Egyiptomba, ha a franciák és a britek nem vonják ki a csapataikat az ENSZ-rendfenntartók megérkezésekor.

– Belgrád egyedülálló hírt ad közre, miszerint több szovjet vezető Budapestre látogat.

Emlékeztető: (17 h) úgy tűnik, az új hivatali gépezet beindul. A lakóbi-zottság egy képviselője, mint a többi bérlővel, velem is aláírat egy nyilatkozatot, amelyben kijelentem, hogy 1. nem tartok magamnál sem fegyvert, sem lőszert; 2. nem adok szállást olyanoknak, akik nincsenek bejelentve lakhelyünkön.

22 h: A párizsi rádió ismerteti annak a két svéd újságírónak a nyilatkozatát, akik ma este érkeztek Bécsbe. Budapesten a szervezett ellenál-lás – úgy látszik – véget ért, de a szovjet katonák nem mernek egyedül mutatkozni, a munkások háromnegyede továbbra is sztrájkol. Rövid, de tárgyilagos (híradás).

NOVEMBER 11.

8 h: A monte-carlói rádió szerint Budapesten, amelyet járvány fenye-get, egész kerületek égtek porrá, és az utcákat holttestek borítják. Három napja nincs víz, gáz és villany. A Kádár-kormány általános béremelésről döntött.

9–13 h-ig: Kirándulás Budára

1. Az út a követ rezidenciájáig. Orosz páncélosok a Lánchíd mind-két oldalán. Magyarok (vajon a rendfenntartó erők mely alakulatához tar-toznak?) igazoltatnak. A Déli pályaudvar és a Széll Kálmán tér⁸⁹ között a házak tele vannak belövésekkel. A telefonközpont⁹⁰ nagy épülete ala-posan megsérült, de nem ment tönkre. Találkozás egy barátommal, egy ifjú levéltárossal. Azt mondja, hogy az Országos Levéltárban a tűzvész részleges, de jelentős kárt tett.

2. A követnél. Mme Paul-Boncour három lövedék nyomát mutatja a házon. A Kádár-beszéd (10 h) meghallgatása. Ismertetése alább.

3. Séta a Déli pályaudvar környékén. Ez a kerület kevesebbet szenvedett, mint a tegnap meg tegnapelőtt látott negyedek. Különösen a Déli pályaud-

89. A Moszkva tér előző neve.

90. XII. Krisztina krt. 6.

var maradt sértetlen, de nem így a nyugati oldalán fekvő sík terület, látszik, hogy ott ugyancsak dühöngött a harc. A felkelők vasúti szerelvényeket töltak a villamossínekre. Két postavagont felgyújtottak, egyet felborítottak. Barikád az Alkotás utca és Nagyenyed utca sarkán. Elmegyek meghallgatni a város-majori templomban a 11 órás misén mondott szentbeszédet. A témája: Isten végtelen türelme. A pap ezzel helyezi szembe az emberek türelmetlenségét. Ezt saját tapasztalatából merített példázattal illusztrálja: egy főbélről van szó, akit különösen kellemetlen albérlői felbosszantanak.

Itt emlétek két röpiratot:

- az egyik október 29-i dátummal a Magyar Nemzeti Bizottmánytól származik;

- a másik november 10-i keltezésű, azaz tegnapi, amit a Forradalmi Ifjúság Főparancsnoksága jegyez. Ez a felhívás a végsőig való kitartásra buzdít.

4. Visszafelé. Az intézet kirakata a Váci utca és az Eskü tér⁹¹ sarkán szilánkokban. A könyvek eltűntek. A házfelügyelő megnyugtat, hogy biztonságba helyezték őket, és arra kér, hogy holnap küldjek értük. Szerinte, november 8-án, csütörtökön történt a dolog.

14 h: Íme a rádióban 10.15 körül elhangzott Kádár-beszéd összefoglalása, nem az eredeti sorrendet követve, de a teljességre törekedve: (Lásd a kiegészítést 20 h-nál!)

- A kormány elfogadja, hogy a népi demokrácia címerét a Kossuth-címer váltsa fel. Március 15. ezentúl újra nemzeti ünnep lesz. A „nemzeti hagyományokat” tiszteletben fogják tartani, különösen az oktatásban.

- Kádár a Nagy-kormányt, nem tagadva annak jó szándékát, politikai vétkekben marasztalja el.

- Megerősíti, hogy továbbra is szándékában áll tárgyalásokat folytatni a szovjet csapatok kivonásáról, ha helyreállt a rend.

- Felhívást intéz azokhoz, akik a „különböző pártokhoz és szellemi közösségekhez tartoznak”, hogy, bármilyen fokon, de működjenek együtt az új közigazgatással.

- A demokratikus és hazafias erők összefogásából kizárja a) a népi demokrácia ellenségeit, b) a rákosizmus védelmezőit.

- Hangsúlyozza, hogy a rákosizmus visszatérése lehetetlen, senki nem akarja, de nem is akarhatja restaurációját.

- Bejelenti, hogy az ÁVH egyszer s mindenkorra megszűnt létezni.

- Közli, hogy a rákosista közigazgatás egykori vezetőit a jelenlegi kormány visszaminősítette, és visszahelyezte őket eredeti tisztségükbe.

91. A Szabad Sajtó út előző neve.

– Ígéri, hogy már január 1. előtt felemelnek minden 1500 forint alatti fizetést.

– Megerősíti, hogy megszüntetik a mezőgazdaság kollektivizálását.

– Sajnálataát fejezi ki, hogy a kormány, mivel inflációtól tart, pillanatnyilag nem tehet többet.

– A törvényesség gyors megszilárdítására szólít fel, 1. a nem katonai rendfenntartó erőkre; és 2. a lakosságra támaszkodva. Ez utóbbit arra buzdítja, hogy fegyverezzék le az utolsó ellenállókat, és a fegyvereket (csak a fegyvereket) adják át a legközelebbi magyar vagy szovjet katonai hatóságnak.

– Hosszan ecseteli a szocialista országok Magyarországnak nyújtott gazdasági segítségét.

15 h: Több látogató. Átrostálom a beszámolóikat.

– Egy orvosebizottság (Horváth, Nónay, Földvári, Klimkó, Pommersheim professzorok) feladata lesz a külföldről küldött gyógyszer-, gyógyászati segédeszköz- és egészségügyi segélyek szétosztása.

– Csepelen az ellenállás, amit fiatal munkások szerveztek meg, és tartottak életben, amihez egyetemisták is csatlakoztak, s tüzérsséggel is rendelkezett, tegnapelőtt, november 9-én 18 óra tájban megszűnt, de nem kapitulációval, hanem mert felbomlott, a szabadságharcosok egyenként hazaszállingóztak.

– Nagykovácsiban, nem messze északnyugatra Budapeستől, tegnapelőtt még elkecsereedett harcok folytak; azt a laktanyát, amelyben 1200 katona és szabadságharcos sáncolta el magát, repülőök támadták, majd páncélosok zárták körül.

November 5-én Budapestre érkezett négy mázsa robbanóanyag a dorogi bányákból, de nem használták fel, hanem továbbküldték vidékre két ismeretlen helyre. (Állítólag két mázsa a pilisi hegyekben van, északnyugatra a fővárostól, ahol a szabadságharcosok utak elaknásítására használják.)

– Budapest bizonyos munkáskerületei, például Pestszenterzsébet, még ma is teljesen a felkelők kezében vannak, ide az oroszok be sem merészkeltek vagy csak kisebb erőkkel próbálkoztak.

– Három színész vezetésével, akik közül az egyik a híres komikus, Latabár Kálmán, tegnap népi megmozdulást tartottak a Dózsa György úton. A tömeg – így mondják – tíz, magyar zászlóval letakart koporsót vitt, és öt olyat, amelyekben szovjet katonák feküdtek, a harcok áldozatai, és amelyeket az ő jelvényeik és katonai kitüntetések borítottak. A szovjet páncélosok hagyták vonulni a tüntetőket, akik a Nagy-kormány vissza-

térését követelték. A menetoszlop, amely az Andrássy úton haladt, végül minden incidens nélkül feloszlott, amikor a Parlament felé vette útját. (Erős fenntartással!)

– Tegnap a Flórián téren egy szovjet tank sorozatot eresztett a pékség előtt álló sorba. Két tucát halott. (Erős fenntartással!)

Kommentár: Ma reggel, amikor hosszú időre megálltam a fent említett röpiratokat másolni, többen szóba elegyedtek velem, és egymás között is nyugodtan beszélgettek, egyáltalán nem tartottak a besúgóktól. A katonailag szétvert forradalom ellenállásba megy át (elrejtett, rajtaütésekre használatos kézfegyver- és lőszerkészletek, annak bizonyossága, hogy megingatták a rendszert, felébresztették a nemzeti lelkiismeretet stb.) Az általános sztrájk különböző módokon átalakul lassított munkává, minimumra csökkentett munkává stb.

17 h: Hírek a budapesti rádióban, meglepően tárgyilagos hangnemben:

– Az ENSZ holnap, rendes ülészakán egymás után vitatja meg az egyiptomi ügyet és a magyar ügyet.

– Eisenhower elhárítja a négy nagyhatalom és India konferenciájára szóló svájci meghívást.

– A nemzetközi rendfenntartók előőrsei megérkeztek Egyiptomba.

– Washington ellenzi, hogy amerikai önkéntesek induljanak Egyiptomba, és úgy véli, Moszkva ugyanerre az álláspontra helyezkedik.

– Párizsból jelentik, hogy a szocialista párt felhívást intézett minden helyi önkormányzathoz, hogy a hősi emlékműveket a mai napon díszítsék fel magyar zászlókkal.

– Az USA hárommillió dolláros segílyt nyújt Magyarországnak.

– Marokkó és Tunézia az UNESCO tagjai lettek.

– Budapestre érkezett annak a segílynak egy része, amit a szocialista és a nyugati országok Magyarországra küldenek.

19 h: Budapesti rádió.

Több közleményből is az derül ki, hogy az alapanyagok hiánya, főképpen a széné és az üzemanyagoké, keményen érezteti hatását az iparban.

– Megalakultak a Forradalmi Karhatalom⁹² első egységei: a honvédség tisztjeinek aktív részvételével. Feladatuk a lakosság védelme.

20 h: Kiegészítés a Kádár-beszéd ismertetéséhez.

– A beszéd az általános helyzet ismertetésével indul: a főbb ellenforradalmi ellenállási központokat megsemmisítették, de kis mozgékony bandák, különösen Budapesten, éjszakánként működésbe lépnek, és sok kárt okoznak.

– Aztán eseménytörténet következik október 23-tól: a kezdeti követelések jogosak voltak, jó szándékúak, minthogy nem a rendszer megdöntését, hanem megjavítását vették célba. Sajnos ez a mozgalom jobbratolódtott. A múlt hét második felében megszámlálhatatlanul sok kegyetlenkedés történt, odáig elmentek, hogy a becsületesnek és hazafinak megmaradt kommunisták gyermekeit gyilkolták.⁹³ Ilyen szélsőséges tombolásra elsősorban Bács megyében és a Győr–Sopron-körzetben került sor. Nagy Imre, főleg attól fogva, hogy ő volt az egyedüli kommunista a kormányban, képtelen volt ezt megfékezni, Mindszenty beszéde jól mutatja, ha rá kerül a sor, őt is eltávolították volna. És akkor felvirrad a Horthy-tisztek, a régi csendőrség, nemesek, nagybirtokosok, kapitalisták, kövér bankárok napja!

NB. Kádár Nagy [Imre] szerepe kapcsán kijelenti, hogy az ő értelmezése személyes meggyőződésből fakad.

– A jövőben a tanulók több idegen nyelv közül választhatnak.

– Kádár, jóllehet főképp a szocialista országok segítségének fontosságát hangsúlyozza, beszél a nyugati Vöröskereszt-szervezetek jelentős és elismerést érdemlő segítségnyújtásáról is.

21 h: Losonczy „külföldön” van – valószínűleg Bécsben. Nagy „biztos helyen” – valószínűleg a jugoszláv követségen. Bibó felvette a kapcsolatot egy miniszterrel, és holnap ugyanezt teszi két-három másikkal, köztük Nagy Imrével, aki Kádár kezdeményező javaslatait várja.⁹⁴

22 h: A budapesti rádió tudósít Dr. Killner, a magyar Vöröskereszt elnökének és M. René Bovey, a nemzetközi Vöröskereszt Bizottsága küldöttségének megbeszéléséről. M. Bovey megállapítja, hogy a magyar Vöröskeresztet újjászervezték. Jelzi, hogy nagy mennyiségű gyógyszer, ruhanemű és élelmiszer várákodik a határon. Tud a kormánnyal folytatott tárgyalásokról, amelyek e segélyek gyors célba juttatására vonatkoznak, és úgy gondolja, hogy az első konvoj november 12-én érkezik meg Budapestre. Az összes határállomást igénybe fogják venni a belépéshez. M. Bovey üdvözli az öt professzorból álló bizottság kinevezését (lásd fent 15 h-nál) a segélyek szétosztására, és dicséri a mondott bizottság függetlenségét.

22.45 Párizsi rádió:

92. Ismertebb nevükön: pufajkások.

93. Gyermekgyilkosságok nem voltak, ilyeneket még a kádárista propaganda sem említett.

94. Losonczy Géza Nagy Imrével a jugoszláv követségen tartózkodott. Bibó és a miniszterelnök között semmilyen kapcsolat nem alakulhatott ki.

– Egyiptom még nem egyezett bele, hogy nemzetközi erőket küldjenek a területére.

– Nehru párhuzamba állítja Egyiptomot és Magyarországot (két kis ország, amely áldozatul esett a nagyok étvágyának).

– A budapesti rádió szerint Kádár találkozott Nagy Imrével.(!!!)⁹⁵

– Thomas Schreiber szerint, aki ma este érkezett Bécsbe, az áldozatok száma: 200 000 halott, ebből 5000 szovjet és 60 000-80 000 sebesült.

NOVEMBER 12.

7 h: A párizsi rádió nyomatékosan megismétli, hogy a budapesti rádió hosszan ecsetelte, miszerint Kádár tegnap találkozott Nagy Imrével.

– Párizs ismerteti Kádár tegnapi beszédét, és úgy látja, „jelentős engedményeket” tartalmaz. Tegnap 20 h-kor Párizs a szabad választásokat és a semlegességet hiányolta hangsúlyozottan Kádár programjából.

– Párizs jelenti, hogy újságírók érkeztek Bécsbe, s hogy az első vöröskeresztes konvoj elindult Nickelsdorfból. Hangsúlyozzák, hogy Kádár köszönetet mondott a nyugati Vöröskereszt-szervezeteknek.

– Párizs azokat a híreszteléseket visszhangozza, melyek szerint Maléter megszökött, és egy ellenálló csapat vezetője lett.⁹⁶

8 h: Két egymástól teljesen független szemtanú egybehangzó beszámolója azt jelzi, hogy a legsúlyosabb harcok Budapest József körút és az Üllői út közötti részén, a Ludovika térig folytak.

Tegnap a József körúton a Kilián, volt Mária Terézia laktanya közelében rengeteg civil és egyenruhás, magyar és szovjet halott borította a járdákat, továbbá lerobbant járművek torlaszolták el az utat. Több autót, páncélost és legalább két orosz tankot láttak ilyen állapotban. A Ludovika tér romokban hever (két ház közül egy a földig rombolva), és a nőgyógyászati klinika igen súlyosan megsérült.

9-12 h: Gyalog megyek a követségre. A követ kocsiján jövök haza a lányommal, Mme Paul-Boncour vezet. A követségen a következőket foglalom írásba:

Fosztogatások (Megpróbálom pontokba szedni)

1. Magyar civilek már november 6-án és 7-én kirámoltak egyes

95. A párizsi rádió álhíre.

96. Malétert, mint már arról ebben a naplóban is szó esett, november 3-án éjjel a szovjet állambiztonsági szervek letartóztatták.

élelmiszerüzleteket. (Néhány üzletet október 24-én és 25-én feltörték az első időszak felkelői, akik túl messzire kerültek hazulról, és éhesek voltak.)

2. November 7. és 8. éjszakáján, valamint 8-án napközben az oroszok szétlőtték a központ főútvonalaival, különösen a Kossuth Lajos utca (luxusboltok) és a Rákóczi út (áruházak, ruhaüzletek) még ép kirakatait.

a) Egyes tanúk szerint maguk az oroszok fosztották ki az üzleteket.

b) Mások szerint csak biztonságba helyezték az árut a fosztogatások előtt. Sőt bizonyos esetekben a környékelieket biztatták, hogy vegyék ki a kirakatból az árut, és helyezték el a házakban, hogy eltüntessék a fosztogatók előtt.

c) Provokációk, mint a Minőségi Áruházban lejátszódott jelenet, amelyeket filmeztek.

3. Közismert, hogy az oroszok nem merészkedtek be a kis utcákba. Márpedig a centrumban, ahol a legelegánsabb luxusboltok vannak, keskenyek az utcák (Váci utca, Petőfi Sándor utca, Városház utca stb.). Ide az oroszok nem mentek be, és egyetlen üzlet sem volt kifosztva. Arra jártam tegnap, november 11-én, és a kirakatok épp olyanok voltak, mint általában.

Tanulságok:

1. A magyarok spontán módon csak akkor fosztogattak, ha táplálékra volt szükségük. Ebben a tekintetben, az Oktogon téri eset, amit elmeséltem a 66. oldalon, vitathatatlanul példaértékű.

2. Ami azokat az eseteket illeti, amelyekben nem élelmiszerről volt szó, ha a fosztogatást nem is maguk az oroszok követték el (jóindulatú vagyok), akkor minden alkalommal ők bátorították (betörték az üveget katonai ok nélkül, például november 8-án az Intézet kirakatát), és bizonyos esetben pedig közvetlenül kiprovokálták.

Ui.: Két szemtanú beszámolója kétségkívül megerősíti, hogy az oroszok ezekben az utolsó napokban úgy viselkedtek, mint 1944–45-ben, vagyis fosztogattak.

1. Egy honfitársnőnk, aki a Nemzeti Múzeum közelében lakik, meséli, hogy az oroszok azzal az ürüggyel, hogy megtisztítják a pincéket az ellenállóktól, akik esetleg oda menekültek, lejöttek a házuk pincéjébe, és a lakókat, akiket ott találtak, megszabadították óráiktól, bizsuiktól és más értékeiktől.

2. Valaki, aki november 5-én az egyiptomi követségen tartózkodott, teljes részletességgel elmesélte nekem ennek a mégiscsak „baráti” követségnek

a kifosztását. A szovjet katonák benyomták a kaput. Az egyiptomi követ, aki, úgy tűnik, igen bátran lépett fel, háromszor szorította vissza őket, miközben teljesen védtelenül kiszolgáltatta magát a géppisztolyok csövének. Végül mindenkinek le kellett mennie a pincébe, és az oroszok minden értéktárgyat, ami a kezük ügyébe került – két rádiókészülék, bőröndök, öltönyök, ruhanemű stb. – kirámoltak a házból. Mindezt egy teherautóra rakták. Az egyiptomi követ telefonon tiltakozott a szovjet nagykövetnél. M. Andropov őszinte sajnálatát fejezte ki, és biztosította az egyiptomi követet, hogy a tévedésből elvitt tárgyakat másnap visszaszolgáltatják. M. Andropov mindenestre fontosnak tartotta tisztázni, hogy a szovjet katonák magatartása megmagyarázható, amennyiben előzőleg rájuk lőttek az egyiptomi követség ablakából. Ezt az egyiptomi követ határozottan cáfolta. Másnap megérkezett egy teherautó két rádióval, öltönyökkel stb., de egészen másokkal, mint amiket előző este magukkal vittek. Az egyiptomi követ nem fogadta el ezt a cserét, de csak két nap múlva tudta visszaszerezni az ellopott tárgyakat, elsősorban a két rádiókészüléket.

Emlékeztető: – Különböző beszámolók állítják, hogy egyes szovjet katonák azt kérdezték a lakosságtól, hogy melyik országban vannak. Némelyek azt hitték, Kairóba érkeztek, mások meg azt, hogy Németországba.

Tegnap: – Három gyereket temettek el azon a téren, amelyik a Belgyógyászati Klinikával szemben, az Üllői út túlsó oldalán van. Arra mentem előző este, akkor még csak egy sírt láttam. A gyerekeket nyilván az oroszok ölték meg játék közben.

Nemi erőszakot jelentettek Budáról.

Az Uzsoki utcai kórházban és a Róbert Károly körúti Honvéd Kórházban nagy kárt tettek.

KRÓNIKA

1956. NOVEMBER 13.–1957. JANUÁR 27.

NOVEMBER 13., KEDD

12–17 h: Budapest–Bécs M. Douteau autóján, a lányommal, Alain Douteau-val és Jean Magnard-ral, egy filozófia és keleti nyelv (orosz) szakos egyetemistával, aki Párizsban lakik.

Magnard, aki nemhogy hencegne, de harapófogóval kell kihúzni belőle a szót, éppen tanulmányútra jött Budapestre, amikor kitört a forradalom. Közlekedési lehetőség híján több napig Nyugat-Magyarországon vesztegelt, s csak november elsején érkezett vissza a fővárosba. Jelentkezett a magyar Vöröskeresztnél, és mint mentős élte végig a legmelegebb napokat november 4. és 8. között: három napot Csepelen és egyet a Mórícz Zsigmond körtéren.

A csapatából, amely többségében orvostanhallgatókból állt, és kezdetben tizenkét tagot számlált, köztük egy lányt, a végén négyen maradtak, a többi megölték. Magnard megerősíti, hogy Csepelen mindenki részt vett a harcokban, az asszonyok, mindkét nembeli gyerekek is, akik még géppisztolyt, gránátot, Molotov-koktélt (egy benzinnel teletöltött palack nyakához erősített gránát) is használtak, és egész ügyesen. Annyira felbőszültek az emberek, hogy vitába kellett szállni velük az orosz sebesültek érdekében, akiket nem akartak ellátni. Három nap leforgása alatt Magnard-ék körülbelül 500 szovjet sebesültet szállítottak a felkelők felügyelete alatt álló szükségkórházakba. Csak az ő (Magnard) csepeli körzetében legalább 30 tankot tettek harcképtelenné, nem számítva a golyószórós páncélautókat és a gyalogságot (járművenként hatvan főt) szállító teherautókat (amiket gránátokkal támadtak meg). A szovjet páncélosok szemrebbenés nélkül taposták el saját sebesültjeiket, akik az úton heverték. Ugyanakkor az oroszok egyáltalán nem kegyetlenkedtek

öncélúan a lakossággal. Némelyek a Szezei-csatornát keresték, a francia ejtőernyősöket, és ugyancsak csodálkoztak, hogy nem csupa burnuszos embert látnak. (Magnard ezt igen határozottan állítja). Kérdezgetem, hogy na, és amikor rájöttek, hogy nem az „imperialistákkal” és nem is a fasisztákkal gyűlt meg a bajuk, akkor hogyan viselkedtek az oroszok. Válasz: „Amint abbamaradt a harc, igyekeztek szeretetre méltóak lenni a lakossággal, mintegy bocsánatot kérve.” Amikor orosz katonák feltartóztatták, és bekísérték egy parancsnokságra, közölte személyi adatait, és elmondta, milyen területen tevékenykedik.

– A mi sebesültjeinket is ápolják? – kérdezte egy orosz tiszt.

– Természetesen.

– És a felkelők sebesültjeit? – kérdezte egy ávós.

– Természetesen.

Az ávós pofon ütötte Magnard-t. A szovjet tiszt közbelépett, és kijelentette, hogy Magnard magatartása dicséretre méltó, ott tartotta ebédre, majd elengedte.

A Móríc Zsigmond körtéren Magnard tanúja volt egy ékszerüzlet kirámolásának: négy orosz tank érkezik, három beáll, hogy fedezze a negyediket, amelynek a légénysége kiszáll, betöri az üveget, az ékszer kihordja a harcokcsiba, majd mindenki elvonul.

Csepelen a felkelők ágyúkat és géppuskákat is használtak, mert egy szovjet tüzérségi zászlóalj átadta a fegyvereit, még a forradalom első szakaszában, a fraternizálás idején.

NOVEMBER 14–25.

Bécs, Párizs, Bourbon-Lancy, Bordeaux, Párizs, Bécs, Budapest

NOVEMBER 16.

A Központi Munkástanács drámai ülése a Beszkárt helyiségeiben, az Akácfa utcában. A szovjet katonák elfoglalják a termet, és fegyvereiket a jelenlévőkre szegeznek. A gyűlést mégis megtartották, mintha mi sem történt volna.

NOVEMBER 17.

Reggel: Íróküldöttség Münnichnél (lásd a november 27-i feljegyzésemet, amely az értelmiség tevékenységével foglalkozik november 12-ével kezdődően)

Délután: A dorogi bányászok küldöttsége Kádárnál. A bányászok kijelentik, ha a deportálásoknak nem vetnek azonnal véget, az ország összes bányáját elárasztják.

NOVEMBER 18.

Kormánynyilatkozat cáfolja a deportálásokat.

NOVEMBER 19–20.

Munkafelvétel.

NOVEMBER 21.

A kormány többek közt egy olyan döntést hozott, amely szerint az üzemek és vállalatok igazgatóit az állam nevezi ki, Válaszul a Központi Munkástanács úgy határozott, hogy a Sportszarnokban összehívja a munkástanácsok országos konferenciáját. A gyűlést betiltották, de végül mégis megtartották az Akácfa utcai teremben. Néhány buszos vezetőt letartóztattak. A Központi Munkástanács kétnapos sztrájkról hozott határozatot.

NOVEMBER 23.

Néma népszavazás. Hogy az erre vonatkozó felszólítás honnan származik, nem tudjuk. Mindazokat, akik a Kádár-kormány ellen vannak, arra szólítják fel, hogy ne tartózkodjanak a köztereken 14 és 15 óra között. És végül 14 és 15 óra között az utcák valóban üresek.

A társaságban két nyilatkozatról tudnak, az egyik a kormánytól származik, a másik a Központi Munkástanácstól. Ez utóbbi azt közli, hogy megegyezés van kilátásban, a munka felvételét ajánlja, miközben fenntartja a sztrájk jogát. Végül is a hétvége miatt nem veszik fel a munkát.

NOVEMBER 24.

Kipattan a Nagy-ügy. (Távozás a jugoszláv követség nyújtotta menedékből.)

NOVEMBER 25.

Kádár a Parlamentben a munkásküldöttek előtt mondott beszédében világosan értésre adta, hogy véleménye szerint október 23-át a külföld készítette elő, és ezzel Allen Dullest⁹⁵ gyanúsította meg.

NOVEMBER 26.

Kádár nagy beszéde. (Igen kemény hangvételű.)

NOVEMBER 29.

Egy ismerős fiatalember azt meséli, hogy egy barátja, aki a Szovjetunióban volt hadifogoly, az elmúlt napokban találkozott egy szovjet tiszttel, aki annak idején annak a tábornak az igazgatásában vett részt, amelyben ő internálva volt. A tiszt kijelentette: 1. szégyelli, hogy orosz; 2. azzal a szovjet katonai erővel érkezett, amelyet már október 22-én Magyarországra irányítottak.

Tegnap Csolnokon, a dorogi szénmedence egyik bányájában a következő helyzet alakult ki: azok a szovjet csapatok, amelyeket azért küldtek a helyszínre, hogy a munka felvételére kényszerítsék a bányászokat, barátkozni kezdtek a lakossággal. Egyes katonák fegyverüket borra cserélték el. Az oroszok visszaadják a lakosságnak a Budapesten össze-rabolt árut. A bányászok lassított munkába kezdenek, de csak annyira lassítanak, hogy azért fussa belőle:

1. az ő fogyasztásukra és a cserekereskedelemre;
2. a szivattyútelep ellátására;
3. annak ez elektromos központnak a táplálására, amely Budapestet látja el villamos árammal.

97. Allen Dulles: Az amerikai hírszerzés főnöke, J. F. Dulles külügyminiszter fivére.

NOVEMBER 30.

A Népszabadságban megjelenik a frissen alakult Egyetemközi Forradalmi Bizottság és a MÉFT ideiglenes végrehajtó bizottságának közös nyilatkozata, amely hitet tesz az október 23-i megmozdulás valódi forradalmisága mellett, fenntartja az ezen a napon megfogalmazott követeléseket, beleértve a szovjet csapatok távozását, de elismeri, hogy ezek teljesítéséhez a rend helyreállítása és a munka felvétele szükséges. A nyilatkozat egyéb, a kormányhoz intézett felhívások között azt kéri, hogy azonnal szervezzék újjá a gazdasági életet (bizonyos helyeken ugyanis a régi, hibás rendszer szerint kezdték meg a munkát), és térjenek vissza a rendes bíraskodáshoz, valamint bocsássák szabadon a letartóztatott egyetemistákat.

Emlékeztető: A november 23-i és 28-i Népszabadság a kulturális intézményeket ért károkról közöl cikkeket.

20.30: A budapesti rádió francia adása: Kádár egy alkalmat sem mulaszt el, hogy ne bírálja, ne kifogásolja, és ne ítélje el Gerő és Rákosi politikáját. Az MDP-ből MSZMP lett, hogy nyilvánvalóvá tegye, Kádár szakítani akar a múlttal.

Márpedig Kádár, azért, hogy magyarázatot adjon arra, miért utasítja el az ENSZ-megfigyelők magyarországi jelenlétét, „a törvényes kormány által megkötött és a parlament által szabályosan ratifikált” Varsói Szerződésre hivatkozva igazolja a szovjetek fegyveres beavatkozását.

Most akkor Kádár Rákosi ellen van, vagy mellette?

DECEMBER 1.

Délelőtt a Kálvin téren. Egy újságosbódé előtt a rikkancs úgy próbál túladni egy Népszabadság-hegyen, hogy a sportoldalát dicséri kiemelten. Egy asszony azt kérdezi tőle: „Népakarát van?” „Csak Népszabadság van” – válaszolja. „Ugyan már! Csupa hazugság” – vág vissza az asszony.

Úgy hírlik, hogy hétfőn háromnapos, általános sztrájkot indítanak, amely első alkalommal fogja érinteni a közszolgáltatást és az ellátást. Egyesek még azt is hozzáteszik, hogy új fegyveres felkelés következhet a sztrájk után.

20 h: Párizsi rádió. Azt beszélik, hogy Kádárt menesztik, helyére egy népszerűbb politikus kerül.

Fontos engedmény a munkástanácsoknak: megújították a Szakszervezetek Országos Tanácsának hivatalát. Elsősorban az elnökét, ugyanis leváltották Gáspár Sándort, ezt a megrögzött sztálinistát, és helyére egy ismeretlen, Somogyi Miklós került. A két új alelnök két szociáldemokrata, akik nemrégén szabadultak a börtönből, Kisházi és ...?.

Holnap folytatják a vitát Magyarországról az ENSZ-ben.

Csou En-laj és Nehru egyetértenek a Közel-Kelet ügyében, de elismerik, hogy Magyarországot illetően mély nézetkülönbség van közöttük (AFP)

20.30: A budapesti rádió francia adása. A Központi Munkástanács a leghatározottabban dezavualja azt a tegnap terjesztett röpiratot, amely arra szólította fel a lakosságot, hogy lépjen újra sztrájkba, és kezdjen újra fegyveres felkelést.

Grósz érsek rövid üzenete ma a rádióban: „Az utóbbi hetek véres eseményei összekovácsolták a nemzeti egységet.” Munkára és imádkozásra szólít fel.

Dobi István a rádióban tegnap elmondott beszédében felvetette, hogyan lehetséges az, hogy a parasztok többsége annyira meg tudta tartóztatni magát az ellenforradalmi cselekményektől, jóllehet Rákosi – „aki legalább olyan ostoba volt, mint amilyen gonosz” – agrárpolitikájával éppen őket gyötörte meg alaposan.

A többségükben részlegesen megrongálódott lakások száma Budapesten eléri a 8-10 ezret.

Továbbra is e rádió szerint a budapesti mozik újra kinyitottak.

23.45: A Reuter szerint Budapesten ma nyilvánosan újságokat égettek el, és a hegyvidékeken szabadságharcosok zaklatták az orosz csapatokat.

Visszatérésem óta rengeteg látogatóm volt, intézeti barátok és az ő barátaik barátai, akik mind azt kérték, hogy támogassam a vízumkérelmüket.

A menekültek száma meghaladja a százezret.

Délelőtt: Meglátogat Bibó, akitől megtudom, hogy az ágyúlövések, amelyeket tegnap délután hallottam, a Kerepesi temetőben dördültek el, ahol a szovjet hadsereg a halottakat temette. A sortűzek pánikot keltettek egyes Budapesten állomásozó szovjet egységeknél, amelyeket nem értesítettek előre a gyászszertartásról. A Ludovika téren állomásozó harcokocsik (tegnap reggel elmentem megnézni) katonái sietve elfoglalták harcállásaikat.

Tegnap reggel átfésülték Pesthidegkút és Máriaremete környékén a dombok bozótosait. Bibó azt mondja, hogy Király István, Demeter szárnysegédje után kutattak.⁹⁸, aki ezekben a napokban orosz katonának álcázott hívek egy kis csoportjával visszatért Budapestre.

Ma reggel nagyon nehéz újságokat szerezni.

Röpiratok arra szólítják fel a főváros női lakosságát, hogy a) holnap, december 4-én 11 órakor legyenek a Hősök terén, és helyezzenek el egy szál virágot az ismeretlen katona emlékművénél a közelmúlt harcaiban megölt hazafiak emlékére; b) őrködjenek azon, hogy egyetlen férfi se mutakozzék az utcán holnap 11 és 12 óra között.

Megtudom, hogy holnapután, december 5-én újra tárgyalások kezdődnek a Központi Munkástanács és a kormány között.

Délután: A követ ismerteti velem november 30-i diplomáciai jelentését. Lelkiismeret-vizsgálat. Erősen eltúlozza a megosztottságot a magyar értelmiségen belül. Az első tűzszünet, szerinte, 12 napig tartott. Tudomásom szerint a harcok október 30-án megszűntek, és november 4-én újultak ki.

20 h: Párizsi rádió: Ma az ENSZ-ben a magyar küldött elvetette azt a határozatot, amelyet 14 hatalom terjesztett be, köztük az Egyesült Államok, s amelyben azt követelik, hogy engedjenek Magyarországra ENSZ-megfigyelőket. Egy budapesti távirat, amely ma érkezett at ENSZ-hez, mindenesetre bejelenti, hogy a kormány kész fogadni Hamarskjöldöt, de egy későbbi időpontban.

20.30: A budapesti rádió francia adása: Mától új újság jelenik meg, a Szabad Föld. (dec. 3.)

Egy angol újság, a Raynold News cikkét olvasom: „A körülmények hatalmánál fogva Mindszenty lett a forradalom lelke, és szavai nagyobb

98. Valószínűleg Király Béla tábornokra vonatkozó álhir. Demeter feltehetően Decsi Jánossal azonos, aki Király Béla szárnysegédje volt.

súllyal esnek a latba, mint Nagyéi." Hogy ami ezután következik, idézet-e, vagy egyszerű kommentár, nem tudom. Íme: Mindszenty rádióbeszédében mintha a nagybirtokot és a kapitalizmust kívánná vissza, és nagyon „jellemző”, hogy az Egyesült Államok követségére menekült.

Donovan amerikai tábornokot hosszan támadják a forradalom alatti tevékenységéért. Ausztriában tartózkodott, és onnan járt át Magyarországra. Amikor visszatért az USA-ba, azt nyilatkozta az újságíróknak, hogy fegyverrel kellett volna ellátni az ellenforradalmárokat. „Nem tettünk meg mindent a magyar fasiszta puccs megsegítéséért” – szögezte le [a cikk szerint]. Hosszú beszámoló a munkástanácsok megalakulásáról és szerepéről. A Központi Munkástanács egyébként december 1-ről 2-re virradólag tartotta utolsó ülését, ami azzal zárult, hogy elfogadták azt a közleményt, amely ma jelent meg.

A budapesti rádió dicséri a munkástanácsokat, ugyanakkor mélyen hallgat a harcokban vitt szerepükről. Csak gyakorlati tevékenységükről ad számot (ellátás, szállítás, az üzemek fenntartása). A budapesti rádió nem említi a tanácsok politikai tevékenységét, csak áttételesen utal rá, amikor felsorolja a kormány és a Központi Munkástanács között zajló jogvita egyes pontjait:

1. Az igazgatókat a kormány ki akarja nevezni, a munkások pedig pályázat útján akarják őket kiválasztani.
2. Kellenek-e munkástanácsok az olyan óriás intézményekbe, igazgatóságokba, mint a posta vagy a vasút? Kádár azt mondja, nem, a KMT azt mondja, igen.
3. A munkástanácsok szeretnének egy Országos Munkástanácsot, Kádár viszont ellenzi.
4. Kádár azt akarja, hogy a munkástanácsok pusztán gazdasági szerep betöltésére szorítkozzanak. A szociális kérdések és általában a munkáosztály érdekvédelme a szakszervezetek feladatkörébe tartozzék. A Központi Munkástanács válasza, hogy elvben egyetért, de csak azzal a feltétellel, ha a szakszervezeteket demokratikusan szervezik meg.

A budapesti rádió szerint a tatabányai munkások elégedettek Kádár és Apró november 30-án náluk tett látogatásának eredményeivel. (Azt remélik, hogy többen mennek majd le a bányákba.)

Annus, aki a Dunántúlról jött vissza, azt mondja, hogy az ellenállók biztosan tartják magukat a Bakonyban, ahol állítólag Maléter is tartózkodik, s hogy az oroszok panaszkodnak, micsoda kinszenvedésekkel sújtják övéiket Veszprém környékén a felkelők, elsősorban a bányászok.

A felhívás elérte célját: 11 óra tájban az asszonyok menete a Hősök terét körülvéő szovjet páncélosok falába ütközött. Egy pillanatra pánik tört ki a Lendvay utcában.

13 óra tájban 1500 asszony sorakozott fel a Március 15. téren, s miután elhelyezték virágaikat a Petőfi-szobornál, a Váci utcán a Parlament irányába vonultak.

A Szakszervezetek Országos Tanácsának új elnöke Somogyi Miklós, a sztálinista Gáspár Sándor helyett. Régi szakszervezetis, régi kommunista. A Horthy-rezim utolsó éveiben az építőipari munkások szövetségének elnöke volt. Kivette részét a párt illegális harcaiból és az antifasiszta erők frontjának megalakításából. 1945-ben megmaradt a szövetség élén. Később sztálinista szemlélete megzavarta tisztánlátását. Mégis hamarosan elfordult Rákositól, és 1950 táján egy állami vállalat igazgatójaként teljesen visszavonult a nyilvánosságtól.

A két elnökhelyettes egyike, Kisházi, ugyancsak régi szakszervezetis, de ő a Szociáldemokrata Pártból – és a börtönből jön.

20 h: Párizsi rádió: Az ENSZ-ben Jugoszlávia helyesli, hogy Hammarskjöld Budapestre látogasson, viszont helyteleníti, hogy ENSZ-megfigyelőket küldjenek akár Budapestre, akár a szomszédos országokba. Jugoszlávia nem tartja kielégítőnek azt a magyarázatot, amelyet Magyarország Nagy [Imre] eltávolítására adott – álláspontja szerint ugyanis az ellenkezik a nemzetközi joggal.

20 h: A budapesti rádió francia adása: A Szakszervezetek [Országos] Tanácsa „demokratikusan” újraválasztotta a vezetőséget. Elnök: Somogyi Miklós, elnökhelyettesek: ... nem azok, akiket a párizsi rádió december 2-án bemondott, és csak egy van: Vasviteg (ha jól értettem), főtítkár: Gáspár Sándor, a régi sztálinista elnök. Nem értek semmit.

A színházak a jövő héten újra kinyitnak. Utánanézni...

A ma reggeli újságok bejelentik, hogy hamarosan döntést hoznak a bányászok fizetésemeléséről. Ez megerősítené azt, amit egy szomszéd mond, vagyis hogy Kádárt és Aprót dicsőítették Tatabányán a múlt héten.

Annus szerint ma csetepaté volt Dobogókőn az oroszok és a „Tito által küldött atomlőfegyverekkel” felszerelkezett ellenállók között. (!!!)

Emlékeztető. Az utóbbi napokban azt jelentették, hogy Bács-Kiskun megye kereskedelmi szerződést kötött Jugoszláviával. Íme az igazi decentralizáció.

Reggel: A rádiók bemondják, hogy Dag Hammarskjöld december 16-át javasolta budapesti látogatása időpontjául. Ez vajon felborzolja vagy inkább megnyugtatta a kedélyeket? Nem holnapra jósolták a harcok kiújulását? Hatalmas sorok alakultak ki újra az üzletek előtt.

Részletek a tegnapi nőtüntetésről. Az asszonyok nekitámadtak a szovjet tiszteknek – Münnich közbelépett. Végül békén hagyták az asszonyokat, akik olyan harmincezen lehettek. Virágot helyeztek a kőlapra, és elénekelték a Himnuszt. Menon⁹⁹ végignézte az egészet, nem minden nehézség nélkül. A kordont alkotó örök megállították, átkutatták, és úgy tettek, mintha elkoboznák a fényképezőgépét. Másik ezeröttszáz asszony a Petőfi-szoborhoz vitt virágot.

Délelőtt: A december 6-i rendbontásra hívó röpiratokat érvénytelenítették a ma éjszaka rájuk ragasztott rölapok, amelyek december 15-re teszik át a tüntetéseket. A halasztás Hammarskjöld tegnap este az ENSZ-ben bejelentett meghívásával magyarázható. Ma reggelre kiderült, hogy már az időpontot is rögzítették 16-ra. Feltételezem, hogy a 15-re meghirdetett tüntetések érvényben maradnak.

Ma reggel házkutatás a Kossuth Klubban, az Értelmiség Forradalmi Tanácsa székhelyén. Aki ott tartózkodott, igazoltatták. Markos [György] véleménye szerint megfélemlítési hadműveletről van szó. A magyar zsaruk és a szovjet katonák korrektek voltak. Nem így a Bercsényi utcai egyetemi diákokban, ahol – M. Quioc szerint – letartóztatások voltak.

Vége megvan a Magyar Szabad Szakszervezetek Országos Szövetsége új vezető testületének névsora. A tegnapi Népakaratban tették közzé, így természetes, hogy nincs a követség birtokában.

Elnök: Somogyi Miklós (lásd fent); alelnök: Vas-Witteg Miklós, Quioc szerint szociáldemokrata; főtitkár: Gáspár Sándor, a rákosizmus engedelmes végrehajtója; a főtitkár helyettesei: Kisházi Ödön és Fock Jenő, szociáldemokraták, legalábbis az első; titkárok: Zentai Ernő és Bugár Jánosné; a titkárság tagjai: Vincze József és Hány Béla, csupa ismeretlen.

A dec. 4-i Népakarat úgy mutatta be ezt a „demokratikusan” válasz-

99. K. P. S. Menon: India moszkvai nagykövete, Nehru miniszterelnök különmegbízottjaként néhány napig Budapesten tárgyalt.

tott új vezető testületet, mint a különböző szakszervezeti irányzatok (beleértve az antirákosistákat) között létrejött szent szövetség kibővítését.

Dec. 5-én – vagyis ma – ugyanez az újság újra előveszi a szakszervezeti választásokra vonatkozó követelést, miszerint ezekre 1957 első harmadában sort kellene keríteni.

Egész nap csoportosulások, felvonulások. 14 órakor tüntetés az Andrássy úton, egy másik az angol követség közelében. 17 órakor a körutakon. Mindenfelé páncélosok, katonákkal tele teherautók közlekednek. Nagy nyugtalanság. Fegyverropogás innen – onnan. Egy röpiratot gyűjtök be, amely leleplezi a Központi Munkástanács két tagját, Babait és Feketét, mint árulókat.

23.45. A párizsi rádió egy ma délután, a Parlament előtt rendezett nőtüntetésről számol be, valamint egy felhívásról, amely holnapra általános sztrájkot hirdet.

A budapesti rádió tudatja, hogy Hammarskjöld december 16-ra tervezett budapesti látogatása túl korai lenne.

DECEMBER 6.

Harmadik napja tart a felfordulás a közéletben. 13.30 tájban a kerület üzletei sietve bezártak. A mára tervezett tüntetéseket (általános sztrájkot) röpirattal lefűjták, de Hammarskjöld látogatásának elutasítása feléleszti a tüzet, ami tegnapelőtt a nőtüntetéssel már felparázslott.

14 és 15 óra között a tüntetők végigvonultak a Rákóczi úton, és jobbra fordultak az Astoria kereszteződésnél. Összecsapások voltak a rendfenntartó erőkkel a Deák téren és a Marx téren. Tüntetők egy másik csoportja a volt Sztálin úton vörös zászlókat lengető ellentüntetőbe ütközött. 17 óra tájban az Üllői úton barikádokat emeltek. 16 óra körül autóval cirkáltam Pesten, csak úgy nyüzsögtek az orosz csapatok és a magyar rendőrök.

20.30-kor a budapesti rádió szerint a ma reggeli újság a nyugdíjrendszer reformját hirdeti meg, a Rákosi-rezsim ezen a téren elkövetett igazságtalanságait helyrehozandó. Dec. 16-án kinyit az Opera.

A BBC szerint Bulgária megszüntette a kollektivizálást, Moszkvában pedig letartóztattak körülbelül száz egyetemistát, akik a BBC sokszorosított tájékoztatóit terjesztették.

23.45: A párizsi rádió szerint az USA és Jugoszlávia tiltakozást jelentett be a Kádár-kormánynál, az egyik a követséget körülzáró harckocsik miatt, a másik a Nagy Imréék szabad elvonulására adott ígéret be nem tartása miatt.

DECEMBER 7.

Tegnap a Ganz gyárban tiltakozó munkabeszüntetést tartottak két munkásvezető letartóztatása miatt.

A vörös zászlós ellentüntetőik kimentek a Rákóczi útra. Körülbelül százan voltak, páncélosok védték őket, és azt kiabálták, hogy „Az antifasiszták velünk vannak!”.

20.30-kor: A budapesti rádió közli, hogy tegnap a Marx téren megöltek egy munkásnőt és két rendőrt, a Rákóczi úton rálőttek az antifasiszta tüntetőkre, a József körúton pedig egy orosz tankra. A budapesti rádió elismeri, hogy tegnap óta „ötven provokátort és jó néhány olyan személyt, aki röplapokkal árasztotta el a várost” tartóztattak le. A budapesti rádió találásában: meg akarják leckéztetni Menont.

Az Országos Béketanács azt kérte, hogy Andics Erzsébetet mentsék fel minden tisztsége alól, és miután megállapította, hogy Lukács György átmenetileg távol van, kifejezte reményét, hogy rövidesen vizontlátja ezt „a kiemelkedő békeharcost”.

Somogyi Miklóst Rákosi bebörtönöztette. Kisházi Ödön és Vas-Witteg szocdemek.

Párizsi rádió 20 órakor és 23.45-kor: Tegnap a Marx téren két halott (20 h) több (23.45). Ma újabb összetűzések. Már tizenkét vállalat sztrájkol tiltakozásul munkástanácsuk tagjainak letartóztatása ellen, és az általános sztrájkot immár ténynek tekintik, mivel a Központi Munkástanács igazi ultimátumot nyújtott be a kormánynak, vérontással fenyegetőzve.

Az ENSZ-ben ma éjjélkor lejár a haladék, amit Magyarország arra kapott, hogy megadja Hammarskjöld látogatásának pontos dátumát. Ha Magyarország nem válaszolt, hétfőn újra kezdődik a vita.

Ma éjszaka történt, hogy a Központi Munkástanács, vidékiekkel megerősítve, akik azért jöttek, hogy megszervezzenek egy délelőtti tanácskozást, határozatot hozott a 48 órás általános sztrájkról (dec. 10-én 24 órától dec. 12-én 24 óráig), és az elnyomó erők beavatkozásával szembeni fegyveres ellenállásról (a budapesti rádió francia adása, 20.30).

DECEMBER 8.

Kádár fantompártja tétovázik, hogy a szovjet páncélosokat hívja-e, vagy a rejtett agitáció módszeréhez folyamodik. Graffitivel, sokszorosított röpiratokkal borítják el Budapest utcáit, mintha legalábbis nem

lennének hatalmon. Az egyik röpirat az angol követségnél tartott december 5-i tüntetés kapcsán azt kérdezi az asszonyoktól, hogy netán a ciprusi asszonyok sorsára vágnak.

A ma reggeli Népszabadság a Magyar Szocialista Munkáspárt Ideiglenes Központi Bizottsága határozatát közli. Ezt a határozatot december 2. és 5. között fogalmazták, és megjelentetése ma, a Munkástanács „ultimátuma” után, provokatív. Itt következik az ismertetése:

1. Október 23. okai. A főbűnös a Rákosi–Gerő-klikk, a marxista–leninista elvek eltorzításával; a törvényesség, a szövetkezeti mozgalomban az önkéntesség elvének megsértése, elhibázott gazdaságpolitika stb. Nagyon rosszul tették, hogy mechanikusan másolták a Szovjetuniót, és megtagadták a nemzeti hagyományokat. Nem vették figyelembe a XX. kongresszust, és ragaszkodtak a hatalomhoz. 1953 nyarán a legjobb kommunisták irányításával ellenzéki mozgalom született. A vezetők, Nagy és Losonczy pozitív szerepet játszottak egészen a „végzetes fordulat”-ig, amikor is „a kritikát – helytelenül – kivitték az utcára”. Ilyenformán hozzájárultak az ellenforradalom kirobbantásához, másfelől felbátorították azokat a horthystákat, akik régi kiváltságaikat kívánták visszaállítani, valamint a nemzetközi imperializmust, amely (a Szabad Európa Rádióval, az Amerika Hangjával, Horthy régi embereinek tömörítésével Nyugat-Németországban) évek óta felkelést készített elő.

2. Október 23. Biztos, hogy a tüntető fiatalok többsége elsősorban a Rákosi–Gerő-klikkre haragudott, de már 23-án, sőt előtte is ellenforradalmi jelszavak keringtek. (Ki az oroszokkal!) A stratégiailag fontos pontok elfoglalása rögtön október 23-tól kezdődően azt mutatja, hogy katonai előkészítés folyt. Mondjuk ki nyíltan, ez nem forradalom volt, nem is népfelkelés, hanem ellenforradalom, akkor is ha a tömegek nem ellenforradalmi érzülettel vettek részt a felkelésben. Nagy [Imre] hatalmával fedezve a fehérterrort, csak még jobban megerősítette őket tévedésükben. Az ellenforradalmi jelszavak még most is a forradalmiság látszatával takaróznak: bojkott, sztrájk, szembehelyezkedés a Szovjetunióval és a kommunizmussal, mindezt az antirákosizmus leple alatt.

3. Feladatok. Szakítani kell a múlttal. Nem szabad másolni. Magyarítani kell. Támogatni kell a munkástanácsokat, a szakszervezeteket, új gazdaságpolitikát alkalmazni (NEP), és harcolni kell az ellenforradalom ellen. (Meg kell erősíteni a karhatalmat és a munkásőrséget). Szükséges, hogy az SZKP és az MSZMP, valamint a két kormány tárgyalásokat kezdjen egy olyan szerződés létrehozásának érdekében, amely rögzíti a szo-

cialista országok kapcsolatainak módozatait a nemzeti szuverenitás és a kölcsönös be nem avatkozás alapján.

Párizs, 20 h: 48 órán belül a munkástanácsok kétszáz tagját tartóztatták le, de kilencvenhatot elengedtek közülük.

Szoldaticsot tegnap visszahívták Belgrádba. Belgrád kijelenti, „bebizonysodott, hogy a magyar kommunisták félnek a munkástanácsoktól.”

Az ENSZ-ben megállapították, hogy Magyarország nem válaszolt arra a kérésre, amely a megfigyelők küldésére vonatkozott. Hétfőn újra elkezdődik a vita [a magyar kérdésről].

A Központi Munkástanács folyamatosan ülésezik Kádár válaszára várva.

Budapest, 20.30: Menon ma elhagyta Budapestet.

DECEMBER 9.

Délelőtt: a követ közli velem, hogy ma reggel 8 órakor a Központi Munkástanácsot, amely fegyveres őrizet mellett ülésezett, és tegnap meghirdette az általános sztrájkot, úgy, ahogy volt, egészében letartóztatták.

A követség nem tudott telefonkapcsolatot létesíteni külfölddel, és ebben a sztrájk bizonyítékát látják. Viszont a taxi, a földalatti, az autóbusz ma rendesen működik.

Ma három feljegyzést készítek, az egyiket a december 6-i „antifasiszta” tüntetésről, a másikat a magyar MRP-ről¹⁰⁰, a harmadikat a forradalmi bizottságokról.

Elfelejtettem jelezni, hogy a december 5-i Népszabadság rendeletet közölt Münnich Ferenc aláírásával, a forradalmi szervezetek feloszlatásáról. Ez mindenekelőtt az értelmiséget érinti, és minden olyan szervezetet, amely többé-kevésbé az értelmiség forradalmi tanácsához kötődik.

Tudomásomra jut, hogy némelyik forradalmi bizottság ma feloszlott (filmeseké), némelyik kitartott (zenészeké). A zeneművészek szövetsége gyűlést tart december 11-én, kedden. A Markos-féle forradalmi bizottság még hivatalban van, de tevékenysége lanyhul.¹⁰¹

Párizsi rádió, 20 h: Magyarország több városában is véres incidensek

100. MRP, Mouvement Republicain Populaire = Köztársasági Népi Mozgalom (francia katonai párt), a szerző valószínűleg a magyar Demokrata Néppártra utal.

101. Utalás a MÉFT-re, a Magyar Értelmiség Forradalmi Tanácsára.

a munkástanács száz tagjának letartóztatása után. Lesz általános sztrájk, hétfő éjféltől szerda éjfélig fog tartani.

Két francia újságíró, akiket a szovjetek visszatartottak, miután elengedték őket, megérkeztek Bécsbe.

Budapesti rádió, 20 h: A kormány közleménye. A békéscsabai és salgótarjáni véres tüntetések után a kormány úgy határozott, hogy a vállalatiakon kívül minden munkástanácsot fel kell oszlatni. Minden olyan személy esetében, aki engedély nélkül tart magánál fegyvert, alkalmazni fogják a statáriumot.

A budapesti rádió francia adása, 20.30: A külügyminisztériumnak címzett jegyzékében az USA nagykövetsége elismerte, hogy az épületben rádió adó-vevő készüléket tartottak azóta, hogy október 23-án megszakadt a telefon- és távirat-összeköttetés. A követség kijelenti, hogy a készüléket már használaton kívül helyezték. A külügyminisztérium válaszában elégedettségét fejezte ki, ugyanakkor leszögezte, hogy mindig is az USA követségének rendelkezésére állt volna, hogy engedélyt adjon a készülék használatára, amennyiben ezt kéri, úgy, hogy joggal feltételezik, miszerint a készülék már október 23. előtt is működött, de olyan céllal, amit nem lehetett bevallani. A külügyminisztérium reméli, hogy a jövőben nem ismétlődik meg a magyar szuverenitás és a nemzetközi jog ilyen megsértése.

A forradalom tegnapi [az MSZMP IKB okt. 23. okairól] kommentárja. „Október 23. munkásainak, egyetemistáinak, tüntetőinek nemes célját már az első pillanattól beszennyezte az ellenforradalom, amelynek számtalan jele árulkodik arról, hogy megszervezték”.

Budapesti rádió, 22 h: Meghallgatom személyesen, amit 20 h-kor két beszámoló alapján jegyzeteltem.

1. Az elnöki tanács rendelete december 9-i keltezéssel. Mindenkit, aki engedély nélkül tart fegyvert, robbanószert, lőszert, arra szólítanak fel, hogy legkésőbb december 11-én 18 óráig adja át a hatóságoknak, és ez esetben semmilyen szankciót nem szabnak ki rá. Aki lekési a határidőt, és fegyvert (stb.-t) találnak nála, nem mentesül a statárium alól, mint ahogy azok sem, akik tudnak ilyenekről, és mégsem jelentik.

2. Ugyanannak a tanácsnak a rendelete, ugyanazzal a dátummal. Felszólítják az üzemi és vállalati fegyveres öröket, hogy jelentsék be fegyvereiket és a lőszert, fegyverviselési engedélyük esetleges megújítása végett. Azokat, akik nem teszik meg december 12-én 14 óráig, az első rendeletben foglaltak sújtják.

3. Kormánynyilatkozat. A december 4-i nőtüntetésről megállapítja, miszerint az csupán egy jól álcázott ellenforradalmi tüntetés volt. Tegnap

Salgótarjánban Vinczián Tibor és Gaál László letartóztatása halálos kimenetelű összecsapást váltott ki. Véres összetűzések az elmúlt napokban Tatabányán, Békéscsabán, Battonyán, ami odavezet, hogy fel kell vetni a munkástanácsok felelősségének kérdését.

Alapelvük jó szándékú, és a kormány törvényesítette is a tanácsok működését. De a területi munkástanácsok törvénytelenek. A kormány többször is hajlandó volt tárgyalásokba bocsátkozni velük a pozitív eredmények reményében. De hiába, mert a területi munkástanácsok továbbra is politizálnak, és államot játszanak az államban. Tele vannak egyébként ellenforradalmi elemekkel, mint például Nemeskéri-Kiss Imre¹⁰² és Mester Endre a Nagybudapesti Központi Munkástanácsban. Sztrájkra és lázadásra buzdító jelszavakat vetettek be. A kormány türelme elfogyott, úgy döntött, hogy azonnali hatállyal véget vet működésüknek. A teljes szöveget lásd Népszabadság, dec. 11.

A követ azt mondja, hogy a Központi Munkástanács reggel letartóztatott tagjait kettő kivételével délután elengedték. Mintegy hatvanan voltak. Visszatértek elfogatásuk színhelyére, ott egy tiszt felolvasott nekik egy szöveget, amelyben az állt, hogy létük törvénytelen, majd arra kérte őket, hogy menjenek haza.

A követ szerint azt suttojják városszerte, hogy Moszkva, mivel elégedetlen Kádárral és a katonai kormánnyal, a helyzet tanulmányozására Budapestre küldi Malenkovot és Szuszlovot.¹⁰³ Erdei Ferenc veszi majd át a kormányt Lukács György, Szántó Zoltán és Vas Zoltán közreműködésével¹⁰⁴, miközben Kádár marad a párt főtitkára.

Párizs 23.45: Párizs kiemelt helyet biztosít a három, 20 óra(kor ismertetett) döntésnek, ezekben látja ugyanis Kádár válaszáat az általános sztrájk meghirdetésére, valamint a kormány és a munkások közt elindult erőpróba kritikus pillanatát. Kádár úgy tesz, mintha elfogadná a munkástanácsokat komoly tárgyaló félnek, és ezt az időt egy megbízható rendőrség kialakítására használja fel.

102. Helyesen: Nemeskéri József, akit 1957-ben 15 évi börtönre ítélték. Mester Endrét 5 évi börtönre ítélték.

103. Malenkov és Szuszlov már november eleje óta Budapesten tartózkodtak, és közvetlenül befolyásolták a magyar politikai vezetést.

104. Lukács György, Vas Zoltán és Szántó Zoltán a Nagy Imre csoporttal együtt a Jugoszláv Követségen kaptak menedéket, majd velük együtt őket is Romániába internálták.

DECEMBER 10.

Megkapom annak a hat bányamérnöknek a névsorát, akiket december 6-án hajnalban tartóztattak le. A Roosevelttéri Országos Központi Széntröszthöz tartoznak.

Mihalics Imre, született 1904, I., Szirtes u. 15/B I.

Miskey Kálmán, született 1896, XII., Böszörményi út 3/A II. 3.

Láng László, II., Pasaréti út 75.

Esztó Miklós II., Cséri u. 3.

Kompolthy Ödön, született 1892, V., Alkotmány u. 16. IV. 20. (A 6. nevét lásd dec. 14. 156. old.)

20 h: Párizsi rádió: Harcok voltak Magyarország osztrák, szlovák és jugoszláv határai mentén.

20.30: A budapesti rádió francia adása: hosszú kommentár a tegnapi döntésekről. A salgótarjáni események kapcsán a következő mondatot emelem ki: „Álhírekkel kirángatták a munkásokat az utcára, és aztán sortűzet eresztettek beléjük.” ??? A Központi Munkástanács „tegnap reggel 48 óráig általános sztrájkot hirdetett meg stb...”

Melyek ezek az ipari kamarák és termelői tanácsok (az országos képviselő felsőháza) amelyeket – úgy tűnik – a területi munkástanácsok kompenzálásaképpen ajánlanak fel?

Budapest, 22 h: Milyen bizottságban fognak együtt tanácskozni a szak-szervezetek képviselői és a feloszlátott Központi Munkástanács demokratikus elemei?

Számtalan felhívás sztrájkötésre.

DECEMBER 11.

Ma reggel Pesten minden üzlet zárva, kivéve néhány élelmiszerboltot. Semmilyen közlekedési lehetőség. Mindamellet a Keleti pályaudvaron dolgoznak a vasutasok, bár azt hallani, hogy délben leállnak a munkával. Találkozás Jeannot-val, Újpestről jön, ahol minden gyár sztrájkol.

Óriási tömeg az utcákon. Sok a részeg.

A látvány a Nemzeti Színház előtt a Boulevard Barbès-re és a rue des Charbonniers-ra emlékeztet 1945-ben.

Két nagy hazafi tréfálkozik a járőkelőkkel: „Nem mi fogjuk magukat letartóztatni!”

20 h, Párizs: Az általános sztrájk megvalósult. Csepel 38 000 munkása

is leállt a munkával, és tudatják a szovjet páncélosokkal, akik körülzárják őket, hogy fegyveresen fognak szembeszállni velük, ha bejönnek Csepelre. Csatározásokat jelentenek Dunapenteléről, Mosonmagyaróvárról, Tatóról, Pécs és a Balaton környékéről.

A kormány úgy döntött, hogy elkobozzák azok javait, akik Nyugatra menekültek.

Malenkovot és Szuszlovot nem látni Moszkvában. Budapesten vannak? Drezdában egyetemisták „ellenforradalmi” tüntetése.

Szeczynben egyetemisták szovjetellenes tüntetése, betörték a szovjet konzulátus ablakait, és felborították a villamosokat. Több letartóztatás.

A magyar küldöttség kivonult az ENSZ-ből tiltakozásul amiatt, hogy a közgyűlés ismételten beavatkozik Magyarország belügyeibe.

A francia Nemzetgyűlés december 18-án nyit vitát a magyar ügyről, ennek során lehet majd hallani M. Bouxonne interpellációját.

A Franciaországba befogadott magyar menekültek száma eléri a 8000-et.

20.30: A budapesti rádió francia adása: Hamvas Endre püspök pásztorlevelet intézett egyházmegyéje papjaihoz, amelyben arra kéri őket, hogy érvényesítsék befolyásukat híveiknél annak érdekében, hogy felvegyék a munkát, és befizessék az adót. A csanádi püspök helytelenítette az erőszak alkalmazását és bizonyos nyugati rádiók hazugságait.

A magyar Honvéd csapata, élén Puskással és Kocsissal egy sor szerződést kötött, ami azt jelenti, hogy február vége előtt nem szándékoznak hazatérni.

DECEMBER 12.

A sztrájk második napja, néhány villamos és autóbusz jár. Több élelmiszerüzlet is nyitva van. A Kossuth rádió bejelenti, hogy az egyik csepeli gyárban felvették a munkát, hogy a tegnapi 820-szal szemben 1040 bányász szállt le a mélybe Tatabányán. De ezek a sovány győzelmi jelentések azt mutatják, hogy mennyire kiterjedt a sztrájk. Különben a Népszabadság (lehetetlen beszerezni ma) vezércikke egyértelmű. Terrorról beszél és a sztrájk szervezőinek banditizmusáról, erőszakos fellépéséről annak érdekében, hogy a „becsületes többséget” megakadályozzák a munkában. Gránát, bot, fenyegetés, minden jó a banditáknak. Az eredmény pedig a sztrájk. Sok ezer munkás ment volna dolgozni a gyárába, de a sztrájkőrök (néha fegyveresek) elzavarták őket. Másutt, megtudván, hogy a közlekedési vállalatok beszüntették a munkát, gyalog

indultak haza. A vezércikk azonban elismeri, hogy nem mindenki ellenforradalmár, aki a sztrájk pártján áll, vannak köztük becsületes emberek is, akik viszont megtévedtek, ha úgy gondolják, sztrájkjal sietethetik a válság megoldását vagy még inkább az orosz csapatok távozását. Sajnos, épp fordítva igaz!

Párizs, 20 h: A Szovjetunió viszont támadást intéz az ENSZ-ben az USA ellen, azzal vádolva, hogy beavatkozik a kelet-európai országok [ügyeibe].

A revizionista mozgolódások Kelet-Németországban és a Szovjetunióban reakciókat váltanak ki. Walter Ulbricht elítéli¹⁰⁵ az egyetemisták körében jelentkező reakciós irányzatokat.

20.30: Budapest franciául. Kádár nyilatkozata a pestszenterzsébeti munkástanács küldötteinek, akiket tegnap fogadott: az ellenforradalmárok tombolnak dühükben azt látva, hogy a forradalmi erők újraszerveződnek (új pártsejtek) és az utcát is meghódítják (december 6-i tüntetés)(!). Kádár kijelenti, teljesen elszánt, hogy könyörtelenül felszámolja az „ellenforradalmat”. Dicséri a munkástanácsok alapelvét, de bírálja számos képviselőjüket és a módszereiket (a vállalatok vagyonának eltékozlását más fogyasztási javakra történő cseréjével). A kormány majd akkor fogja ismertetni építő programját, és megtervezni a többpártrendszer visszaállítását – a nem polgári pártokból, – ha végleg helyreállt a rend.

A „rendkívüli állapot” meghirdetése kiváló eredményekkel jár, és a hatóságok tömegével gyűjtik be a fegyvereket.

Bargès-től: Ma a Bartók Béla úton a tüntetők megállítottak egy vilámost, és megpróbálták felborítani, miután a vezető és a kalauz elfutott. A rendőrség nagy erővel megérkezett, kötelekkel bekerítette a csoportot, és mindenkit behurcolt a rendőrségre.

DECEMBER 13.

10 h: Jancsi látogatása. Lásd ennek a napnak a feljegyzéseit. Ebéd a követnél M. Giraud-val, egy impresszárióval, aki épp most kötött szerződést a 80 tagú Állami Népi Együttessel. Már megvan az útlevelük is, hamarosan indulnak. Szerződésükkel halmozták el, még fikтивekkel is. Párizs tele van a budapesti művész körökhöz tartozó menekül-

105. Walter Ulbricht: a Német Szocialista Egységpárt főtitkára.

tekkel. A cigányok nem tudták elvinni a cimbalmaikat, és Giraud a Népi Együttes díszleteivel nyolcat kivisz belőlük. Szerinte a hatóságok pártfogolják ezt a Nyugatra vándorlást, szívesebben látják a magyar művészeket Nyugaton, megszokott csoportjaikba rendeződve, mint Keletre deportálva vagy egyénileg menekülni.

20.30: A budapesti rádió francia adása. Az ENSZ 55 szavazattal, 8 ellenszavazattal és 13 tartózkodással (köztük India, amelynek egy mérsékeltebb indítványát nem szavazták meg) elfogadta azt az amerikai határozati javaslatot, amely elítéli a Szovjetuniót amiért nem vonta ki csapatait Magyarországról.

A Kádár-kormány három rendeletet hozott:

- zárolják azoknak a lakásait és javait, akik október 23. óta hagyták el Magyarországot, azokét pedig, akik nem térnek haza 1957. március 31-ig, elkobozzák;

- megszüntetik a kiskereskedők és kisiparosok alkalmazottaira kivetett adót;

- megszüntetik a kulákokat sújtó ún. mezőgazdasági fejlesztési adót.

Párizs, 22 h: A magyar sztrájk tovább tart, tekintettel három munkásvezető letartóztatására.

Az indiai alsóházban elmondott beszédében Pandit Nehru kijelentette: „Nem kétséges, hogy a magyar megmozdulás nemzeti megmozdulás volt, még akkor is, ha részt vettek benne reakciós vagy külföldről jött elemek.” Huszonötezer magyart és hétezer orosz öltek meg. „Hatalmas passzív ellenállás van az országban.”

Monte-Carlo, 23 h: A sztrájknak vége. Ennek ellenére a budapesti rádió sürgős felhívásokkal fordul a bányászokhoz.

22.15: A budapesti rádió Kádár nyilatkozatát közvetíti, amelyben nyomatékosan kéri a bányászokat, hogy álljanak munkába. Szívhez szóló felhívással fordul a még munkaképes nyugdíjasokhoz, anyagi előnyöket ígérve nekik. Szén kell a kórházaknak, iskoláknak, karácsonyra és természetesen legfőképpen a gyáraknak.

Párizs, 22.45: A tegnapi csatározások 28 halottat és 64 sebesültet követeltek.

Lassan megindul a munka.

Lengyelországban zavargások.

Emlékeztető: Mihályfi Ernő Bécsben van!

DECEMBER 14.

Jancsi jelenti, hogy 1500 magyar ellenálló tartja kézben Olaszerődöt, Veszprém és Hajmáskér között; hogy egy hete harcok voltak Móránál; hogy bizony vannak szökött fegyveres orosz egységek a Vértesben; hogy a lovasberényi helyőrséget kivonják, és lecserélik, hogy a csákvári malmok ellátják a szabadságharcosokat.

A dec. 10-én letartóztatott bányamérnökök közül a hiányzó: Kliegel István, született 1904, Budapest V., Váci utca. 8. I. 12.

20 h: Párizsi rádió. A lényegében befejezett sztrájk új erőre kapott, ugyanis több ipari egység ismét beszüntette a munkát, tiltakozásul a munkásvezetők letartóztatása ellen. A csepeliek ma ülősztrájkot tartanak.

Biztonsági intézkedések Lengyelországban: munkásőrség felállítását tervezik, valamint Harci Frontot alakítanak a felelőtlen elemek ellen.

A TASZSZ szerint sok egyetemen a hallgatók az izgatás határát súroló beszédeket tartanak, és ezt a tanárok elnézik. Néhány értelmiségi nyílt levelet tett közzé, amiben az elégtelen tájékoztatást kifogásolják.

Puskás Ferenc bejelentette, hogy nem tér vissza hazájába.

20.30: Budapest magyarul: Egy tegnapi keltezésű rendelet meghatározza a bérek kifizetésének módozatait december második felében. A munkabeszüntetések miatt kieső vagy félig kieső napok „ellenére” a bérek nyolcvan százalékát kifizetik, az ötszáz forint alatti fizetéseket hiánytalanul.

Ugyanez a rendelet felsorolja a fizetett ünnepnapokat: január 1., Húsvét hétfő, április 4., május 1., augusztus 20., december 26. Március 15. a nemzeti ünnep, az iskolákban és a hivatalokban lesz munkaszüneti nap.

Mester Endre MÁV-alkalmazott, a volt KMT tagjának nyilatkozata:

December 7-én este a KMT küldöttei a Parlamentből jövet bejelentik, hogy dec. 8-án 10 órára összehívták a munkástanácsok országos gyűlését. Másnap meg is tartják. A gyűlés viharos. Egyes vidéki küldöttek azzal vádolják a KMT egyes tagjait, hogy eladták magukat a kormánynak. Megszavazzák azt az indítványt, amely a tárgyalások megszakításáról és a 48 órás sztrájkról határoz. Harmincan voltak ellene – köztük Mester, aki másnap, miután arra a megállapításra jutott, hogy a KMT végzetesen megindult az ellenforradalom lejtőjén, beszédet mondott a rádióban a sztrájk ellen: halálosan megfenyegették telefonon, és a következő nap, amikor a Parlamentben találkozott Rácz Sándorral és Bali Sándorral, ezek hevesen nekitámadtak.

Rácz Sándort és Bali Sándort december 11-én letartóztatták.

DECEMBER 15.

20 h: Párizsi rádió: A munka megkezdődik, külföldi újságírók ellátogattak ma Csepelre, és 30-50%-ra becsülték a munkamegtagadók számát. Ugyanakkor a Beloiannis gyár továbbra is sztrájkol, tiltakozásul Rácz Sándor letartóztatása ellen. Apró Antal állítólag bejelentette, hogy a Csepeli Központi Munkástanács – annak ellenére, hogy feloszlatták – hamarosan újból összeül.

Azt híresztelik, hogy Lukács György kerül Kádár helyére. A párt cáfolja, hogy Lukács eltűnt vagy öngyilkos lett stb...

Három amerikai újságíró letartóztatott. Egyiküket azonnal elengedték, a másik kettőt nyolc órán át fogva tartották a rendőrségen, majd kiutasították őket.

M. Christian Pineau szerint Hruscsov az utóbbi napok valamelyikén nem tudott beszélni az egyetemi hallgatóság előtt, mert a diákok kitartó tapssal obstruálták.

20 h: A budapesti rádió magyarul: Még nem áll elég adat a rendelkezésre, hogy megbecsüljék, hány termelőszövetkezet oszlott fel. Előzetes becslés szerint: 40%.

Szolnok megyében a 113 feloszlott termelőszövetkezetből 49 már újraalakult.

DECEMBER 16., 17.

Utazás Bécsbe.

Plakát Magyarország lengyel megszállásáról?

DECEMBER 18.

Pineau beszéde a Nemzetgyűlésben a külpolitikai vita keretében a Magyarországról tartott vita alkalmából, M. Bouxonne, M. Bidault, M. Robert Buron felszólalása után.

Este a párizsi rádió arról számol be, hogy Magyarországon az energiaínség, a vidéki zavargások ellenére valamelyes enyhülés következett be. A szovjet csapatok egy jelentős része kivonult Budapestről. 48 sportoló hagyta el a ma hazatért olimpiai csapatot.

DECEMBER 19.

Ma nyitnak újra: az Opera a Bánk bánnal, az Erkel Színház a Hunyadi Lászlóval, a Filharmonikus Zenekar a Requiemmel, az eredetileg tervezett december 16 helyett, amiről, incidensektől tartva, lebeszélték őket.

Tegnap 30-40 teherautó lőszerez és tüzéséggel – nehézágyúkat is regisztráltak – vonult végig Budán, 9 és 10 óra között, Székesfehérvár irányába.

Fodor látogatása, aki mai dátummal egy feljegyzést ad át nekem.

Senki nem látta azokat a plakátokat, amelyekről a nyugati rádiók tegnapelőtt beszéltek. Nem holmi sztálinista provokáció ez, hogy Gomulka desztalinizációját ellenforradalomnak állítsa be?

A követ Ganeval tábornok levelét olvassa fel nekem: René Coty-t nagyon érdekli a magyar forradalom okairól írott tanulmányom.

Az új izraeli követ átnyújtotta kormánya megbízólevelét Dobi Istvánnak, amiben az is benne foglaltatik, hogy megbízói hivatalosan is elismerik a Kádár-kormányt. Az USA új követe viszont nem tette meg ezt a gesztust.

Párizs, 20 h: A Nemzetgyűlésben Robert Schumann¹⁰⁶ azt javasolta, hogy ne ismerjék el Kádárt.

Pineau, akinek a Nemzetgyűlésben tegnap elhangzott felszólalása hamarosan megérkezik a követségre, ma is részt vett a külpolitikai vitában. Közölte, hogy Magyarországról a tűz áterjedt a Szovjetunióra, ahonnan egyetemi zavargásokat sőt bányászsztrájkot jelentettek. De óvatosnak kell lenni: ezek a roppanások a szovjet tömbben súlyos veszélyt jelenthetnek a békére. Sztálin tudta, meddig lehet elmenni, hol kell megállni. De az utódai? Nem szabad növelni Oroszország elszigeteltségi komplexusát, ahogy azok az önmérsékletre vonatkozó tanácsok is, amelyekkel Adenauer¹⁰⁷ a keletnémeteket elhalmozta, ezzel magyaríthatók. A gazdasági és kulturális kapcsolatokat kell fejleszteni a Szovjetunióval: a szabadság fertőző ereje felülmúlja a kommunista ideológiáét, nem kell félni a szembesítéstől.

Holnap kezdődnek Varsóban a lengyel–jugoszláv megbeszélések.

A lengyel sajtó a december 17-i lengyel–szovjet egyezményt kommentálva kijelenti, hogy a szovjet csapatok jelenléte Lengyelországban csak akkor jogosult, ha az adott nemzetközi helyzet ezt megkívánja, és

106. Robert Schumann: parlamenti képviselő, a korábban említett MRP politikusa.

107. Konrad Adenauer: A Német Szövetségi Köztársaság kancellárja.

nem vonhatja maga után a szovjet beavatkozást a lengyel belügyekbe.

Továbbra is zavargásokat jelentenek Kelet-Németországból, termelőszövetkezetek felgyújtása, a drezdai középiskolai tanárok tüntetései.

20.30: A budapest rádió francia adása: újabb magyar jegyzék Ausztriának a menekültek, különösen a bányászok (18 év alattiak) visszatéréséről.

Kommentár az antiszemita tüntetésekről, amelyekre mintegy két hete elsősorban Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár megyében került sor, és amelyek ráadásul összefüggésben voltak az Ausztriában és Nyugat-Németországban lezajlott ugyanilyen típusú tüntetésekkal.

A mai Népszabadság Eduard Kardelj jugoszláv alelnök beszédét kommentálja, amit (néhány napja) tartott a munkástanácsokról. Kardeljnek igaza van, amikor a sztálinizmus végzetes hatásaira emlékeztet, arra, hogy megnyirbálta a néphatalmat. De téved, amikor azt állítja, hogy a magyar kommunisták félnek a munkásoktól. A munkástanácsokat az összeomlás ideológiai zűrzavarában alakították, és az ellenforradalmi elemek, főként a KMT-ben, ezt használták ki, hogy előrenyomuljanak, és ha nem állították volna le őket, belevették volna az országot egy újabb jobbrafordulásba, mint Nagy [Imre] rövid kísérlete alatt. Ami a munkástanácsok elvét illeti, azt a Kádár-kormány messzemenően elismeri. A munkástanácsokban látja a jövő Magyarországa gazdasági szerkezetének pilléreit.

DECEMBER 20.

B.-nek ma reggel megtelefonálta az ügyvédje, hogy a tiszavirág-életű Nagy-kormány idején kiszabadított politikai foglyok után kutatnak.

Október 29-én egy főügyészi küldöttség ment Csolnokra, ahol sok „politikai” is dolgozott, és a bánya forradalmi bizottságával egyetértésben gyorsan megvizsgálta egyenként az eseteket, majd intézkedett szabadlábra helyezésükről. Csak húsz fogoly maradt, akiket Esztergomba küldtek. B. október 31-én szabadult, mivel az eljárás három napig tartott. November elsején egy Simicska nevezetű bányász érkezett Esztergomba Nagy [Imre] személyes, a megmaradt húsz fogolyra vonatkozó utasításával, akiket szép sorban szabadon engedtek.

B. azt fontolgatja, hogy megszökjön-e.

K. azokról a Népszabadságból rakott máglyákról mesél, amelyeket rendszeresen gyújtottak a körtéren. A még mindig sztrájkoló Beloiannis

gyár munkásai megvették az újságot, és elégették. Ezután nagy handa-
bandázs folyt, valaki szónoklatot rögtönzött a néha több száz főre is
megduzzadt kör közepén. Ezek a jelenetek egy héten át nyugtalanították
azokat a munkásokat, akik becsületesen otthon maradtak.

Madame Harcourt és Boély doktornő, akik tegnapelőtt velem egy-
szerre érkeztek Bécsből, holnap elutaznak. Azért jöttek, hogy felméréseket
végezzenek a Kárvallottakat Támogató Alap Nemzetközi Bizottsága
nevében. Két figyelemre méltóan hidegvérű és kedves nő. A két leg-
fontosabb benyomásuk: a budapesti kórházak siralmas állapota és a kato-
likus segély népkonyhája, ahol szekularizált (világi) apácák szolgálnak fel
Endrey. Mihály irányítása alatt, aki megkapta a hatóságok beleegyezését.

A december 13-i Közlönyben megjelent az 1956. december 13., 31.
számú törvényerejű rendelet Dobi István és Kristóf István aláírásával a
„Közbiztonsági őrizetről” vagyis a közrend minden ellenségének bírói
ítélet nélküli internálásáról.

DECEMBER 21.

Jancsi látogatása.

20 h: Párizsi rádió: Bali Sándort újra beválasztották a Beloianisz elekt-
romos berendezések gyárának munkástanácsába.

A rendkívüli bíróságok idáig 21 halálos ítéletet hoztak.

Azok a munkások, akik hajlandók bányákban dolgozni, dupla bért kapnak.

Fontos: Egy magyar fiatalember, akit az oroszok elhurcoltak, most jött
vissza Kijevből, ahol népfelkelés tett szabaddá egy honfitársaiból álló
2000 fős konvojt: a felkelők azt mondták nekik : „Menjenek haza, ahogy
tudnak!” Egy Kínából hazatérő néptáncscsoport is keresztülutazott Kijeven,
nagyjából ebben az időben. Tagjai utcai harcok nyomait látták, különösen
felborított villamosokat.

DECEMBER 22.

Christiane azt meséli, hogy még nyolc nappal ezelőtt is a Beloianisz
munkásai naponta tűzpárbajt vívtak az ávóval.

20 h, Párizs: Ahogy közeledik az ünnep, az élet fokozatosan visszatér
a megszokott kerékvágásba. Az orosz csapatok visszafogottabbak, sőt,
úgy tűnik, hogy részleges kivonulást hajtanak végre. De a Népszabadság

azon kesereg, hogy sok forradalmi tanács nem törődik a rendelettel, amely kimondja feloszlatásukat, és a kormányt sem ismerik el. Babai Józsefet, akit Rácz és Bali barátjaként tartanak számon, egy olyan bizottság élére állították, amely a munkástanácsokkal kapcsolatos problémákat tanulmányozza. Továbbra is tartja magát a hír, hogy változás lesz a kormányban.

20.30: A budapesti rádió francia adása. Yves Montand január 27-én Budapestre érkezik.

Egyetemi Bizottság alakul, és tárgyalásokat kezd a fiatal munkásokkal egy közös újság alapításáról. 70 egyetemi hallgató meghívást kapott Lengyelországba.

Dühöngés Nixon¹⁰⁸ miatt, aki meglátogatja az ausztriai menekült-táborokat, miközben a magyar kormány megbízottainak Ausztria megtiltotta, hogy betegyék oda a lábukat. A megbízottak feladata az lenne, hogy megkönnyítsék a magyarok a hazatérését, különösen azokat a fiatalokat, akik már megbánták, hogy elmenekültek. A budapesti rádió azt állítja, hogy az anyák bejönnek a szerkesztőségbe, és ott zokognak, hogy visszakapják gyermekeiket. De, kérdezem én, miért nem vették fel a sírást? Hát nem lenne egyszerű és kitűnő propaganda? Nos, hát nem léteznek ezek a könnyben úszó mamák.

Népszabadság: munkaszünet fenyeget. (A szénhiány az ipari termelés csökkenését hozza magával.)

DECEMBER 23.

Párizs, 23.45: A szénhiány miatt a kormány úgy határoz, hogy a Csepel Műveket tíz napra bezárják.

Az új Egyetemi Bizottság a rádión keresztül arra kérte Kádárt, hogy siettesse az oroszok kivonulását, az USA-t pedig arra, szolgáltassa vissza Magyarországnak Szent István Koronáját.

DECEMBER 25.

Budapest, 20.30: Riport a ciszterciek templomában megtartott éjféli miséről.

Párizs, 23.45: Négynapos titkos tanácskozás után a Szovjetunió

108. Richard Nixon: 1956-ban az USA alelnöke

Kommunista Pártjának Központi Bizottsága a gazdaságpolitika fontos módosításairól döntött.

DECEMBER 26.

Párizs, 20 h: Kádár szóvivője bejelentette, hogy a közeljövőben kibővítik a kormányt.

Budapest, 20.30: Egy szó sem esik az előző hírről. Boldizsár Iván levele.

Esetleg felhasználható: E. C. O. napi közlönye, Service Libre d'Europe Centrale et Oriental (Kelet- és Közép-európai Szabad Adatszolgáltatás, volt Vasfüggöny), 52, avenue Duquesne, Paris 7e, tel. SUF 25-18 és LIT 00-11, amit a Szabad Európáért Francia Bizottsága támogatásával adnak ki.

Emlékeztető:

Párizs magyarul, november 15., 8.15-kor: tizennegyedikén a budapesti rádió egy olyan hírt olvasott fel, amely elkerülte a cenzúra figyelmét: a szolnoki vasutasok sztrájkra szövetkeztek tiltakozásul az ellen, hogy lezárt vagonokban deportáltakat szállító vonatok haladnak át keleti irányba.

DECEMBER 28.

20 h, párizsi rádió: Önkritikus cikk a Népszabadságban, amely afölött sajnálkozik, hogy a magyar művészet, irodalom és tudomány mennyire elmaradott állapotban van, és a Nyugat anyagi és műszaki segítségét kéri.

A kínai kormány elítélte Titót, aki tévedett, amikor fellázadt a testvéri pártok többsége és a magyarországi szovjet beavatkozás ellen.

DECEMBER 29.

20 h, párizsi rádió: Még mindig nem tudni – bár a szóbeszéd tartja magát – hogy sor kerül-e belátható időn belül arra, amire annyira számítanak, a Kádár-kormány átalakítására, másfelől hogy lesz-e az újév alkalmból programbeszéd.

Az írószövetség a tegnapi közgyűlésén elfogadott egy indítványt, mi-

szerint elítélik a Szovjetuniót azért a történelmi vétkéért, hogy vérbe fojtotta a magyar felkelést, amiről hazugság azt mondani, hogy veszélyeztette a magyarországi szocializmust.

Bécsből a Reuter azt jelenti, hogy az elmúlt napokban utcai harcok voltak.

Erre három szemtanútól volt beszámoló, amiket továbbítottam a követnek.

DECEMBER 30.

Párizsi rádió, 20 h: A mai Népszabadság tömeges elbocsátásokat harangoz be; az iparban több tízezer munkását.

A Szovjetunió ötvenmillió dollár kölcsönt hagy jóvá Magyarországnak vásárlásokra – legfőképpen szén vásárlására – a Nyugattól. Ez az összeg mintha messze alatta maradna Magyarország szükségleteinek.

Szabó József professzort, akit öt éve tartóztattak le, most rehabilitálták, és egyúttal visszahelyezték a szegedi jogi kar dékáni tisztségébe.

Röpiratokat osztogattak ma reggel, amelyek arra biztatják a lakosságot, hogy gyertyát gyűjtve ablakaikban Szent Szilveszter éjszakáján emlékezzenek meg a forradalom halottairól.

1957. JANUÁR 1.

Párizs, 23.45: A 30-ról 31-re virradó éjszaka a politikai rendőrség letartóztatta a tatabányai munkástanács tíz tagját, mivel a tanács szembeszállt a korábbi bányaigazgató és más funkcionáriusok visszatérésével. A tanács többi tagja el tudott menekülni.

JANUÁR 2.

A Népszabadság egyik utolsó száma nyíltan vagy kevésbé nyíltan, de mindenesetre a következő gyógymódokat javasolja arra a munkanélküliséggel fenyegető válságra, amely Magyarországon be fog következni.

1. Kivándorlás Nyugatra.
2. Magánvállalatok.

3. Munka a bányákban.
4. Visszatérés a családi mezőgazdasági termeléshez.
5. Állami segélyek a munkanélkülieknek.

Kádár kormánya kibővítésére törekszik. A Magyar Szocialista Munkáspárt lenne a munkásosztályé. A kisgazdapárt Dobival és Bognárral a parasztságé¹⁰⁹ A Nemzeti Parasztpárt pedig az értelmiségé. Parragi György (!)¹¹⁰ egy katolikus pártot vezetne.

Ez az egész egy képtelenség; Kádár elszigetelt marad.

Melyek a nem kádárista erők?

1. A nem politikai szervezetek, mint az írószövetség, amely a nagy nemzeti törekvések szószólójának történelmi küldetését vállalja magára.

2. A forradalmi szervezetek

- a) A munkástanácsok (és a felosztatott Központi Tanácsuk).
- b) Az értelmiségi bizottságok (és a felosztatott Forradalmi Tanácsuk).
- c) Ifjúság (negyedik generáció).
- d) A vidéki városi és községi forradalmi bizottságok.

3. A politikai pártok. Számos kapcsolatfelvételt éppen most került sor annak érdekében, hogy egy „koalíció”-t készítsenek elő, amely elutasítva minden együttműködést a Kádár-kormánnyal, a helyébe léphetne. Ez a „koalíció”, amely a közös „platform” megtalálásán munkálkodik, a következőkből állna:

- a) egy kommunista párt (Vas, Lukács, Széll)¹¹¹;
- b) a szociáldemokrata párt (dr. Révész)¹¹²;
- c) a Nemzeti Parasztpárt (Farkas Ferenc, Bibó István);
- d) a Demokrata Néppárt (baloldali keresztény párt);
- e) a kisgazdapárt, de ez most nem szolgál egyetlen komoly tárgyalóféllal sem, Dobit és Tildyt is kompromittáltnak tekintik; Kovács Béla nagybeteg Pécssett. Szóba jöhet ennek a pártnak a szétrobbanása, úgy, hogy paraszt hívei a Nemzeti Parasztpárthoz állnának, urbánus hívei pedig egy radikális párthoz, de ez komolytalan ötlet.

109. Dobi István az Elnöki Tanács elnöke, Bognár József volt kisgazdapárti politikus az 1956 előtti kormányok tagja, ill. miniszterelnök helyettese.

110. Parragi György újságíró, a Magyar Nemzet volt főszerkesztője, képviselő, jellegzetes kommunista-útítárs politikus.

111. Vaszról és Lukácsról lásd a 104. sz. jegyzetet, Széll Jenő, a forradalmi szabad Kossuth Rádió kormánybiztosa nem lépett be az MSZMP-be. Új kommunista párt alakításának semmi realitása nem volt.

112. Révész András a Szociáldemokrata Párt főtítkárhelyettese volt a forradalom alatt.

A koalíció a következőkben engedne az oroszoknak:

- a) kommunista miniszterelnök;
- b) az orosz helyőrségek időleges fenntartása Magyarországon;
- c) a választások elhalasztása;
- d) a pártpropaganda és -szervezkedés mellőzése, a pártok lényegében a vezérkarra lennének leszűkítve.

Az ideiglenes kormányt egy alkotmányozó vagy tanácskozó testület segítené, de az erre vonatkozó tervek nagyon kialakulatlanok: érdekes lenne meghatározni azt a szerepet, amelyet a forradalmi szervezetek játszanának.

JANUÁR 2. FOLYTATÁS

A sztálinizmus részleges visszatérése a Szovjetunióban?

JANUÁR 5.

Budapest, 20.30: Apró Antal ipari miniszter elutasítja a pécsi szénbányászok beadványát, amelyben azt kérik, hogy a munkástanácsok elnökeit mentesítsék a fizikai munka alól.

Ma jelent meg a Magyar Ifjúság első száma.

Párizs, 22 h: Strasbourgban magyar forradalmárok konferenciája kezdődik Kovács Béla tábornok¹¹³, Kéthly Anna és Kővágó József, Budapest volt főpolgármestere, a kisgazdapárt elnöke társelnökletével.

Hruscsov felfedte, hogy január 1-től 3-ig Budapesten tartózkodott. Jelenleg az ENSZ főtitkárhelyettese tartózkodik itt.

Budapesten bejelentik, mint közeli lehetőséget, egy koalíciós kabinet megalakulását, kommunisták, szocialisták, kisgazdák és liberálisok részvételével.

JANUÁR 6.

Párizs. Január 1. és 4. között került sor „a fővárostól száz kilométernyire északnyugatra fekvő szállodában”¹¹⁴ arra a megbeszélésre,

113. Helyesen: Király Béla tábornok.

114. Valószínűleg Dobogókőről van szó.

amely Kádár és Münnich, Hruscsov, Malenkov és a cseh, román, bolgár pártok és kormányok vezetői között folyt. A találkozó eredményeként nyilatkozatot tettek közzé, amelyben elégedetten nyugtázzák az ellenforradalmi vállalkozás bukását, és hogy az élet Magyarországon visszatért a rendes kerékvágásba. Egy jugoszláv kommentár vitatja ez utóbbi pontot, majd némi keserűséggel elegy elégedettséggel megállapítja, hogy mivel Lengyelországot és Jugoszláviát kevésbé megbízhatónak tartják, kirekesztették őket a megbeszélésekből. A magyar sajtó ma reggel a Kádár-kormány hosszú, 10 pontos programját közölte. Nincs benne semmi újdonság.

JANUÁR 7.

Párizs: M. Philippe de Seynes, az Egyesült Nemzetek főtítkárhelyettese, elutazott Budapestről, ahol jan. 4. óta tartózkodott. New Yorkba ment, ahol Hammarskjöldnek számot adott küldetéséről, melynek során különböző hivatalos kapcsolatokat teremtett, mindenekelőtt a lakosságnak nyújtandó segítség érdekében.

Az 5-én kezdődött strasbourgi konferencia véget ért.

JANUÁR 9.

Párizs: Kádár múlt vasárnapi beszéde után, amelyben bejelentette, hogy a választásokat bizonytalan időre elnapolják, a magyar szénbányászok teljesítménye ismét csökkent. Annak következtében, hogy a Kádár-kormányzat állandóan beavatkozik a munkások ügyeibe, a Csepel Művek, valamint a Beloianisz gyár munkástanácsának tagjai beadták lemondásukat.

Tíz magyar állampolgárt, köztük két íróit ítéltek el ma, mert a forradalom befejezése után röpiratokat terjesztettek. Az Egyesült Nemzetek közgyűlésén a Szovjetunió tiltakozást jelentett be egy ír indítvány ellen, amelyet vagy húsz ország támogatott, köztük az USA, Nagy-Britannia, Franciaország, és amelyben azt kérték, hogy küldjenek ki egy vizsgáló bizottságot Magyarországra.

JANUÁR 10.

Párizs 20 h-kor megerősíti, hogy a Beloiannis gyár munkástanácsa lemondott, és pontosítja, hogy Csepelen húszegynéhány üzem munkástanácsa mondott le. Csepel 38 000 munkása tartott viharos gyűlést a szovjet hadsereg és a kormány-karhatalom felügyelete alatt, de összetűzések nélkül.

Budapest 20.30-kor cáfolja, hogy a Beloiannis munkástanácsa lemondott, és kijelenti, hogy Csepelen minden rendben van, csak a Központi Munkástanács mondott le: a csepeli munkástanácsok pillanatnyilag tanácskoznak, de katonai felügyelet alatt.

A mai Népszabadság azt állítja, hogy a „visszatérés a múltba” lehetetlen.

Tegnap ugyanez az újság útlevelet ígért minden olyan állampolgárnak, akinek büntetlen előélete van.

JANUÁR 11.

Párizs: Moszkva felfedi, hogy Kádár Moszkvában most találkozott Csou En-lajjal, aki ma érkezett Varsóba, ahonnan Budapestre megy.

Ma összetűzések voltak Budapest ipari külvárosaiban

Kőbányán a munkások, akik beszüntették a munkát, kifütyülték a szovjet csapatokat.

Csepelen az oroszok szeme láttára, akik nem avatkoztak be, a karhatalom a tüntető munkásokra lőtt, többeket halálosan megsebesítve.

A munkásmegmozdulásokhoz több ok vezetett:

1. A január 6-án közzétett kormányprogram.
2. A tömeges elbocsátások
3. Az állam beavatkozása a munkástanácsok működésébe.

Egy szomszéd arról tájékoztat, hogy a kormány éppen most nevezett ki olyasvalakit kormánybiztosnak Csepelre, akit a munkások nemrég kergettek el.

Monte-Carlo, 23 h: A budapesti rádió elismeri, hogy ma összetűzések voltak. Ezeket Csepelen a munkástanács által elzavart igazgatóhelyettes visszahelyezése, Kőbányán pedig bérkövetelés váltotta ki.

JANUÁR 12.

Budapest, 20.30: Elismerik a sztrájkokat, felvonulásokat, különböző tüntetéseket, a karhatalom beavatkozását, fegyverek bevetését. Tegnapra egy halottat és 7 sebesültet vallanak be.

Párizs, 22 h: A Reuter szerint az ország északnyugati részében ma szabályos csata zajlott le a szabadságharcosok által támogatott bányászok és az oroszok által támogatott karhatalom között.

Párizs, 23.45: 22 órai adásában a Budapest rádió azt közölte, hogy a Bakonyban szabadságharcosok megtámadtak egy vonatot.

JANUÁR 13.

Január első hetében két Székesfehérváron állomásozó helikoptert és egy szovjet felderítő repülőgépet küldtek a Bakonyba megfigyelésre, amelyekre a szabadságharcosok rálőttek. Ugyanabban az időben bevetettek egy karhatalmi ezredet a bakonyi szabadságharcos egységek ellen; ez, miután veszteségek érték, meghátrált.

Tegnap, január 12-én, 22 h-kor a budapesti rádió azt jelentette, hogy ugyanazon a napon megtámadtak egy tehervonatot Csesznek körzetében, és hogy a helyszínre karhatalmi egységeket küldtek. (A Győr–Veszprém vasútvonalról van szó. Cseszneken van egy megbízhatóan megerősített középkori vár.)

Budapest, 20 h: A budapesti rádió bejelenti(?), hogy a fegyveres erők főparancsnoka a főváros egyik utcájában elkövetett merénylet áldozata lett. Párizs szerint Nopcsi Imréről (?)¹¹⁵ van szó.

Párizs, 20 h: Négy csepei munkást tartóztattak le, ez sztrájkokhoz vezetett. A mai Népszabadság: Rendkívüli bíróságok: 15 év börtöntől a halálbüntetésig.

JANUÁR 14.

X. szerint 5000 szovjet páncélost szállítottak a Kijev–Arad–Szentkirályszabadja léghídon, percenként egy repülőgép ritmusban, október 23–24–25-én, a Nyugat ellen irányuló támadó rendszerhez, a Keletre irányuló megerősítéstől függetlenül.

Király Béla Nagy és Maléter alatt városparancsnok, az utóbbi években végig álnéven élt. Minden valószínűség szerint az Intelligence Service-nek [dolgozott]. November 4-én vidékre menekült, egy protestáns lelkészhez, majd átment Ausztriába.¹¹⁶

Párizs: Kovács Béla bejelenti, hogy egészségi okokból lemond minden politikai tevékenységről.

JANUÁR 15.

Dudás Józsefet halálra ítélték.

JANUÁR 16.

Párizs, 20 h: A ma reggel megjelent kínai–lengyel közös nyilatkozat, tisztán mutatja Lengyelország igazodását a szocialista tömbhöz, „élén a

115. Bojti Imre karhatalmista tisztről van szó, akit a belvárosi Nádor utcában lelőttek. Nem volt a fegyveres erők főparancsnoka.

116. Király Béla tábornok sohasem volt illegálisban. Börtönbüntetéséből 1956 őszén szabadult, megelőzően, koncepciós perében kémkedéssel is vádolták. A forradalomban a Nemzetőrség főparancsnoka. Valóban Nyugatra menekült, vö. Strasbourgi Konferencia, 150. old.

Szovjetunióval". A nyilatkozatban a két ország szolidaritásáról biztosítja a Kádár-kormányt, elítéli az imperialista tábor manővereit (Nyugat-Németország újrafegyverkezése, szuezi kaland), és az ellenforradalom elleni harc szükségességét hangsúlyozza.

Budapest, 20.30: Ma érkezett Csou En-laj Budapestre. Számos beszéd. „A magyar nép, miután felocsúdott, a forradalmi munkás-paraszt kormányra bízta a vezetést, Kádár Jánossal az élén.”

Hivatalos statisztikák:

- 20 000 sérült lakás.
- 2217 teljesen tönkrement lakás.
- A halott gyerekek száma kb. 9%-kal több '55 azonos időszakához képest.

- A halottak száma 5%-kal több '55 azonos időszakához képest. 2500–3000 halott, 17 000 sebesült: ez a harcok mérlege.

- Fehérterrort idéző jelenetek Ózdon.

- John Mac Cormac, a New York Times tudósítójának kiutasítása.

Illyés Gyula a Fodor-ügyről¹¹⁷: megpróbálják besározni az írószöveget, hogy felszámolhassák.

Szegeden tombol az ávó: provokációk, névtelen levelek, követések. Az újrakezdés ugyanakkor rendben ment.

JANUÁR 17.

A tegnapi és a mai Népszabadság azon sajnálkozik, hogy az iskolákban nem figyelnek oda a választás szabadságára a vallásoktatásban: úgy tűnik, hogy a többségben lévő hívő gyerekek piszkálják a kisebbséget, amelyik nem jelentkezik katolikus (hittanra).

Egy menekült levele: sok menekülő vodkával és cigarettával megvesztegeti az oroszokat és a rendőröket.

Párizs, 22 h: A tegnap délutáni és a ma délelőtti kínai–magyar megbeszélésekről kiadott záróközlemény jóváhagyja a szovjet katonai erők beavatkozását az ellenforradalomba. Csou En-laj ma elutazott Moszkvába: tiszteletére este fogadást adtak a Kremlben.

Lengyelországban, a választási kampány most érte el a tetőfokát. Számos szovjetellenes incidensre került sor.

117. Fodor József író demonstratív akcióival az írószövetség túlnyomó többségével szemben hitet tett a Kádár-kormány mellett.

A budapesti rádió ma este bejelentette, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, a belügyminiszter kérésére, aláírta azt a rendeletet, amellyel ideiglenesen felfüggeszti a Magyar Írók Szövetsége tevékenységét.

JANUÁR 18–22.

Bécsben.

JANUÁR 19.

A fenti intézkedés az újságíró-szövetség esetében is.

JANUÁR 20.

Háy Gyula, Zelk Zoltán, Novobáczki Sándor, Tardos Tibor letartóztatása.

JANUÁR 25.

Illyés [Gyula], Kodály [Zoltán] és Bernáth [Aurél] meghallgatást kért Kádártól, hogy közbenjárjanak a jan. 20-án letartóztatott írók érdekében. Kádár nem volt hajlandó fogadni őket.

Az ügyészek jóformán mindenütt megteszik, amit csak megtehetnek, hogy a rendkívüli bírászkodás működését szabotálják. Sokan külföldre menekültek. Mások igyekeznek foglalkozást változtatni. Székesfehérváron úgy intézték, hogy az az ügyészégi autó, amelynek a kivégzés végrehajtására Budapestről érkező hóhér elé kellett kimennie, időt veszítsen, így a hóhér néhány perccel a határidő lejárta után ért a helyszínre, márpedig a statáriális törvény megszabja, hogy az ítéletet meghozatala után legkésőbb három órával végre kell hajtani. Az elítéltet tüstént át kellett adni egy másik bírósági eljárásra.

23-án több budapesti iskolában tüntetések voltak, a gyerekek gyászszalagot tűztek ki, a nemzeti himnuszt énekelték stb: Abban az iskolában, ahová a kis G.-k járnak, a gyerekek az ablakokból megdobálták a rendőrség autóit. A rendőrség gyerekeket tartóztatott le.

A mai Népszabadság belekeveri a francia követséget az USA-éval

egyetemben egy unalmas történetbe: a Fry-kapcsolatot akasztják a nyakunkba.¹¹⁸

A ma esti sajtó közli a letartóztatott írók nevét:

Népszabadság

A Belügyminisztérium közleménye 1957. I. 26.

Ellenforradalmi cselekményekben való részvétel súlyos gyanúja alapján a Belügyminiszter illetékes szervei őrizetbe vették Tardos Tibor, Varga Domonkos, Háy Gyula, Lengyel Balázs és Zelk Zoltán írókat, Novobáczky Sándor és Lőcsei Pál újságírókat. A letartóztatottak ellen büntetőeljárás indul. (MTI)

JANUÁR 27.

Beszélgetés egy esztergályos szakmunkással

N. 34 éves, nő, két gyermekkel, esztergályosként dolgozik egy budai elektromoskészülék-gyárban.

T.: Hány dolgozója van az ön gyárának?

N.: 800.

T.: Milyen a társadalmi eredetük?

N.: (Aki először nem érti a kérdést, és akinek ezért sokkal nyilvánvalóbban kell feltennem a kérdést.) – A munkások tíz százaléka vidékről jön, a többi mind munkásgyerek, vagy háború előtti munkás. Csak öt „osztályidegen” van.

(„Bursujok”-ról van szó, akik arra kényszerültek, hogy fizikai munkások legyenek, ha fenn akarták tartani magukat.)

T.: Milyen a többség viszonya ezekhez az „osztályidegenekhez”?

N.: Nagyon baráti.

T.: Mennyit keres egy hónapban?

N.: 800 forintot.

T.: Milyen a munkaidő-beosztása?

N.: Minden munkanap 7.30-tól 16 h-ig dolgozom fél óra ebéd

118. A Népszabadság idézett számában „Önkéntes megfigyelők” címmel glossza jelent meg, amelyben megtámadják az USA budapesti követségét, hogy a francia követség közreműködésével értekezletre hívták össze egyes nyugati államok diplomáciai képviselőit, hogy jelentést készítsenek a magyar helyzetről. Az említett Fry Nagy-Britannia budapesti követe volt.

szünettel, kivéve szombaton, amikor 13 órakor elmegyünk: vagyis 45 és fél óra hetenként.

T.: Az ön gyárában a munkások mely része vett részt a forradalomban?

N.: A 23-ról 24-re virradó éjszaka, abban a pillanatban, amikor első fegyveremet kaptam, észrevettem két társamat. „Szavamra, mondták nekem, mintha találkát beszéltünk volna meg!” Több másikat láttam a Széna téren, ahol a következő napokban harcoltam. Nálunk tökéletes volt az egyetértés, és azt gondolom, hogy minden fiatal fegyvert fogott. A forradalom szétzúzása után két hónapig sztrájkoltunk: csak január 2-án álltunk újra munkába. Még ma is, január 27-én a gyárunk falai olyan jelzavakkal vannak tele, mint: „Szabad választásokat a kommunisták nélkül!”, vagy a „Kommunizmus az maga a f...!” stb.

T.: A párt létrehozta a sejtjét vagy sejtjeit az ön gyárában?

N.: Szó sincs róla. Viszont egy szovjet tiszt, oldalán egy tolmáccsal több napig zaklatott bennünket, megpróbált „agitálni” bennünket, barátkozni, lecsillapítani, megnyugtatni, megmagyarázni stb.

T.: Kire szavaznának a társai, ha szabad választások lennének?

N.: Maximum 20% a szociáldemokrata pártra. A többiek megundorodtak a régi pártoktól. A kommunista párt szóba se jön. A kisgazdák elvesztették a hitelüket, mert mindenféle kompromisszumokat kötöttek. Kétkedünk mindabban, ami katolikus, és hadd jegyezzem meg, mellesken, hogy az Amerika Hangja és a Szabad Európa Rádió téved, amikor a vasárnap délelőttieket vallási műsoroknak szenteli...

T.: Falusi hallgatóik vannak...

N.: Ez igaz. Tehát mindenki vagy majdnem mindenki egy új pártot szeretne, a Forradalom Pártját, amely szakít a közel és régmúlttal, és megőrzi, fenntartja október 23. eszméjét.

FÜGGELÉK

Tervezet az októberi magyar forradalom dokumentációs és kutatóközpontja létrehozására

JPD/ MD

Franciaország

Magyarországi

Követsége

No 1019 EU

Budapest, 1957. december 24.

Jean Paul-Boncour

Franciaország magyarországi követe

Christian Pineau

Külügyminiszter Úr Öccellenciájának

Európai igazgatóság

Követségünk kulturális tanácsosa AC/65/-67 számon másolatban csatolt f. hó 21-i feljegyzésében rámutat, milyen nagy jelentősége lenne az 1956. őszi magyar forradalommal foglalkozó kutatóközpont létrehozásának, különösen azután, hogy az ÁVH rátette a kezét a Kosáry úr által összegyűjtött értékes történelmi dokumentációra. Turbet-Delof úr ennek alapján részletes cselekvési programot dolgozott ki, s nagy vonalakban felvázolja az ehhez szükséges szervezetet.

E feljegyzés kísérlőlevelében a magyarországi Francia Intézet jelenlegi igazgatója arra emlékeztet, hogy több mint 10 éve tartózkodik ebben az országban és ennek következtében azon kevés franciák egyikének mondhatja magát, akik képesek a magyar forradalom történetére vonatkozó mindenféle forrásanyag kritikus és elmélyült tanulmányozására. "Noha klasszika-filológia tanulmányokat folytattam - teszi hozzá - az École Normale vizsgájára készülve, elég alapos történelmi képzésben részesültem. Minthogy jól ismerem ennek az országnak a nyelvét, kultúráját és lakóit, ez a szóban forgó munkaterületet illetően, úgy vélem, kellően ellensúlyozza képzettségem hiányosságait."

Turbet-Delof úr abban az előzetes feltevésben fejt ki kettős óhaját, hogy a magyarországi Francia Intézet igazgatói funkciójában - várakozása szerint a jelenlegi tanév befejeztével - őt felváltják; a magam részéről teljes szívemből támogatnám, mind a tervbe vett intézet megalapításának gondolatát, mind pedig munkatársam igényét ennek esetleges igazgatóságára.

Nem mulasztottam el azonban megmondani Turbet-Delof úrnak, hogy attól tartok, az általa kifejtett elképzelések esetleges valóráválásáig hosszú időre és komoly akadályokra kell számítani.

Jean Paul-Boncour

Feljegyzés

Több mint egy évvel az 1956. októberi magyar forradalom után, a nyugati országok újságjai és folyóiratai - a francia lapok különösen - továbbra is közreadnak tanulmányokat, dokumentumokat és tanúvallomásokat azokról az eseményekről, amelyek kezdettől fogva jóval többek voltak múltó aktualitásnál, mivel a XX. század története meghatározó pillantainak egyikét jelentik.

A Szovjetunió és a magyar sztálinisták által folytatott módszeres acsarkodás, amely már kezdettől fogva igyekezett eltorzítani ezeket az eseményeket, csak megerősíti történelmi jelentőségüket. Az a szovjet és kádárista állítás, miszerint az 1956. október 23-án, este 9 órakor, a Rádiónál eldördült első lövéseket "külföldi imperialisták által felfegyverzett" tüntetők adták le, elegendő annak bemutatására, hogy ez a hamisítás nemcsak a tények értelmezésére, hanem magára a tényálladékra is kiterjed. Nagy csapást jelent ebben a tekintetben a nagy franciabarát történész, Kosáry Domokos letartóztatása (lásd 1957. november 18-i, AC/55/57 számú feljegyzésemet).

Én ennek a tudósnak a saját szájából értesültem arról, hogy ő már a forradalom kezdetétől - és egészen december végéig - részletes eredeti dokumentációt gyűjtött össze, amely elsősorban a következőkből áll:

1. a forradalom idején kibocsátott újságok, röpiratok, plakátok, stb.;
2. minden egyéb ezzel kapcsolatos szöveg, kézirat, valamint fénykép;
3. tudományosan összeállított kérdőívekre válaszoló, írásos tanúvallomások százai, amelyek a forradalom egyes, amennyire meghatározó, olyannyira ellentmondásosnak is tekinthető eseményeire vonatkoznak, mint például az október 25-i Kossuth téri öldöklés, és főleg október 23-a, az első lövések eredete.

(...)

Így nyer ennek a kiváló történésznek a szomorú esete olyan jelentőséget, amely messze túlmegegy az ő személyes sorsán. A magyar-szovjet hatóságok, az ő gyűjteményének elkobzásával vagy megsemmisítésével, örökre megfosztják a nyugati, nyugatbarát vagy egész egyszerűen pártatlan történészeket, óriási jelentőségű forrásoktól. Iszonyúan

nehéz, talán lehetetlen lesz újra összeállítani egy olyannyira teljes dokumentumegyüttest, mint amelyet Kosáry Domokos gyűjtött össze, barátok és régi tanítványok segítségével, egy olyan időszakban, amikor az ember még nem arra gondolt, hogyan is tüntesse el lakásából a forradalom minden nyomát és minden megfogható emlékét. Ami az általa és csapata által a magyar tragédia idején és közvetlenül utána kikérdezett tanúkat illeti, ők ma már halottak, börtönben vannak, vagy szétszóródtak a nagyvilágban.

Nem kellene-e Franciaországnak válaszolnia arra a kihívásra, amelyet a szovjet propaganda vetett oda az Igazságnak? Tudományos hagyományainál fogva, és a világ legélénkebb intellektuális gócpontján elfoglalt helyének köszönhetően, úgy tűnik, Párizs lenne arra rendeltetve, hogy létrehozza az októberi magyar forradalom történetével foglalkozó dokumentációs és kutatóközpontot, amelynek pontos elnevezését később még az adott viszonyoktól, különösen a diplomáciai helyzettől kellene függővé tenni.

Ennek a központnak a feladata lenne:

1. felkutatni, megszerezni és módszeresen rendezni minden, a magyar forradalom történetével kapcsolatos eredeti dokumentumot;

2. begyűjteni és katalogizálni minden keleti és nyugati publikációt (fehér könyvek, különféle kiadványok, cikkek, kihallgatási jegyzőkönyvek, kronológiák, fényképek, stb.) amely erről a forradalomról megjelent vagy időközben megjelenik;

3. összegyűjteni, rendezni és összehasonlítani a forradalmi napok résztvevőinek tanúvallomásait;

4. politikusok, publicisták, kutatók, stb. rendelkezésére állni, és a magyar forradalomról számukra szükséges dokumentációt elkészíteni;

5. eljuttatni az illetékes francia hatóságokhoz a központ kutatásai által feltárt tényeket és következtetéseket, amelyek hasznosak lehetnek Franciaország külpolitikájában;*

6. e munkák eredményeit időszakos kiadványok, néhány éven belül pedig a magyar forradalom általános története formájában kiadni.

* Például a Méray Tibor által a *Les Temps Modernes* 1957. novemberi számában, Révai József 1956. október 23-i és 24-i cselekedeteiről és kijelentéseiről közölt adatok új megvilágításba helyezik a sztálinista ellenzék vezetőjének 1957 márciusa óta a Kádár-rezsimben játszott szerepét.

Anélkül, hogy belebocsátkoznánk szervezeti részletkérdések vizsgálatába, amelyek csak abban az esetben merülhetnének fel, ha eme központ létrehozásának gondolata elfogadást nyerne, fel lehet vázolni a szerkezetet:

1. Egy államférfiakból, irodalmárokból, tudósokból (elsősorban történészekből) stb. összeállított védnöki vagy elnökségi bizottság.
2. A központ irányításával és munkáinak összehangolásával megbízott igazgató vagy főtitkár.
3. Egy adminisztrációs titkárság. (Egy vagy két fő elegendő, legalábbis az első időre.)
4. Egy tudományos titkárság, néhány kutatóból és fordítóból létrehozva, akiknek a létszáma ugyancsak elég alacsony lehet.
5. Alkalmi és önkéntes, a megkívánt garanciákkal rendelkező egyetemi hallgatók közül kiválasztott kutatócsoportok.
6. Külföldi tudósítók.

490 Ft

ISBN 963-04-7139-6

9 789630 471398